

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
УНІВЕРСИТЕТ МИКОЛАСА РОМЕРІСА, М. ВІЛЬНЮС, ЛИТВА
БАТУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ШОТА РУСТАВЕЛІ, М. БАТУМІ, ГРУЗІЯ
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ТОВАРИСТВО НЕЗАЛЕЖНИХ ЕКСПЕРТІВ»

МАТЕРІАЛИ

ІХ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ

«РОЗВИВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ»

15-16 березня 2024 р.

м. Київ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
УНІВЕРСИТЕТ МИКОЛАСА РОМЕРІСА, М. ВІЛЬНЮС, ЛИТВА
БАТУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ШОТА РУСТАВЕЛІ, М. БАТУМІ, ГРУЗІЯ
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ТОВАРИСТВО НЕЗАЛЕЖНИХ ЕКСПЕРТІВ»

МАТЕРІАЛИ

ІХ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

**«РОЗВИВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ:
МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ»**

15-16 березня 2024 року, м. Київ

УДК 316.4:316.6:159.9

ББК 65.272 : 88.5

М

Друкується за ухвалою Вченої ради факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 12 від 28.03.2024 року)

Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології: матеріали IX Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції (15-16 березня року, Київ) / за ред. Ю.М. Швалба. – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2024. – 178 с.

Рецензенти:

Власова Олена Іванівна – доктор психологічних наук, професор, професор, професор кафедри психології розвитку факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Бохонкова Юлія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Редакційна колегія:

Данилюк І. В., доктор наук, професор, член-кореспондент НАПН України

Александров Д. О., доктор психологічних наук, професор,

Львовичкіна А. М., доктор психологічних наук, доцент,

Люта Л. П., кандидат соціологічних наук, доцент,

Чернуха Н. М., доктор педагогічних наук, професор,

Чуйко О. В., доктор психологічних наук, професор,

Швалб Ю. М., доктор психологічних наук, професор

У матеріалах конференції викладено результати досліджень щодо найбільш актуальних міждисциплінарних проблем теорії і практики соціальної роботи, зокрема їх психологічних, соціологічних та правових аспектів. Представлені наукові розробки дослідників будуть корисні фахівцям соціальної роботи, психологам, юристам, соціологам, адміністративним працівникам соціальної сфери, представникам недержавних громадських організацій, усім, хто цікавиться проблемами сучасної соціальної роботи, її розвивальним потенціалом, управлінням соціальними процесами тощо.

Матеріали опубліковано в авторській редакції.

ЗМІСТ

<i>Аксьонов М. С.</i> Вплив психологічних особливостей учнів раннього підліткового віку на самоосвіту	6-9
<i>Аксьонова К. В.</i> Теоретичні засади соціальної реабілітації сімей військово-службовців в умовах війни	10-11
<i>Александров Д. О.</i> Емпатія як передумова підтримання емоційної гігієни фахівців соціономічних професій	12-14
<i>Barchi B.V., Khymynets I.V.</i> Resilience as personality characteristic of mental endurance	14-16
<i>Беліменко М. Р.</i> Вплив російсько-української війни на цивільне населення	17-18
<i>Бойко К. В.</i> Підлітковий вік як фундаментальний період формування і прояву лідерства	19-21
<i>Борусевич К. А.</i> Організація соціальної роботи в умовах воєнного стану	21-23
<i>Бутенко Н. В., Тулін К. С.</i> Підтримка життєстійкості громад в умовах війни	24-26
<i>Варава Л. А.</i> Переживання невизначеності як процес внутрішніх трансформацій особистості	26-28
<i>Васильєва С. О., Байдарова О. О.</i> Супервізія в неперервній професійній підготовці фахівців у галузі соціальної роботи	29-31
<i>Вернік О. Л.</i> Динаміка запитів студентів соціальної роботи у групах взаємопідтримки	32-34
<i>Візнюк І. М., Долинна А. С., Долинний С. С.</i> Комунікативна компетентність майбутніх працівників соціономічної сфери	35-38
<i>Волинець Н. В.</i> Соціально-психологічна підтримка розвитку я-концепції здобувачів у закладах вищої освіти	39-41
<i>Воробйова Є. С., Александров Д. О.</i> Вплив соціального інтелекту на соціальну та психологічну адаптацію біженців	42-44
<i>Гарнець Є. К., Швалб Ю. М.</i> Проблеми соціальної адаптації та інтеграції у ВПО .	44-46
<i>Головчук О. В.</i> Складові зростання показника особистого щастя – необхідної умови соціального інтелекту	47-48
<i>Горчинський Р. А.</i> Принцип «безумовної довіри» до слів дитини, яка (ймовірно) постраждала від домашнього насильства	49-51
<i>Гришук Д. Г.</i> Громадський центр «друге крило» як приклад соціального проектування роботи з впо та мешканцями прифронтових регіонів	51-53
<i>Гулько С. О.</i> Цифрова трансформація в наданні соціальних послуг	54-56
<i>Дашкієв Г. М.</i> Ментальні війни, особливості сучасних військових конфліктів ...	56-59
<i>Дашкієв Г. М.</i> Як закінчити «ментальні війни»	59-61
<i>Заїко А. В.</i> Вплив стилю батьківського виховання на самооцінку підлітка	62-64
<i>Зінченко В. С.</i> Зміна спрямування практики соціальної відповідальності бізнесу в умовах війни	64-66
<i>Золотаренко В. О.</i> Підготовка молодіжних працівників і працівниць до розвитку життєстійкості молоді в Україні	66-68

<i>Іванова А. І., Балухтіна О. М.</i> Неформальна освіта соціальних працівників з використанням платформи Prometheus	69-71
<i>Катеринич А. А.</i> Підтримка та сприяння соціальній інтеграції молоді з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень: важливі аспекти сьогодення	71-73
<i>Кікбаєв Д. С.</i> Ротація співробітників поліції як передумова ефективного соціально-психологічного супроводу	73-75
<i>Корнієнко І. О.</i> Виклики соціального розвитку в умовах війни	76-78
<i>Корнієнко М. М., Полівко Л. Ю.</i> Включеність літніх людей у віртуальний простір як елемент їх успішної соціалізації	78-80
<i>Корнійчук Т. В.</i> Динамічність функцій сім'ї як запорука сталості сімейних відносин	80-82
<i>Костенко Д. В.</i> Поняття «надії» як особистісного ресурсу формування життєстійкості особистості	83-84
<i>Кравченко О. О.</i> Соціальні працівники як члени мультидисциплінарних реабілітаційних команд	85-86
<i>Кузьміна М. О., Кузьмін В. В.</i> Формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи у закладі вищої освіти	87-89
<i>Литва Л. А.</i> Мобілізація волонтерів як чинник організаційної культури громадських організацій	90
<i>Львовочкіна А. М.</i> Роль соціального працівника у формуванні лідерства під час війни в Україні	91-93
<i>Люта Л. П.</i> Соціальне інвестування як напрямок розвитку соціальної роботи	93-94
<i>Лях В. В.</i> Громадські організації як регулятор суспільної діяльності	95-97
<i>Мельник І. М.</i> Соціально-психологічні чинники емоційного вигорання у волонтерів в умовах війни	98-100
<i>Нагорняк Ю. В.</i> Методи позитивної сімейної психотерапії в подоланні тривоги викликані ситуацією війни	101-103
<i>Немаш Л. І.</i> Досвід організації соціально-психологічної роботи з ветеранами війни і членами їхніх сімей. Відновлення ідентичності	103-105
<i>Новицька М. І.</i> Життєва задоволеність як засіб підвищення соціально-психологічної адаптації комбатантів	106-108
<i>Овчаренко С. А.</i> Доступність освіти для дітей та молоді з розладами спектру аутизму	108-109
<i>Отрощенко Н. Л.</i> Ключові вимоги до особистості сучасного соціального працівника	110-111
<i>Павленко О. В.</i> Життєреалізація особистості в умовах середовищної невизначеності	112-115
<i>Павлишина А. В., Саранча І. Г.</i> Дослідження соціально-психологічних потреб молодших школярів, які є дітьми військовослужбовців	115-117
<i>Павлова Ю. Д.</i> Психологічні виклики у соціальній роботі під час війни	118-119
<i>Пальгуй К. М.</i> Напрямки роботи територіальних центрів соціального обслуговування у воєнний та післявоєнний час	119-121

<i>Педоренко В. М.</i> Готовність майбутніх соціальних працівників до командної роботи під час надання соціально-психологічної допомоги клієнтам	121-123
<i>Петровський І. І.</i> Особистісний дисонанс як чинник девіантності підлітків ..	124-126
<i>Пінчук О. В.</i> Психологічні аспекти соціальної реабілітації біженців в творчому просторі	127-129
<i>Радкевич А. О., Бутенко Н. В.</i> Особливості мотивації студентів спеціальності «соціальна робота» до роботи за фахом	130-132
<i>Ревякін Є. О., Гнатюк О. В.</i> Робота в громадах в постраждалих та приймаючих регіонах (Чернівецька та Чернігівська області)	132-136
<i>Саврасов М. В., Литвин Р. Р., Помоз О. В.</i> Психологічні особливості становлення вербальної креативності соціальних працівників: структура наукового дослідження	137-139
<i>Саранча І. Г.</i> Інтеграція адаптивних цифрових платформ для психосоціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб: виклики, можливості та перспективи	139-141
<i>Саранча І. Г., Халамендик М. В.</i> Психологічні особливості внутрішньо переміщених осіб в умовах війни	142-144
<i>Сахно К. С., Завадська К. В.</i> Оцінка ефективності «університету третього віку» щодо задоволення потреб в самореалізації осіб похилого віку в місті Суми	144-146
<i>Сахно П. І., Теслюк К. Р.</i> Соціальна підтримка осіб з інвалідністю в умовах воєнного стану	147-149
<i>Сивак С. І., Литва Л. А.</i> Тематичний музей як просвітній простір	150-152
<i>Столярник О. Ю., Семигіна Т. В.</i> Війна та роль жінок: соціальні виміри і лідерство	152-154
<i>Татаренко А. Ю.</i> Соціально-психологічні особливості девіантної поведінки підлітків в умовах війни	155-157
<i>Токарук Л. С., Данілевська О. С.</i> Попередження професійного вигорання фахівців служб з надзвичайних ситуацій в умовах війни	157-159
<i>Токарук Л. С., Ніколаєнко В. В.</i> Зміст соціально-педагогічного супроводу сімей загиблих військовослужбовців фахівцями територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки	160-162
<i>Чернуха Н. М., Васильєва-Халатникова М. О.</i> Інтеріоризація середовища закладу вищої освіти у процесі підготовки соціальних педагогів	163-165
<i>Чуйко О. В., Дун Цзяхан, Ден Сюйтун</i> Освітнє середовище університету в умовах війни: виклики і загрози соціальної ексклюзії	165-168
<i>Швалб Ю. М.</i> Життєва ситуація особистості як об'єкт соціальної роботи	168-169
<i>Шульга І. О., Орленко І. М., Бальбуза О.М.</i> Психосоціальна підтримка дітей з особливими освітніми потребами та їх родин в умовах травматичних подій під час війни в Україні	170-173
<i>Яновська С. Г., Рева С. А.</i> Навчальні групи онлайн середовища: характеристики учасників	174-176
<i>Ярошенко А. А., Семигіна Т. В.</i> Соціальна робота з трансгендерними людьми: впровадження афірмативної практики	176-178

Аксьонов М. С.
аспірант кафедри психології, перший рік навчання
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, Україна,
AksonovMS@krok.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0007-8391-5263>

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧНІВ РАНЬОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ НА САМООСВІТУ

Розвиток суспільства який ми маємо на сьогоднішній день залежить від освіти які учні здобувають в школі. Особливо це стосується учнів загальної середньої освіти. Учні раннього підліткового віку починають самостійно навчатися та проводити пошукову діяльність по матеріалам даних в школі та поза школою. Дані навички допоможуть учням сформувати можливості до їх використання у майбутньому упродовж життя. Одне з головних критеріїв школи є навчити вчитися, критично та креативно мислити.

Під час навчального процесу діти краще сприймають матеріал коли проводиться практична діяльність. Учні здобувають практичні навички які можуть у майбутньому застосовувати. З народження діти мають різні психологічні особливості які можуть впливати на їх бажання приймати участь у дослідницьких програмах. Ініціативність є частиною когнітивних дій учня яке надає учню можливість займатися пошуковою діяльністю. Задля впливу на життя учня у дорослому віці у соціумі, необхідно, щоб учень отримав знання які будуть потрібні. Мати зацікавленість у предметах є одним з способів.

У освітній галузі, а саме, у закладах середньої загальної освіти, є обов'язкові завдання на зразок лабораторних робіт чи дослідницькі проекти. Експериментальні та дослідницькі дії мають можливість сформувати творчі здібності у учня. Спершу вчителям необхідно мати ці навички задля навчання них учнів. Вчитель може виконувати роль не лише лектора, а й фасилітатора. Лекції потребують повного послухання від учнів та спокійної поведінки. Учні раннього підліткового віку мають характер протилежний, а саме бунтарство. Тому вчителю потрібно бути не лише фасилітатором, а інколи і партнером для учнів, щоб учні змогли опанувати предмет та його матеріал. Учні раннього підліткового віку вже здатні до проектної діяльності. З навчанням особливостей, учні зможуть опанувати елементи до самостійної роботи та створювати власні дослідження на рівень їх знань. Таким чином вони зможуть самостійно знаходити рішення до проблем які були поставлені під час уроку. У випадку, коли учні отримають готові відповіді, є вірогідність того, що зникне бажання досліджувати, і виникне звичка до очікування готових результатів.

Вчителю необхідно володіти навичками комунікації на рівні вміння зацікавлення учня до свого предмета та до процесу навчання. Володіння матеріалу предмета теж є необхідною вимогою. Вчителі в приватній школі AISU, яка знаходиться в Києві, використовують різноманітні методики до максимального залучення учнів до уроку. Наприклад, учні розробляють макет клітини організму, малюють комікси, готують виставу і так далі. Також використовують онлайн програми для тестування знань які

надають більш спрощено сприйняття самостійної роботи. Програми на зразок Kahoot!, Quizizz, Classtime і так далі. Тестування знань таке саме, але воно сприймається учнями як форма гри [1].

Гарні взаємовідносини також впливають на успішність та мотивацію учнів. За дослідженням Пітера К. Скаля 2020 року, було виявлено, що на діяльність в школі учня впливає як вчитель відноситься до учнів, а саме демонстрування теплих відносин до учня, високі очікування, доручення обов'язків та розширення відчуття у учнів власних можливостей. У дослідженні було задіяно 534 учня 6–8 класів. Моделювання структурними рівняннями та регресії показало, що учні з кращими взаємовідносинами з вчителями мають вищу успішність. Взаємовідносини можуть мати вплив на академічну мотивацію учнів на початку та наприкінці навчального року, а також вони матимуть вплив і на шкільну атмосферу. Через мотивацію, взаємовідносини можуть не напяму передбачити успішність учня. Взаємовідносини між вчителем та учнем які мали гірші показники у навчанні [2].

Мотивація є компонентом навчання учня в школі. Є джерела які учень використовує і отримує її. Одним з джерел мотивації є мотив самоствердження. Учень бажає отримати похвалу чи нагороду за досягнення і вчитель може застосовувати заохочувальні методи. Інше джерело може бути інтерес до нового де учень проявляє зацікавленість і вивчає нову для учня складову предмета. Учитель може задовольнити допитливість надаючи додаткові завдання чи матеріали для вивчення. Сильним мотивом може ще інтерес до дорослих. Учень може робити спроби які можуть наблизити до нової соціальної позиції шляхом самоствердження та демонстрацією досягнень. Також варто враховувати, що завдання та обов'язки які учень робив у дошкільному віці може втратити привабливість та виникне супротив до його виконання.

У ранньому підлітковому віці є інтерес до розуміння відтворення діяльності таких як малювання, танці, читання, спорту і так далі. З часом даний інтерес може зникнути чи зменшитися, тому інколи у учнів з'являється бажання отримати високі оцінки. У інших випадках, усвідомлення про необхідність здобути освіту може бути присутньою, але не зрозумілою, так як вона не має негайного ефекту.

Інформаційні технології сприяють розвитку учня які можуть застосовуватися учнем як у шкільний час та і у позашкільний. Засоби масової інформації пропонують учням дивитися на людей старших за них, які показують поведінку яка може бути сприйнята учнем як зразкова. Учень, таким чином, може сприймати творців, акторів і діячів у засобах масової інформації як приклад для наслідування ідеалів. Дані люди є якими та харизматичними, що змушує учня звертати на себе увагу. Як мотив до навчання може бути бажання бути схожим на свого ідеала, або може мати і зворотній ефект, де ідеал має бунтуючу фігуру, що за зразок бере учень [3].

Самоосвіта потребує систематики, когнітивної активності та власних мотивів до виконання завдання які виконуються у вільний для учня позашкільного час. Це ментальна робота над собою та є частиною саморозвитку. Самоосвіта може відбуватися не лише позашкільному часі. Згідно матеріалів Барчі, Беаті Василівні та Боднарі, Г.І., вони виділяють наступні типи самоосвіти які спостерігаються вчителем: під час уроку

виконуючи самостійні чи лабораторні роботи, під час консультацій з вчителем, креативних завдань, тестів, під час відвідування гуртків.

До того, Барчі та Бондар ще виділяють дві види структур в самоосвіті: під наглядом вчителя та без прямого контролю вчителя. Зазначається, що частиною самоосвіти є застосування обидві структур у сумісності.

Один з критеріїв успішної самоосвіти учнів є інтерес до майбутньої професії. Учитель може слугувати як фасилітатор чи консультант у тих питаннях яких учня цікавить. Наприклад, учитель може надати певну картину професії чи напрямку професії які викликають захоплення у учня. Одним з важливих завдань для учня буде вирішення конкретних проблем. Коли є конкретні проблеми, може з'явитися мета для слугуватиме як мотивом до дій. Даний мотив може використовуватися у випадку коли є інтерес до обраних знань. У разі відсутності інтересу до обраних знань, є висока вірогідність, що поставлені завдання не будуть виконані ні учнем самостійно, ні під наглядом вчителя. Формажія інтересів є необхідною частиною освіти. Також є відміна між самостійною освітницькою діяльністю учня та під наглядом вчителя. Учень, який працює самостійно, повинен мати умови для діяльності. В той час вчитель може застосовувати педогогічні підходи [4].

На основі вищесказаного можна зробити висновки, що психологічні характеристики учнів впливають на їх мотивацію до навчання. Також впливає мотив учня до навчання, його інтереси та оточення. Розуміння цього взаємозв'язку дозволяє вчителям та школам розробляти навчальні програми, які враховуватимуть індивідуальні особливості кожного учня та їх інтереси.

Список використаних джерел

1. Aasen, S. H. (2010). New followers of an old path – homeschoolers. *The Journal for Quality & Participation*, 32(4), 12–14.
2. Ali, S., & Ara, A. (2017). Intelligence as a determinant of academic achievement: A comparative study of high achievers and underachievers. *International Journal of Humanities and Social Sciences (IJHSS)*, 6(6), 79–88.
3. Arens, K. A., Frenzel, A. C., & Goetz, T. (2022). Self-concept and self-efficacy in math: Longitudinal interrelations and reciprocal linkages with achievement. *Journal of Experimental Education*, 615–633.
4. Assor, A., Vansteenkiste, M., & Kaplan, A. (2009). Identified versus introjected approach and introjected avoidance motivations in school and in sports: The limited benefits of selfworth strivings. *Journal of Educational Psychology*, 101(2), 482–497. <https://doi.org/10.1037/a0014236>
5. Baumeister, R. F. (2015). Toward a general theory of motivation: Problems, challenges, opportunities, and the big picture. *Motivation and Emotion*, 40(1), 1–10. <https://doi.org/10.1007/s11031-015-9521-y>
6. Chung, G., Phillips, J., Jensen, T. M., & Lanier, P. (2019). Parental involvement and adolescents' academic achievement: Latent profiles of mother and father warmth as a moderating influence. *Family Process*, 59(2), 772–788. <https://doi.org/10.1111/famp.12450>
7. Cogan, M. F. (2010). Exploring academic outcomes of homeschooled students. *journal of college admissions*. http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3955/is_201007/ai_n54718392/?tag=c ont

8. Costa, A., & Faria, L. (2018). Implicit theories of intelligence and academic achievement: A meta-analytic review. *Frontiers in Psychology*, 9. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00829>
9. Diel, K., Grelle, S., & Hofmann, W. (2021). A motivational framework of social comparison. *Journal of Personality and Social Psychology*, 120(6), 1415–1430. <https://doi.org/10.1037/pspa0000204>
10. Dotterer, A. M., & Wehrspann, E. (2015). Parent involvement and academic outcomes among urban adolescents: Examining the role of school engagement. *Educational Psychology*, 36(4), 812–830. <https://doi.org/10.1080/01443410.2015.1099617>
11. Gendolla, G. H. E. (2015a). Implicit affect primes effort: Basic processes, moderators, and boundary conditions. *Social and Personality Psychology Compass*, 9(11), 606–619. <https://doi.org/10.1111/spc3.12208>
12. Gendolla, G. H. E. (2015b). Implicit affect primes effort: Basic processes, moderators, and boundary conditions. *Social and Personality Psychology Compass*, 9(11), 606–619. <https://doi.org/10.1111/spc3.12208>
13. Gina, R. (2012). Differences in competence, autonomy, and relatedness between home educated and traditionally educated young adults (Публікація № 3544532) [Неопубл. Unpublished doctoral dissertation]. Walden University.
14. Kruglanski, A. W., Bélanger, J. J., Chen, X., Köpetz, C., Pierro, A., & Mannetti, L. (2012). The energetics of motivated cognition: A force-field analysis. *Psychological Review*, 119(1), 1–20. <https://doi.org/10.1037/a0025488>
15. Lei, S. A. (2010). Intrinsic and extrinsic motivation: Evaluating benefits and drawbacks from college instructors' perspectives. *Journal of Instructional Psychology*, 37(2), 153–160.
16. Matthews, G. (2009). *The Cambridge handbook of personality psychology*. Cambridge University Press. (Оригінал опубліковано 2009 р.)
17. Reeve, J. (1997). *Understanding motivation and emotion* (2-ге вид.). Harcourt Brace College Publishers.
18. Richter, M., Gendolla, G. H. E., & Wright, R. A. (2016). Three decades of research on motivational intensity theory: What we have learned about effort and what we still don't know. *Advances in Motivation Science*, 3.
19. Ryan, R. M. (Ред.). (2012). *The oxford handbook of human motivation*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195399820.001.0001>
20. Wright, R. A., Agtarap, S. D., & Mlynski, C. (2015). Conversion of reactance motives into effortful goal pursuit. *Zeitschrift für Psychologie*, 223(4), 267–276. <https://doi.org/10.1027/2151-2604/a000228>
21. Сингаївська І. В., Іванова О. В. Коучинговий підхід як інструмент для встановлення довірливих стосунків між батьками і підлітками. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2023. № 2 (70). С. 166–172.
22. Мелесик С. В., Сингаївська І. В. Аналіз психосоматичних проблем у підлітків. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально- економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції* (Київ, 07 грудня 2022 р.). К.: Університет «КРОК», 2022.
23. Дуб О.В., Сингаївська І.В. Проблема підліткової наркоманії. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей III Міжнародної конференції* (Київ, 02 грудня 2021 р.). К.: Університет «КРОК», 2021.
24. Хохліна І.В., Сингаївська І.В. Психологічні особливості самооцінки дітей підліткового віку. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільноправові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції* (Київ, 20 листопада 2020 р.). К.: Університет «КРОК»", 2020. С. 90–92. <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE2020/paper/view/159>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Соціальна реабілітація сімей військовослужбовців – це комплексна підтримка, спрямована на відновлення та покращення функціонування сімей, що перебувають у складних життєвих ситуаціях в умовах воєнного стану. Мета соціальної реабілітації сімей полягає в розвитку можливостей членів сім'ї, забезпеченні внутрішньосімейного ресурсу та створенні позитивних умов для задоволення потреб членів сім'ї. Соціальна реабілітація спрямована на допомогу сім'ям військовослужбовців у подоланні труднощів, зміцненні стосунків та забезпеченні стабільного життя для всіх її членів [4].

Теоретичні засади соціальної реабілітації сімей військовослужбовців містять різноманітні підходи та основи, спрямовані на вирішення унікальних проблем, з якими стикаються сім'ї в умовах сьогодення. Це може включати надання підтримки психічного здоров'я, доступ до ресурсів та інтеграцію в громаду. Деякі ключові теоретичні концепції, якими керуються заходи щодо соціальної реабілітації сімей військовослужбовців, включають: теорію стійкості, теорію сімейних систем та допомогу з урахуванням травми.

Теорія стійкості підкреслює важливість розвитку сильних сторін і здібностей сімей військовослужбовців для подолання труднощів і процвітання перед обличчям викликів. Цей підхід визнає стійкість і механізми подолання, які сім'ї військовослужбовців розвивають у відповідь на унікальні стресори, які вони зазнають під час війни. Зазначимо, що теорія стійкості зосереджена на створенні сприятливого та стабільного середовища для постраждалих сімей під час воєнного стану. Теорія підкреслює важливість вирішення унікальних проблем, з якими стикаються сім'ї військовослужбовців, такі як часті переїзди, воєнні дії та вплив травми на сімейну динаміку. Окреслена теорія визнає необхідність цілісної підтримки, яка враховує емоційні, соціальні та економічні потреби сімей військовослужбовців [3].

Теорія сімейних систем підкреслює взаємопов'язану природу сімейної динаміки та вплив на особистий досвід життєдіяльності сімей в цілому. Розуміння взаємодії та стосунків у родинях військовослужбовців має вирішальне значення для надання ефективної підтримки та сприяння позитивним результатам. Теорія сімейних систем є корисною основою для розуміння динаміки в родинях військовослужбовців. Теорія підкреслює взаємозв'язок членів сім'ї та орієнтацію на те, як вони функціонують як одиниця, а не як окремі особи. У контексті сімей військовослужбовців, ця теорія може допомогти пояснити, як відсутність члена сім'ї може вплинути на всю сімейну систему. Наприклад, коли військовослужбовець знаходиться на полі бою або у полоні, сім'я зазнає значних змін у ролях і обов'язках.

Іншим членам сім'ї може знадобитися адаптуватися до нових розпорядків і способів спілкування, що може спричинити стрес і напругу в сімейній системі. Крім того, емоційний і психологічний вплив війни на кожного члена сім'ї може вплинути на загальне функціонування сім'ї. Теорія сімейних систем також підкреслює важливість спілкування та підтримки всередині сім'ї. Сприяючи відкритому та чесному спілкуванню, члени сім'ї можуть краще долати труднощі, які постають у житті в умовах війни. Надання емоційної підтримки та визнання унікальних потреб кожного члена сім'ї також є ключовими аспектами підтримки здорової сімейної системи. Загалом, застосування принципів теорії сімейних систем до сімей військовослужбовця може допомогти покращити розуміння їхньої динаміки та підвищити стійкість перед обличчям унікальних викликів [1].

Травма-інформована допомога є ще однією важливою теоретичною засадою для соціальної реабілітації сімей військовослужбовців, яка визнає вплив травми на окремих осіб і сім'ї військовослужбовців, які знаходяться на полі бою чи в полоні. Цей підхід наголошує на створенні безпечного та сприятливого середовища, розумінні наслідків травми та наданні можливостей окремим особам і сім'ям військовослужбовця для зцілення та відновлення і що важливо, сприянні довірі та співпраці. Травма-інформована допомога враховує унікальний досвід і виклики, з якими стикаються сім'ї військовослужбовця, такі як воєнні дії, стрес, пов'язаний з бойовими діями, і реінтеграція після служби військовослужбовця. Така допомога надасть людям можливості приймати обґрунтовані рішення щодо свого забезпечення життєдіяльності і знаходження ресурсу у подоланні травмуючого досвіду. Розуміючи та усуваючи наслідки травми, соціальні робітники, соціальні реабілітологи і психологи можуть краще підтримувати сім'ї військовослужбовця у їх зціленні та відновленні [2].

Інтеграція вище зазначені теоретичні засади у програми соціальної реабілітації для сімей військовослужбовців може забезпечити комплексну і ефективну підтримку, щоб допомогти сім'ям військовослужбовців подолати труднощі, з якими вони стикаються і покращити їх загальний добробут. А комплексний підхід, який відповідає конкретним потребам сімей військовослужбовців, включаючи підтримку психічного здоров'я, фінансову допомогу та доступ до можливостей навчання та працевлаштування, є важливим для сприяння стабільності та успішної соціальної реабілітації.

Список використаних джерел

1. Джейкоб Б. Прист (2022). *Теорія сімейних систем*. Діалектика
2. Джудіт Герман (2015). *Психологічна травма та шлях до видужання*. Старий Лев
3. Розов В. І. (2024). *Психологія екстремальних ситуацій: адаптивність до стресу та психологічне забезпечення*. Видання третє. КНТ
4. Самойленко В.Б., Яковенко Н.П., Петряшев І.О. та ін. (2023). *Медична і соціальна реабілітація*. Медицина.

ЕМПАТІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПІДТРИМАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ГІГІЄНИ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

У соціономічних професіях, пов'язаних із високим рівнем комунікацій та необхідності розв'язання проблем клієнтів завжди залишається актуальним питання емоційного вигорання фахівця. Найчастіше це негативне явище пов'язане з зануренням фахівця не лише у проблемну ситуацію клієнта, але й у світ його особистісних переживань викликаних нагальною складною життєвою ситуацією, яка обговорюється під час професійної взаємодії. Тому важливим аспектом стає визначення передумов захищеності фахівців соціономічних професій від завчасного емоційного вигорання, і, як наслідку, – професійної деформації.

Традиційно склалося бачення роботи соціального працівника чи психолога з клієнтом, який перебуває у складних чи навіть кризових обставинах життя, у аспекті занурення у його внутрішній світ з усією сукупністю емоційних переживань та страждань. Необхідність такого тривалого занурення у буремні переживання клієнта може накласти негативний відбиток на самому фахівці, порушуючи його емоційну та психологічну гігієну. Фахівець, який вважає, що самовіддане заглиблення у бурхливі переживання клієнта, наражається на небезпеку перейняття на себе його емоційних страждань внаслідок суто людських механізмів емоційного зараження.

У вразливості фахівця, першочергову роль відіграють такі механізми соціальної перцепції, як атрибуція, що ґрунтується на розумінні іншої людини шляхом егоцентрованого приписування їй тих або інших причин поведінки з позицій власного досвіду або власних уявлень, а також особистісна ідентифікація, як намагання розуміти клієнта шляхом ототожнення з ним себе та свого внутрішнього стану. Тут й розкривається справжнє джерело проблеми фахівця, яка обумовлює зростання ризику емоційного зараження, і, як наслідку – вигорання та деформації.

У цьому контексті виток проблем вигорання виступає надмірна готовність фахівця до співчуття та співпереживання стражданню клієнта. В результаті такого надмірного емоційного включення фахівець починає співпереживати разом з клієнтом його проблемній ситуації, провокуючи сплеск власного емоційного фону. При такому емоційному сплеску, який відбувся через зараження внаслідок співчуття та співпереживання, у фахівця закономірно звужується когнітивна сфера, що заважає йому не лише відрефлексовувати самого себе та свої реакції, але й перешкоджає об'єктивному баченню та оцінці проблемної ситуації клієнта. Негативним результатом такої піддатності почуттям, які супроводжують співчуття та співпереживання, стає, з одного боку, неспроможність об'єктивно оцінювати проблему, з якою звернувся клієнт та адекватність його поведінки у ній, а з іншого – інтенсивне емоційне зараження, коли фахівець починає проживати проблему клієнта як свою особисту, що викликає ескалацію власних болісних емоцій та почуттів, пов'язаних із зануренням у чужу ситуацію при

втраті власних особистісних кордонів. Тривале реагування співпереживанням на травматичні стани клієнта поступово виснажує фахівця та призводять до зазначених вище проблем професійного становлення у вигляді емоційного вигорання та деформації.

Разом із тим, як зазначили ще Карл Роджерс і Річард Фарсон, фахівець повинен зрозуміти глибинні когніції та почуття клієнта стосовно самого себе, його проблемної ситуації, та себе у цій проблемній ситуації. Для цього, зазвичай, використовуються прийоми активного слухання, які полягають у демонстрації фахівцем активної уважної включеності у комунікацію, що сприяє формуванню у клієнта довіри, встановленню психологічного контакту, а, відтак, й більш повному саморозкриттю.

Тут і криється ключова проблема підміни понять. Якщо на побутовому рівні емпатію, співчуття та співпереживання ототожнюють між собою майже як синонімічні поняття, то на професійному рівні тлумачення вкрай необхідно ці поняття розводити. Якщо торкатися співчуття та співпереживання, то варто навіть згадати преподобного Іоана Дамаскіна, який відносив співчуття до невдоволення, коли наголошував, що незадоволеність буває чотирьох видів: горювання, сум, заздрість та співчуття, при цьому співчуття ним слушно визначалося як невдоволення, якого зазнає людина з приводу чужих нещасть. Також, можна згадати І.Канта, який зазначав, що співчуття має обмежену моральну цінність через те, що воно сліпо, нерозумно, а тому й неморально. Так само Ф.Ніцше зазначав, що співчуття є протилежним по відношенню до тонічних афектів, які підвищують енергію життєвого почуття, адже воно діє пригнічуючим чином внаслідок чого людина втрачає силу. Саме страждання стає заразливим через співчуття, коли з'являється така величина шкоди життю та життєвій енергії, яка перебуває у гіпертрофованому ставленні до величини зовнішньої причини. Аналогічної позиції дотримувався й О.Кернберг, який зазначав, що недоцільно співпереживати разом з клієнтом чи співчувати йому, занурюючись у його декларовані почуття, емоції та судження, адже це заважає зрозуміти реальні витoki та джерела таких проявів та висловлень клієнта, які, насправді, незважаючи навіть на їхню напористість, при збереженні відстороненості дозволяють об'єктивно зрозуміти справжні внутрішні уявлення клієнта про себе у конкретній проблемній ситуації.

Іншими словами, навіть з етимології слова «спів-чуття» це не стільки розуміння стану іншої людини, що знаходиться у складному життєвому становищі, скільки зараження її почуттями та емоціями у процесі спільного занурення у нього як клієнта, так і фахівця. Аналогічно можна розглядати й поняття «спів-переживання», коли фахівець заглиблюється у переживання клієнта, внаслідок чого, знов-таки, збільшується ризик емоційного зараження та втрата можливості об'єктивного оцінювання реального стану клієнта та його проблемної ситуації.

Як стає очевидним, співчуття та співпереживання фахівцем стану клієнта, через його емоційне зараження, несе небезпеку у двох ракурсах, як то: втрату об'єктивності оцінки станів клієнта та його реальної проблеми з її витокami, а також емоційне виснаження самого фахівця. Прикладом можна навести хірурга, який, будучи обтяжений співчуттям та співпереживанням боїться зробити розріз скальпелем оперованого клієнта через уявлення про жах нанесення поранення та пошкодження тілесної цілісності, яка асоціюється зі шкодою та потенційним стражданням людини.

Варто зазначити, що при реалізації прийомів активного слухання, для налагодження психологічного контакту з клієнтом, фахівець може й повинен демонструвати прояви та ознаки співчуття та співпереживання клієнту. Але то має бути суто імітація цих почуттів, необхідних для створення сприятливої довірчої атмосфери з клієнтом. При цьому, внутрішньо фахівець має зберігати дистанційованість від справжнього занурення у стани клієнта, залишаючись, так би мовити, прозорим для проходження емоційних спалахів та фактів проблемної ситуації, які хвилюють клієнта, але не є елементом професійного та особистого життя фахівця.

Тому, підводячи підсумок, доцільно відокремлювати поняття співпереживання та співчуття, як небезпечних для професійного становлення фахівця явищ, від емпатії. У такому сенсі емпатію варто розуміти як здатність розуміти внутрішній стан клієнта на основі певної децентрації для збереження об'єктивності оцінки та побудови висновків необхідних для надання незаангажованих суб'єктивними емоціями фахівця висновків та плануванні стратегії надання подальшої кваліфікованої допомоги, незасліпленої емоційним фоном (що виникає у разі зараження). Емпатія дозволяє зберегти як реалістичність оціночних суджень щодо стану клієнта у контексті його проблемної ситуації, так і мінімізувати ризики емоційного виснаження, зараження, вигорання та професійної деформації фахівця.

Barchi B. V.

*candidate of psychological sciences, associate professor
Mukachevo State University, Mukachevo*

Khymynets I. V.

*higher education applicant Master degree
Mukachevo State University, Mukachevo*

RESILIENCE AS PERSONALITY CHARACTERISTIC OF MENTAL ENDURANCE

The essence of nowadays psychological situation is the need for a person to choose social guidelines and a line of behavior in changing, extremely unstable conditions of life. Events in Ukraine related to the war undoubtedly have many risks and negative consequences for the development of the individual. Today, the problem of individual resilience takes on special significance in connection with the social challenges of modern society, which have exacerbated the emotional experiences of a person in his life. It is quite difficult for young people to withstand long-term stress in conditions of total danger, instability and uncertainty.

Resilience is understood as an individual's ability to resist stress and effectively recover from it, that is, as an adaptive and protective mechanism of the individual that allows to resist stressful factors and adapt after psychological trauma.

Analysis of the works of researchers shows that the ability to withstand stress in difficult life conditions depends on the manifestation of many personal dispositions and stylistic features of behavior that reflect the individual uniqueness and unique experience of each person (H. Lozhkin, N. Chepeleva, Yu. Shvalb, etc.). Some of them are quite well researched by authors and are at the basis of the adaptive potential of the individual. Among them, an important place belongs to personal readiness for change. Theoretical and empirical studies of resilience are presented in the works of modern researchers K. Chisholm, N. Kaiser, G. Saeed, A. Stainton and others.

The concept of «resilience» has been present in positive psychology, health psychology, or crisis interventions for more than 50 years. The word resilience itself has its roots in the Latin language, where *resilire* means rebound, return to the beginning, restoration of balance. In Ukrainian, the term *resilience* is translated as stress resistance or resilience, which better conveys the essence of the word than flexibility, resilience, elasticity or psychological stability [1].

In general, we can note that resilience can be considered in two planes: resilience as a personality trait, it represents a relatively stable set of qualities; resilience is a process that is activated in response to difficult, traumatic, stressful events in a person's life.

When we look at resilience as a process that begins at the moment of encountering stressful events, then the question arises: what triggers it and what skills, habits, resources - internal and external - build resilience. Glenn Shiraldi groups these habits into five categories: (1) regulating the body's response to stress, (2) regulating strong, negative emotions, (3) increasing feelings of happiness, (4) flourishing: functioning at the highest level and adaptive coping strategies, (5) emotional preparation for difficult times [2]. Interestingly, resilience has the form of a continuum, which means that every person is to some extent resilient, and the resilience of each individual person can change during life and depend on various factors.

Let's consider the components of resilience. The first building block of resilience is a healthy, optimally functioning brain and physical health. A brain that works effectively can learn, remember, solve problems, plan and regulate the work of the whole organism. Several habits help to reach such an optimal level, in particular, such as: regular physical exercises; diet (as confirmed by many studies, the most useful is the Mediterranean diet); healthy sleep (regularity, appropriate number of hours and good quality of sleep are important here); minimal use of such substances as tobacco, alcohol, caffeine; periodic checks of the health status, high cholesterol, thyroid hormone, diabetes and high blood pressure are especially harmful for the functioning of the brain; limited use of anticholinergic drugs (some drugs for insomnia or sedatives, etc.), which block the neurotransmitter important for the brain - acetylcholine, which is responsible for memory; minimal contact with pesticides and polluted air.

Resilience means not just the individual's ability to cope with various problems or difficulties that arise once and return to the previous state (which was before the difficulties arose), but moving forward, progressing through difficulties, problems to a new stage of life [3]. Studies show that the study of the phenomenon of resilience takes place in several planes or approaches: cognitive approach, constructivism, ecological approach. Thus, within the framework of the first approach, scientists focus on researching the processes of emotional

regulation of behavioral reactions in stressful situations, studying the range of ways to cope with life's troubles. Within the framework of the cognitive approach, scientists studied practical skills that contribute to the formation of resilience, namely coping behavior techniques (physical activity, humor, internal dialogue, etc.). At the same time, representatives of the constructivist approach emphasize the study of the role of an active life position in maintaining vitality, distinguish two components of resilience - physical and psychological. Regarding the ecological approach, the greatest importance is attached to social factors. Currently, a new cross-cultural approach is emerging in the scientific literature, the key feature of which is the consideration and reflection of the relationship of resilience and response in complex situations with racial affiliation, age, gender or region of residence. We believe that the specified approach to the study of resilience is relevant and promising, as it reflects the realities of the modern world.

So, common to all definitions of this concept is the ability of an individual to recover after adverse and stressful events. In order for resilience to really develop, you need conscious efforts, a specific plan of work on yourself, which would lead to the self-development of the individual.

References

1. Fletcher D., Sarkar M. Psychological resilience: A review and critique of definitions, concepts, and theory. *European Psychologist*. 2013. № 18 (1). P. 12–23.
 2. Shiraldi, G. R. (2019). Siła rezyliencji. Jak poradzić sobie ze stresem, traumą i przeciwnościami losu? *Sopot: GWP*.
 3. Stainton A., Chisholm K., Kaiser N. et al. (2018). Resilience as a multimodal dynamic process. *Early Interv Psychiatry*. № 13(4). P. 725–732.
-

Беліменко М. Р.
аспірантка 2-го року навчання
Спеціальності 231 Соціальна робота
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ЦИВІЛЬНЕ НАСЕЛЕННЯ

24 лютого 2024 року було 2 роки повномасштабного вторгнення в Україну.

Відповідно дослідження Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, що здійснювалось у січні-лютому 2024 року 6,5 млн українців все ще не повернулось до своїх домівок. З них 65% планують повернутись, 24% – ще не визначились, а 11% не сподіваються повернутись. Внутрішньо переміщених осіб станом на 31 січня 2024 року, майже вдвічі менше – 3,5 млн осіб, з них 73% планують повернутися додому, 15 - не сподіваються повернутись, 12% не визначились щодо повернення. [1]

Користуючись цифрами наведеними представником США при ООН, Робертом Вудом, можемо сказати, що станом на січень 2024 року кількість загиблих серед цивільного населення сягає 10 378 осіб, серед них 579 дітей, поранених – 19 632 осіб, серед них 1 284 дітей. Але реальна кількість значно більша, адже багато даних все очікують на підтвердження. Мова про інформацію щодо загиблих і поранених в таких місцях як наприклад, Маріуполь, Лисичанськ, Попасна, Северодонецьк та інші.[2]

Це величезні втрати проте потрібно зважати також і не на такі наочні, проте не менш важливі та серйозні збитки, що завдає ця війна по здоров'ю, психіці, психологічному стану та способу життя звичайних дорослих та дітей по всій країні.

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), психічне здоров'я – це стан благополуччя, за якого кожна людина може реалізувати свій власний потенціал, упоратися з життєвими стресами, продуктивно та плідно працювати, а також робити внесок у життя своєї спільноти. Проте фізична та психічна сторони здоров'я не існують одне без одного і є тісно взапов'язаним і взаємозалежним [5].

Щоденні тривоги та обстріли навіть у неприфронтових зонах виснажують людей, у багатьох формуються розлади різного роду, виникають проблеми зі сном, тривожність, панічні атаки, флешбеки, у свідків особливо травматичних подій, такий як влучання, падіння осколків, збиття, втрата близьких чи поранення - часто ПТСР або неврози. Також через втрату звичного способу життя багато людей потерпають від апатії, загострення хронічних хвороб, депресивних станів та депресії, зниження імунітету та стресостійкості, вигорання на робочому місці, обезцінення тощо.

За оцінками ВООЗ, 10% людей, які переживають збройні конфлікти, мають серйозні проблеми з психічним здоров'ям. Ще у 10% розвивається поведінка, яка заважає повсякденному життю: найпоширенішими проблемами є депресія, тривога та психосоматичні проблеми, такі як безсоння або болі в спині та животі.

У своїй статті для сайту Близькосхідного інституту (Вашингтон, США), Мохаммад Або-Хіلال, сирійський науковець, клінічний психолог і засновник організації Syria Bright

Future, наголошує на тому, що інтернетові ресурси та соціальні мережі сприяють поширенню страху та тривожності серед населення через те, що фотографії військових дій, злочинів і обстрілів активно поширюються в мережі, викликаючи у читачів психологічний дискомфорт. За словами вченого, цей постійний потік візуальних матеріалів може призвести до нового типу психологічних травм, де особа стає свідком страшних подій лише через віртуальний простір [3].

Перегляд новин став такою ж звичкою як випити чаю та кави, і це не враховуючи, як всі відслідковують обстріли та їх наслідки. Оленівка, Бахмут, Мар'їнка – це ті назви які знають всі, включаючи дітей, що означає що і відповідні фото і відео матеріали бачили всі. Тож можемо стверджувати, оточуюче інфополе, в тому числі і новинне, також має значний, тому його варто контролювати та дозувати.

Діти і підлітки є чутливою та незахищеною категорією, адже є чутливими до стресів, адже всі систему, в тому числі і нервова тільки розвивається, тому не є витривалою і не може протистояти зовнішнім впливам та стресорам.

Під час війни діти – в різній мірі – зіштовхуються з двома типами травматичних подій: несподівані травматичні події та довготривалі несприятливі події, що зумовлюють виникнення непродуктивних стратегій подолання труднощів. Внаслідок цього діти частіше відчувають тривожність, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію, розлади поведінки (включаючи агресію, асоціальну та кримінальну поведінку), а також проявляють більшу схильність до вживання алкоголю та наркотиків, порівняно з однолітками, які не переживали воєнного конфлікту [4].

Розвиток державних, або сумісних із недержавним сектором, програм щодо пом'якшення та протидії впливу психічних та психологічних наслідків війни, має стати одним із напрямків соціальної політики вже зараз. Адже недержавний сектор не може і не зможе охопити таку велику кількість. Напрацювання благодійних організацій вже є достатньо немалими, і будуть тільки збільшуватись та покращуватись, тому співпраця в цьому напрямку була б дуже продуктивною.

Список використаних джерел

1. Lives on hold: Intentions and Perspectives of Refugees, Refugee Returnees and IDPs from Ukraine #5 Summary Findings .Режим доступу: https://data.unhcr.org/en/documents/details/106738?_gl=1*1wb506x*_rup_ga*NDg5NDMzMjI5LjE3MTEzOTQ4NzM.*_rup_ga_EVDQTI4LMY*MTcxMTM5NDg3Mi4xLjAuMTcxMTM5NDg3Mi42MC4wLjA.*_ga*NDg5NDMzMjI5LjE3MTEzOTQ4NzM.*_ga_X2YZPJ1XWR*MTcxMTM5NDg3Mi4xLjAuMTcxMTM5NDg3Mi42MC4wLjA.#_ga=2.226818269.15948196.1711394873-489433229.1711394873
2. Ukraine - protection of civilians in armed conflict (January 2024)_UKR.pdf - Режим доступу: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-02/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28January%202024%29_UKR.pdf
3. Mohammad Abo-Hilal// Justice Psychotherapy: Approaching mental health in humanitarian contexts - Режим доступу: <https://mei.edu/publications/justice-psychotherapy-approaching-mental-health-humanitarian-contexts>
4. Joshi, PT and Deborah O'Donnell - 2003 Consequences of child exposure to war and terrorism. Clinical Child and Family Psychology Review 6(4):279-291.
5. Концепцію розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року.

Бойко К. В.
*аспірантка 1 року навчання,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ПІДЛІТКОВИЙ ВІК ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ І ПРОЯВУ ЛІДЕРСТВА

Трансформація суспільства викликає зміни в різних сферах людського буття. При цьому людина повинна бути не тільки готовою до цих змін, але й мати здатність створювати та впроваджувати їх, керувати ними. Це, в свою чергу, вимагає наявності в неї лідерських якостей, найбільш сприятливим періодом для розвитку яких є шкільні роки.

Формування нових політичних, економічних та суспільних відносин в Україні залежить, в першу чергу, від самого населення та кожного громадянина зокрема. Важливими стають соціальна активність, ініціативність, освіченість, комунікабельність особистості. Особливе місце у цих відносинах займає такий феномен, як лідерство – вплив індивіда на думки, оцінки, відносини й поведінку групи людей чи окремих її членів.

Поняття «лідерство» досліджувалося у кількох аспектах: психологічному, філософському, соціально-політичному та економічному. У філософському аспекті це поняття передусім асоціюється з німецьким філософом Ф. Ніцше, який розвивав теорію вищого біологічного типу – надлюдини, що є лідером в усіх сферах без моральних, культурних та інших обмежень. Це поняття також досліджувалося такими представниками західноєвропейської психоаналітичної школи, як З. Фройд, А. Адлер та К.Г. Юнг. Щодо лідерства в економічній та соціально-політичній сферах, то для дослідження цього явища створюються спеціалізовані центри, науково-дослідні інститути з чітким прикладним спрямуванням. Також поняття «лідерство» та стилі поведінки лідерів стали об'єктом дослідження низки науковців у сфері управління, серед них: К. Левін, Р. Лайкерт, Р. Блейк, Дж. Моутон, Д. МакГрегор тощо [3, с.3–15].

Так, у довідниковій літературі лідерство – це становище, обов'язки, діяльність лідера; першість у чому-небудь ; У психолого-педагогічній літературі лідерство – це типова для лідера система прийомів впливу на підлеглих ; соціально-психологічний феномен, що належить до динамічних процесів у малій групі; поняття, що характеризує відношення домінування і підкорення у групі [4, с.112]. Загалом, лідерство означає соціальну активність, активну життєву позицію, яка являє собою певний гарант свіжих ідей, неординарних підходів, сміливих рішень [2, с. 148].

Підлітковий вік має безпосереднє відношення до розвитку лідерських якостей, оскільки саме в цей період формуються і проявляються основи лідерського потенціалу. Якісні зміни, що відбуваються в інтелектуальній та емоційній сферах особистості підлітка (інтенсивний, нерівномірний розвиток і ріст організму, особистісні новоутворення та ін.), породжують новий рівень його самосвідомості, потреби у самоствердженні, рівноправному і довірливому спілкуванні з ровесниками і дорослими.

Усе це є підставою для виокремлення підлітків в особливу соціально-психологічну, демографічну групу з характерними для неї настановами, цінностями, нормами і манерами поведінки. У підлітковому, як і в молодшому шкільному віці, основним соціальним середовищем дитини залишається школа. На цьому етапі у дитини виникає специфічний комплекс потреб, що виражається в прагненні знайти своє місце у групі ровесників, вийти за межі школи та приєднатися до життя і діяльності дорослих, проявити себе і свої здібності.

Своєрідність соціальної ситуації розвитку підлітка полягає у включенні його в нову систему стосунків, спілкування з дорослими та ровесниками, в опануванні нових соціальних функцій, у прояві своєї соціальної активності. Основним чинником розвитку підлітка є його власна соціальна активність, спрямована на засвоєння важливих для нього зразків поведінки і цінностей, на побудову стосунків з дорослими, ровесниками. Підлітки включаються у різні види суспільно корисної діяльності, що розширює сферу їхнього спілкування, можливості засвоєння соціальних цінностей, сприяє формуванню моральних якостей особистості, формуванню і прояву лідерських якостей.

Отже, для соціальної ситуації розвитку підлітка характерні перехід до середньої школи, зміна стосунків з учителями, однолітками, батьками, розширення сфери соціальної активності.

Якщо не знати і не враховувати нових тенденцій розвитку в підлітковому періоді, то процес виховання може бути неефективним, а становлення особистості - відбуватися стихійно. Спостерігаючи значні зрушення у своєму фізичному та статевому розвитку, відчуваючи свої можливості виконувати суспільно важливі справи у сім'ї і школі, підліток починає усвідомлювати, що він уже не дитина. У нього виникає специфічне ставлення до себе, він заперечує свою належність до дітей, прагне бути і вважатися дорослим. Це новоутворення виражає нову життєву позицію підлітка щодо людей і світу, визначає зміст і специфічну спрямованість його соціальної активності, систему нових прагнень, переживань та афективних реакцій.

Специфічна соціальна активність підлітка полягає у великій сприйнятливості до засвоєння цінностей, норм, способів поведінки, які існують у світі дорослих. Він усіляко намагається реалізувати свою потребу в утвердженні позиції дорослої людини, але відсутність психічних можливостей заважає досягненню цієї мети. Це є однією з основних суперечностей віку, розв'язання якої стимулює подальший психічний розвиток [1, с.245–248].

Таким чином, в умовах динамічного соціально культурного розвитку сучасного суспільства зростає попит на особистість, яка вміє нестандартно мислити, має високий рівень розвитку вольових якостей, навичок ефективної комунікації, організаторських здібностей тощо. Нова суспільна реальність вимагає створення умов для підготовки молодої людини, яка здатна швидко адаптуватися, навчатися та розвиватися. В останній час лідерство набуло особливого значення в нашій країні, яка стоїть на шляху свого національного становлення і сучасного цивілізованого розвитку. Це обумовлює необхідність дослідження в особистості лідерських якостей, завдяки яким вона зможе приймати своєчасні самостійні рішення, переконувати оточуючих у правильності своєї позиції, вести їх за собою на шляху досягнення поставлених цілей, ефективно

взаємодіяти з соціумом, самореалізуватися та стати активною, повноправною і, головне, продуктивною частиною суспільства. Тому проблема лідерства та розвитку лідерських якостей саме в підлітковому віці набуває великого значення для нашого подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Вікова психологія : навч. посіб. / Мирослав Васильович Савчин, Леся Павлівна Василенко. 3-тє вид, перероб., допов. Київ : Академія, 2017. 366 с. (Alma mater +).
 2. Палах П. Сучасні українські політичні лідери. Львів: Брама, 2002. 148 с.
 3. Приятельчук А. О. Лідер і лідерство: бізнес-пошуки шляхів вдосконалення культури і моралі / А. О. Приятельчук // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. 2012. Вип. 39. С. 3–15. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2012_39_3
 4. Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів / [В. М. Глазиріна, Т. М. Десятов, А. І. Кузьмінський, Л. І. Прокопенко] ; за ред. А. І. Кузьмінського. Черкаси: Вид-во ЧДУ ім. Б. Хмельницького, 2002. 112 с.
-

Борусевич К. А.

студентка 2 року навчання ОС «Магістр»

освітньої програми «Соціальна робота»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах сучасних викликів організація та реалізація соціальної роботи набувають унікальної динаміки, особливо в умовах воєнного стану. Соціальні працівники стикаються з унікальними проблемами, починаючи від обмеженого доступу до спільнот і закінчуючи проблемами підвищеного рівня травм і стресу, щоб забезпечити ефективне втручання. Вивчаючи стратегії розвитку стійкості, мобілізації громади та інформованої допомоги при травмах, дослідження дає зрозуміти, як оптимізувати практику соціальної роботи в умовах воєнного стану.

Воєнний стан створює унікальний набір викликів для практиків соціальної роботи, що характеризується посиленням заходів безпеки, обмеженням громадянських свобод і посиленням державного контролю. Контекст воєнного стану вимагає переоцінки традиційних підходів до соціальної роботи, вимагаючи від практиків адаптації стратегій для навігації у складних умовах кризового середовища.

Забезпечення доступу до вразливих верств населення. У сучасних умовах воєнного стану соціальні працівники стикаються з перешкодами в доступі до незахищених верств населення через обмеження та інтенсивне хаотичне пересування їх як на території України, так і за кордоном. Подолання цих технічних проблем і зміцнення довіри в громадах стають найважливішими для забезпечення надання основних послуг тим, хто їх найбільше потребує.

Вирішення проблем травми та психічного здоров'я. Воєнний стан часто загострює травми та проблеми психічного здоров'я в громадах, що в залежності від індивідуальної ситуації та персонального досвіду, характеристики чи власних копінг-стратегій може підвищувати рівень стресу, невизначеності та схильності до соціально-психологічної дезаптації ВПО. Соціальні працівники повинні прийняти підходи до втручання з урахуванням травми, віддаючи пріоритет психологічній підтримці, консультуванню в кризових ситуаціях та ініціативам з формування стійкості на рівні громади.

Баланс автономії та державного контролю. Здійснення соціальної роботи в умовах воєнного стану вимагає тонкого балансу між збереженням професійної автономії та дотриманням державних наказів і постанов. Соціальні працівники повинні розв'язувати етичні дилеми та правові колізії, дотримуючись принципів соціальної справедливості, прав людини та практики, орієнтованої на клієнта.

Посилення стійкості громади. Воєнний стан породжує атмосферу страху та недовіри, підриваючи згуртованість громади та соціальну солідарність через створені вже в ній сталі форми життя, які могли через вимушене переселення інших людей змінитися та, звісно, повпливати на цей звичний стан однієї громади. Певним громадам, що навіть під час війни не зазнали значного впливу на своє «культурне життя» довелося прийняти біженців з інших територій України, які в один момент є такими самими громадянами цієї держави, але в той самий час мають власні норми та погляди на життя, які їм довелося змінювати, аби інтегруватись в нове суспільство. Коли в той самий час цьому суспільству потрібно було прийняти та зазнати інтеграцію інших людей, що могло спричиняти соціально-культурні конфлікти. Заходи соціальної роботи мають бути зосереджені на сприянні стійкості громади, наданні повноважень місцевим лідерам і сприянні колективним діям для пом'якшення впливу воєнного стану на соціальний капітал і згуртованість.

Використання технологій та інновацій. У сучасних умовах технології та інновації відіграють вирішальну роль у збільшенні охоплення та ефективності соціальних ініціатив в умовах воєнного стану. Використання цифрових платформ, послуг дистанційного консультування та підходів, що керуються даними, може підвищити ефективність, доступність і масштабованість соціальних заходів у кризових умовах.

Адвокація прав людини та соціальної справедливості. Соціальні працівники служать захисниками прав людини, соціальної справедливості та демократичних цінностей перед обличчям людей, які опинились в критичних ситуаціях. Дотримання етичних принципів і боротьба з системною несправедливістю є невід'ємною частиною ролі соціальної роботи у просуванні гідності, рівності та розширення можливостей у сучасних умовах воєнного стану.

Співпраця та міждисциплінарні підходи. Вирішення складних потреб населення, яке постраждало від воєнного стану, потребує співпраці на засадах міждисциплінарних підходів. Соціальні працівники повинні взаємодіяти з різними зацікавленими сторонами, включаючи державні установи, організації громадянського суспільства та міжнародні організації, щоб координувати ресурси, ділитися досвідом та використовувати колективний вплив для позитивних соціальних змін. Волонтерство

перетворилося на ключовий елемент в управлінні кризовими ситуаціями, особливо в умовах війни, набувши якісно нової ролі як у сфері соціальних послуг для постраждалих, так і у підтримці приймаючих громад та самого волонтерського руху. У воєнний період волонтерство стало не лише джерелом матеріальної та психологічної підтримки для постраждалих, але й координатором громадських ініціатив, спрямованих на надання допомоги та відновлення соціального середовища. Волонтери активно впливають на формування нових стандартів та підходів у наданні соціальних послуг, реагуючи на потреби суспільства в умовах війни та кризових ситуацій. Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що організація та проведення соціальної роботи в сучасних умовах воєнного стану вимагають від практиків спритності, стійкості, креативності та етичності чесності. Впроваджуючи інновації, захищаючи права людини та сприяючи розширенню можливостей громади, соціальні працівники можуть орієнтуватися в складних умовах кризового середовища та підтримувати гідність і добробут усіх осіб і громад, які постраждали від воєнного стану. Це підкреслює важливість розуміння тонкощів людської поведінки та соціального втручання під час кризи.

Мета полягає в розробці стратегій для підтримки стійкості, згуртованості громади та пом'якшення впливу воєнного стану на вразливі верстви суспільства. Завдяки спільним зусиллям і адаптивним підходам, практики соціальної роботи можуть успішно вирішувати складні виклики сучасності, виступаючи як маяки надії та підтримки в турботливих часах.

Бутенко Н. В.

доктор філософії з галузі соціальної роботи

асистент кафедри соціальної роботи

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Тулін К. С.

асистент кафедри педагогіки

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПІДТРИМКА ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ГРОМАД В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах повномасштабного вторгнення одним з ключових питань, що постає перед соціальною роботою – це підтримання життєдіяльності громад, яке полягає не тільки у відновленні порушених систем громад, а й у підсиленні наявних функцій, зокрема створенні додаткових умов, які б могли підтримувати громади зсередини.

Одним із кроків, які приймають для вирішення цього питання є комплексна державна політика, спрямована на формування життєстійкості громад. Відповідно до визначення Національного інституту стандартів і технологій США, життєстійкість громад характеризується здатністю готуватися до можливих ризиків, протистояти негативним впливам, мінливим умовам та швидко відновлюватися після них [1]. В контексті соціальної роботи, це означає, що в громаді мають бути створені умови, які б допомогли їй адаптуватися до актуальних викликів сьогодення, змінюючи фокус в залежності від того, які потреби стають актуальними. Закордоном формування життєстійкості громад розглядають через призму забезпечення конкретних питань, наприклад захист прав дітей чи підтримка громадського здоров'я [2]. Саме обґрунтування необхідності налагодження співпраці між різними секторами, підсилення соціальних інститутів, створення освітньої та правової мережі і сприяє тому, що територіальні громади можуть швидше перенаправити свої ресурси для подолання виникаючих проблем.

В Україні прикладом такої адаптації та переорієнтації соціальної роботи може слугувати початок повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року, коли усі соціальні послуги, на яких був запит у громади сфокусувалися на декількох основних речах: забезпечення продуктами та речами першої необхідності, проведення кризового консультування, допомога у влаштуванні тих, хто прибув у громаду із більш небезпечних районів та допомога в евакуації окремих категорій, в першу чергу сімей з дітьми, осіб з інвалідністю, людей літнього віку. Здатність соціальних інституцій швидко адаптуватися до нових викликів сприяла тому, що громади не втратили свою функціональність. Однак, для попередження майбутніх негативних наслідків потрібно працювати на підсилення резильєнтності громад, яке б заключалося у проведенні додаткової просвітницької роботи серед населення, навчанню фахівців, удосконаленню нормативно-правової бази, підсиленню співпраці організацій державного, громадського та бізнес сектору.

В Україні у 2023 році був прийнятий проєкт комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості. Ця комплексна соціальна послуга передбачає сприяння підтримці психічного здоров'я населення, адаптації сімей до кризових ситуацій, набуття

навичок стресостійкості, створення комплексного підходу до надання послуг особам або сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, підвищенню соціальної згуртованості громади [3]. Такий підхід ґрунтується на визнанні необхідності додаткової підтримки населення для попередження потрапляння вразливих груп у складні життєві обставини. Саме тому, одним із нововведень є забезпечення та координація волонтерських ініціатив на рівні територіальної громади. Залучення добровольців-місцевих мешканців у процеси організації та надання допомоги населення є одним з можливих ресурсів громади, які вона може використовувати для підсилення власної адаптивності.

Запроваджений проєкт соціальної послуги також дав інституційний початок розвитку нового напрямку роботи, одним із кроків якого стало запровадження концепції Центрів життєстійкості громад. Центр життєстійкості – спеціально організований простір громади, який можна використовувати для надання послуг з психосоціальної підтримки та волонтерства. У «Путівнику із створення безбар'єрного простору центрів життєстійкості» зазначається, що в межах центрів можуть надаватися послуги із психосоціальної підтримки, безоплатної правничої допомоги та допомоги по працевлаштуванню, реалізуватися різні соціальні програми підтримки окремих категорій населення (програма «Помічник ветерана») [4]. Виокремлення напрямків роботи з конкретними клієнтськими категоріями також є важливим кроком у підсиленні життєстійкості громад. Розуміючи, що ми стикаємося з необхідністю підготуватися до повернення ветеранів до мирного життя, вже зараз потрібно готувати фахівців, які зможуть надавати їм кваліфіковану допомогу та проводити просвітницьку та роз'яснювальну роботу серед населення. Також центри життєстійкості можуть надавати простір для реалізації соціальних активностей різних соціальних та громадських організацій. Цим вони схожі на громадські центри (community centers), які існують у європейських країнах, і концепт яких почав впроваджуватися і в Україні до початку повномасштабного вторгнення.

Разом з центрами інтегрованих соціальних послуг, які почали створюватися в контексті реформи децентралізації, центри життєстійкості громади можуть стати осередками підвищення соціального благополуччя громади. Поеднуючи у собі комплекс соціальних послуг, разом із послугами у сфері охорони громадського здоров'я, ювенальної превенції, освіти, залучення волонтерських ініціатив, такі соціальні інститути значно спрощують сам процес соціальної підтримки і координації організації різних рівнів для допомоги населенню. При потраплянні в складні життєві обставини або перебуваючи у стані, що їм передують, особи або сім'ї не повинні витрачати власний час та можливості на пошуки організацій, які можуть надати їм допомогу, а можуть одразу звернутися в центр, який здатен надати комплексну соціальну допомогу та, за потреби, скоординувати з іншими соціальними інститутами. Така між секторальна співпраця сприяє підсиленню ресурсів громади, створює можливості для швидкого реагування та перерозподілу обов'язків.

Життєстійкість громад залежить від того наскільки вони здатні протистояти раптовим викликам сьогодення та реагувати на актуальні запити їхніх жителів. Для того, щоб підтримати цю життєстійкість потрібно працювати не лише на підсилення

можливостей кожного члена громади, а й створювати потужну мережу соціальних організацій та громадських ініціатив, які у співпраці один з одним здатні розширювати адаптивність і функціональність територіальних громад.

Список використаних джерел

1. Community resilience. *National Institute of Standards and Technology*. URL : <https://www.nist.gov/community-resilience#:~:text=Community%20resilience%20is%20the%20ability,are%20key%20steps%20to%20resilience> (дата звернення 29.02.2024).
 2. Ellis W., Dietz W. H., Chen K. D. Community resilience: a Dynamic Model of Public Health 3.0. *Journal of Public Health Management and Practice*. 2022. (28)1. P.18-26.
 3. Про реалізацію експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2023 №1049. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2023-%D0%BF#n31> (дата звернення 29.02.2024).
 4. Путівник зі створення безбар'єрного простору центрів життєстійкості для надання психосоціальної підтримки та волонтерства. Київ. 2024. 68 с.
-

Варава Л. А.

*кандидатка психологічних наук, доцентка,
провідна наукова співробітниця Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ*

ПЕРЕЖИВАННЯ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК ПРОЦЕС ВНУТРІШНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ

Сучасні проблеми сьогодення з якими продовжують стикатися люди в ситуації війни, а саме, опиняються в складних життєвих умовах та переживають як ситуацію катастрофи, тривалої невизначеності, невпевненості в майбутньому – призводить їх до особистісних руйнувань. Переживання життєвої ситуації тривалої невизначеності, яка потребує внутрішніх трансформацій – перебудови і зміни, що відбувається у особистості за рахунок усвідомлення та формування новоутворень, ми спираємося на потенційні можливості й спрямованість особистості до розвитку як на рушійні сили цього перетворення.

Аналіз теоретичного та практичного (консультативного й терапевтичного досвіду) звернення за психологічною допомогою людей, надають нам можливості визначити основні ознаки переживання невизначеної ситуації, які можна звести до наступних:

- раптовість настання події;
- наднормативний для даної людини, для даної ситуації зміст події;
- внутрішньо-особистісний, міжособистісний або міжгруповий конфлікт, що вимагає оперативного розрішення і досвіду у його вирішенні;

- динамічні, прогресуючі зміни в ситуації;
- ускладнення життя у зв'язку з появою нових вимог до вирішення невідомої, важкої ситуації, яка не мала аналогів в досвіді людини;
- перехід ситуації в фазу нестабільності, вихід до меж адаптаційних ресурсів людини.

Негативне переживання ситуації невизначеності призводить до трансформації різних підструктур особистості:

1. Емоційної сфери – зміни в почуттях, які переживаються по відношенню до свого життя. У особистості може виникати одне або низка домінуючих почуттів: депресія – така реакція може проявлятися у таких переживань, як апатія, байдужість, розчарування, втома, туга, пригніченість, байдужість; деструктивні почуття, що можуть поєднувати в себе дратівливість, злість, образу, агресію, ненависть, досаду, упертість; самотність, яка виражається в таких переживаннях як почуття непотрібності, нерозуміння, тупика, безнадійності, порожнечі поруч. Також, під час переживання ситуації невизначеності змінюється обсяг спілкування: він або різко обмежується (відхід у себе), або різко зростає (самотність у натовпі). Людина як би шукає забуття в частоті поверхневих контактів з іншими людьми.
2. Пізнавальної сфери – зниження пізнавальних здібностей, розгубленість (пам'ять, увага, мислення). Зміни в сприйнятті себе і свого життя;
3. Зміни в підструктурі досвіду – можуть зруйнуватися старі звички, навички, на зміну яким приходять нові, які нерідко формуються вже в процесі нової ситуації;
4. Підструктура спрямованості – зазнають змін цінності, інтереси, ідеали, переконання;
5. Змінюється ставлення до майбутнього, сенс і цілісність життя;
6. Порушення змістової відповідності свідомості і буття суб'єкта;
7. Зміни у самосвідомості і Я-образі особистості.

Сутність життєвої ситуації невизначеності розглядається нами як сукупність зовнішніх по відношенню до людини обставин, змін в навколишньому світі, що руйнують звичний образ життя і потребують формування нових, нетипових форм поведінки. Ці умови переломлюючись через суб'єктивне сприйняття особистості, її почуття, формуються в певному внутрішньому переживанні. Процес переживання спрямований на відтворення порушеного внутрішнього балансу та подолання труднощів, що стають перед особистістю. Але він може протікати за різною динамікою та мати різний результат. Ця особливість відзначається необхідністю пошуку та трансформації внутрішніх сил, ресурсів, що допомогли б ефективному розрішенню цього процесу.

В даному випадку можливі дві протилежні тенденції: перша – неможливість знайти в собі внутрішнього потенціалу та ресурсів для подолання, «переживання» життєвої ситуації невизначеності; друга – знаходження в собі особистісних ресурсів, створення нового до цього часу невідомого способу діяльності, набуття суб'єктності та формування самовизначеної позиції по відношенню до власного життя, що відбивається в структурі новоутворень особистості як розвитку.

Встановлення балансу між внутрішнім та зовнішнім світом можливо завдяки активності спрямованої як на зовнішнє – перебудова власних дій, діяльності, так і на серйозну трансформацію у внутрішньому світі особистості. Знаходячись в життєвих умовах невизначеності у особистості виникають нові характеристики, якості та новоутворення як результат процесу подолання, зміни, пристосування, адаптації до них. Внутрішні трансформаційні перебудови можуть мати позитивний чи негативний характер.

Особистісні трансформаційні новоутворення позитивного характеру стають основою для подальшого розгортання життєвої перспективи, побудови образу майбутнього, цілей, мрій, ефективної діяльності та соціальної взаємодії. Такі новоутворення можуть лежати у двох сферах: перша, поведінкова – характеризується оволодінням нових форм соціальної взаємодії, гнучкістю у сприйнятті та оцінці ситуацій, людей, суб'єктністю у побудові й організації власної діяльності й життя в цілому. Друга, особистісна – полягає у формуванні й усвідомленні нових особистісних якостей і характеристик з включенням їх до власного життєвого досвіду.

Іншим полюсом є негативні трансформаційні новоутворення. Вони так само відображають поведінкову й особистісну сферу людини та проявляються у неадаптивних формах взаємодії з навколишнім світом, ригідності у мисленні та діях, негативному емоційально-чуттєвому стані, неможливості формування образу та цілей стосовно майбутнього, організації власного життя. В такому випадку відбувається фіксація на переживанні фруструючої ситуації як «неможливої» для гармонічної життєдіяльності, що потребує певної соціально-психологічної допомоги.

Васильєва С. О.

*здобувачка освіти 2 курсу ОНП «Соціальна педагогіка»,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

Байдарова О. О.

*канд. психол. наук, доцентка,
доцентка кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

СУПЕРВІЗІЯ В НЕПЕРЕРВНІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Соціальна робота є важливою сферою, яка об'єднує різні спеціалізовані групи фахівців з метою надання підтримки та допомоги різним соціальним групам. Від соціальних працівників очікується багатостороння діяльність, спрямована на поліпшення якості життя та соціальної інтеграції клієнтів. Незалежно від конкретної спеціалізації, соціальні працівники виконують важливу місію у забезпеченні допомоги та розвитку суспільства, допомагаючи тим, хто найбільше цього потребує. Їхній внесок полягає в створенні комфортного середовища для різних соціальних груп та сприянні соціальній справедливості і рівності [6].

Неперервна професійна підготовка соціальних працівників є важливим елементом успішної та ефективної роботи, вона відповідає на сучасні виклики, забезпечуючи фахівців необхідними знаннями, навичками та ресурсами для адаптації до змін у суспільстві й розвитку високоетичної та кваліфікованої практики. Становлення інституту супервізії в соціальній роботі в Україні визнане важливим фактором розвитку цієї професійної галузі, підвищення якості соціальної роботи, ефективності діяльності соціальних служб [1]. В Україні необхідність досліджень супервізії для пристосування до змінювального соціального ландшафту підкреслюють швидкі і кардинальні зміни умов та змісту практичної соціальної роботи, що відбуваються в останні роки.

Мета дослідження полягає у аналізі місця супервізії у неперервній професійній підготовці фахівця, як ключового елемента у підвищенні якості соціальної роботи, та розкритті факторів, які сприяють розвитку цієї практики чи гальмують його. Основою для дослідження слугували джерела, які описують і регулюють супервізійну діяльність в соціальній роботі України і Канади, а також власні спостереження дослідників в рамках навчальної (клінічної) практики.

Важливість неперервної освіти визначається як відповідь на сучасні соціальні виклики, забезпечуючи адаптацію та етичний розвиток фахівців. Неперервна професійна підготовка включає усі рівні формальної вищої освіти та подальшої неформальної та інформальної освіти і передбачає поєднання навчання із професійною діяльністю впродовж усієї трудової кар'єри [3]. Неперервна підготовка допомагає соціальним працівникам управляти стресом, пристосовуватися до різноманітних ситуацій, розвивати етичні стандарти та взаємодіяти в професійній спільноті. Завдяки цьому підходу, соціальні працівники можуть не лише удосконалювати свою професійну

компетентність, але й робити значний внесок у покращення якості життя своїх клієнтів та вирішення соціальних проблем.

Супервізія в соціальній роботі, в основу якої покладено ідею активного використання досвіду, що був накопичений у процесі практичної діяльності, відіграє критичну роль в системі освіти протягом життя. Супервізія важлива, коли йдеться про задоволення потреб людей, які переживають стрес та емоційне виснаження [4, с. 5]. Хокінз і Сохет вбачають мету супервізії не лише у подоланні стресу та запобіганні професійного вигорання, а й у наснаженні супервізованих, заохоченні їх до неперервного навчання та вдосконалення. Останні дослідження супервізії в соціальній роботі вказують на те, що цей процес знаходиться у центрі уваги та стає ключовим елементом професійного розвитку. Наш аналіз дозволив вирізнити декілька ключових тем, які будуть визначати розвиток цієї області у майбутньому.

Супервізія у галузі соціальної роботи є комплексним процесом, у якому беруть участь різні учасники: соціальні працівники, здобувачі освіти у галузі соціальної роботи, супервізори, керівництво організацій, психологи та інші фахівці. Участь у супервізії може включати також клієнтів за їхньою згодою. Залучення ширшого кола зацікавлених сторін є однією з перспектив розвитку цієї практики.

Процес супервізії обумовлює виконання різних функцій, таких як адміністративна (організаційне вдосконалення), освітня (розвиток професійних навичок), підтримуюча (емоційна підтримка) та посередницька (вирішення конфліктів). Додаткової ваги набувають розвиваюча, етична та міжкультурна функції, що сприяють професійному та особистісному зростанню фахівців [5, с. 7–8]. Узгоджений і взаємодіючий характер різних функцій супервізії спрямований на створення ефективного середовища для розвитку, навчання та підтримки учасників.

Аналізуючи сучасний стан супервізії в галузі соціальної роботи в Канаді та Україні, можна виділити ключові проблеми та прогалини, що вимагають уваги та вирішення. Передусім варто відзначити неоднаковий рівень розвитку супервізійних практик в обох країнах, який визначається освітнім та організаційним контекстом. Недостатній рівень професійного спілкування, обміну досвідом та використання інновацій є додатковими факторами, що гальмують ефективність супервізійної практики. Прогалини в стандартизації професії та визначенні чітких критеріїв для супервізорів також можуть гальмувати її розвиток. Потреба в активній підтримці від урядових та професійних організацій, а також впровадження інноваційних методик та технологій становить важливий виклик [2]. Зусилля у створенні національних та міжнародних форумів для обміну досвідом, а також взаємодії з громадськістю дозволять залучити ширше коло зацікавлених сторін для спільного подолання визначених викликів.

Отже, супервізія та неперервна професійна підготовка в галузі соціальної роботи взаємодіють, сприяючи оцінці та розвитку компетентностей, підтримці емоційного благополуччя, етичному розвитку, створенню професійної спільноти та орієнтації на постійний професійний розвиток. Цей симбіоз сприяє якісній практиці соціальної роботи та підвищує якість обслуговування клієнтів.

Розвиток супервізії в соціальній роботі вимагає ще численних зусиль учених та практиків. Розвиток інноваційних підходів, врахування сучасних викликів та стрімка

зміна соціального ландшафту буде визначати подальші напрями досліджень та практичної роботи в цій важливій галузі. Дослідження різних моделей супервізії та їхніх впливів на роботу соціальних працівників є критичним аспектом. Це включає вивчення сучасних тенденцій у використанні технологій та віртуальних платформ для супервізійних сесій. У подальших дослідженнях слід звертати увагу на ефективність впроваджених інновацій, враховуючи зміни в умовах роботи, зокрема, у контексті російсько-української війни та пандемії COVID-19. Вирішення визначених проблем сприятиме подальшому розвитку супервізії в соціальній роботі, покращенню якості надання соціальних послуг та забезпеченню належного рівня професійного зростання фахівців.

Список використаних джерел:

1. Слезанська, Г. І. (2014). Супервізія в соціальній роботі: основні підходи та принципи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 30, 155–158.
 2. Ставкова, С. (2016). До питання вивчення та використання супервізії як соціальної технології. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 3, 178–180.
 3. Ставкова, С. Г. (2018). Неперервна професійна підготовка соціальних працівників до супервізійної діяльності в Канаді: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук (доктора філософії) за спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» (015 – Професійна освіта). Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2018.
 4. Hawkins, P., & Shohet, R. (2006). *Supervision in the Helping Professions*. 3rd edition. England: Open University Press.
 5. National Association of Social Workers & Association of Social Work Boards (2013). *Best Practice Standards in Social Work Supervision*. Washington DC: Authors.
 6. Reamer, F. G. (2018). Pursuing Social Work's Mission: The Philosophical Foundations of Social Justice. *The Journal of Social Work Values and Ethics*, 15(1), 34–35.
-

Вернік О. Л.
*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
провідний науковий співробітник Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України,
м. Київ*

ДИНАМІКА ЗАПИТІВ У ГРУПАХ ВЗАЄМОПІДТРИМКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Війна в Україні, як тривале соціальне явище, продовжує викликати цілу низку значимих трансформацій в організації і ставленні до власного життя переважної більшості її громадян. Продовжуваність і невизначена тривалість війни призводить до корінної зміни в смисло-ціннісних орієнтаціях і установках. Пролонгована гуманітарна криза, змінюваність соціальної ситуації в період воєнного часу актуалізує у свою чергу проблему соціальної і соціально-психологічної підтримки і допомоги населення у громадах, надання якої покладено насамперед на фахівців соціальної роботи. В таких умовах особливо актуальним постає питання розуміння процесів, які відбуваються в особистому розвитку самих фахівців соціальної роботи, у тому числі майбутніх, зокрема студентів, що навчаються за спеціальність «Соціальна робота». Саме від їх мотиваційних установок, смисло-ціннісних орієнтацій, стану ментального здоров'я тощо, багато в чому залежить й майбутнє соціальної роботи в Україні.

Протягом останніх чотирьох років (з 2021 по 2024) в рамках курсу «Групи взаємопідтримки» ми проводимо індивідуальні опитування щодо найбільш актуальних проблем в життєдіяльності студентів другого курсу спеціальності «Соціальна робота». Такі опитування на початку курсу виконують орієнтаційну функцію щодо однієї з частин дисципліни – організації і проведення групи взаємопідтримки самих студентів. Разом з тим, наявність таких щорічних зрізів (на початку четвертого семестру кожного навчального року) дає змогу зафіксувати й проаналізувати динаміку змін у запитах, як відображення змін в життєвій організації майбутніх соціальних працівників. В анкеті студенту пропонується назвати три-чотири найактуальніші питання для обговорення у групі, впорядковані за суб'єктивною значимістю. Також пропонується пояснити їх актуальність.

По-перше, відзначимо істотно різні умови організації навчання в досліджуваних. Так, перша група (2021 рік проведення курсу «Групи взаємопідтримки») починали навчання у ЗВО в нормальних звичайних умовах життя з вересня 2019 року – в очному форматі в більш-менш усталених умовах. Друга досліджувана група (2022 рік проведення), за безпосереднім твердженням її членів, зустрічалася на сумісне навчання «лічені рази». Уся комунікація і взаємодія здійснювалася й здійснюється здебільшого дистанційно. Третя група (2023 рік проведення) мала іншу специфіку, яку можна охарактеризувати, як певну адаптованість як до карантину, так і до умов війни. Незважаючи на переважно дистанційну форму організації навчання, кістяк групи вів

досить активне сумісне соціальне життя. Четверта група (2024 рік проведення) має ще інші умови: після одного року навчання «он-лайн», з вересня 2023 року переважна більшість занять відбувається наживо. Другою істотною рисою цієї групи є те, що тривала війна так чи інакше на момент проведення курсу вже істотно зачіпила життя переважної більшості студентів. Серед іншого, це втрати близьких, розділення сімей, рідні і друзі, що воюють, рідні і друзі, що залишилися на ТОТ й ін.

По-друге, після якісної обробки відповідей на запропоновані питання нами було виділено основні проблемні сфери життя сучасного студента спеціальності «Соціальна робота», а також підраховано навантаження кожної з виділених сфер для кожної групи досліджуваних.

В цілому за вибіркою було виділено шість основних проблемних сфер:

- 1) організація власної життєдіяльності;
- 2) «Я» й представлення себе у світі;
- 3) відносини з оточенням;
- 4) освіта і навчання;
- 5) професіоналізація і професійне становлення;
- 6) емоційно-переживальна сфера.

Разом з тим, навантаження і представленість кожної з виділених сфер в різних групах була істотно різною. Відзначимо варіативність загального розподілу між сферами, яка виявилася значно більшою у другій групи – дві сфери презентовано менше 10% усіх оцінок, дві більше 20% (22% і 26%) й одна 37%. Найменше розмаїття і варіативність були зафіксовані у третій групі – здебільшого це були питання розподілу / поєднання навчання і заробляння грошей, часткове знецінення професійного навчання, перевантаження навчанням тощо. Лише в одному випадку на обговорення пропонувалося винести питання екзистенційного спрямування. Першій групі вказані 1-5 сфери виявилися значно більш близькі між собою, відповідно 11%, 16%, 16%, 26%, 30%.

Такий розподіл можна на дві підгрупи – первинних і вторинних проблем. До первинних проблем в групі студентів, що розпочинали й проводили перший семестр очно разом (перша група), було віднесено проблеми організації власного життя в умовах навчання в ЗВО та проблеми самого навчання, серед яких однією з актуальніших була адаптація до дистанційної форми. Однаковий відсоток актуальності склали проблеми професіоналізації і власного «Я», серед яких виділилися питання гармонізації власного «Я» і самовизначення. Найменш затребуваними серед актуалізованих виявилися проблеми взаємин з оточенням.

Кардинально іншу ситуацію ми спостерігаємо в студентів, які навчаються в дистанційних умовах, можна вважати, від початку. Тут на перше місце (до початку війни !) із значним відривом виходить питання, пов'язані з власним Я – насамперед, самопрезентація, потім гармонія, самовизначення, саморозвиток і ресурси. Досить цікавим є факт того, що на другому місці в даній групі актуалізована сфера відносин, яка в першій досліджуваної групи виявилася найменш актуальною. Цікавою є й відмінність змістового наповнення сфери організації власного життя. Якщо для групи вступу 2019 року актуальними були питання «життя в гуртожитку», «адаптація до дистанційки» й ін., то для другої і третьої групи на перше місце в організації життя однозначно вийшла

проблема балансу між навчанням, професійним і особистим життям. Нарешті, істотною особливістю першої групи ми вважаємо досить слабку представленість в актуальних проблем навчання і професійного розвитку – лише 7% і 8%, тоді як в інших двох групах актуальність проблем навчання була більш ніж в три рази вищою – 26%. Також зауважимо, що жодного згадування про проблеми дистанційної форми навчання в усіх слідуючих групах зафіксовано не було.

Через вказані вище особливості ситуації в останньої з досліджуваних груп, відзначаємо істотно іншу структурну наповненість. Перше і друге місця за актуальністю тут займають питання емоційно-переживальної сфери – емоційного вигорання, втомленості, виснаження, тривожності, панічних атак, невміння опанування власними емоціями; а також переживання, страху за близьку людину. Далі приблизно в рівному співвідношенні йдуть питання організації власного життя (зокрема, «невміння правильно виставляти пріоритети», самотійності, самоорганізації й ін.) та проблема стосунків з близькими й власної самотності («нема з ким поговорити»). Подібні тенденції у нас відзначалися й у другій групі, яка виявилася в унікальній ситуації подвійного опитування – перед війною, й через невеликий період після її початку. Там також спостерігалася поява питань щодо власного здоров'я. Окрім того, спостерігалася зміна пріоритетів у стосунках з близькими, ця сфера перестала бути проблемною.

Виявлені особливості в силу незначної кількості досліджуваних ми не можемо статистично узагальнити, проте вони дозволяють визначити вектори досліджень динаміки характеру ключових життєвих проблем студентів соціо-гуманітарного спрямування в умовах критичних і пролонгованих соціальних життєвих змін.

Список використаних джерел

1. *Верінк О.Л.* (2022). Особливості змін життєвих орієнтацій студентів спеціальності «Соціальна робота» в умовах війни. Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (11-12 березня 2022 року, Київ). 21-23.
-

Візнюк І. М.

*доктор психологічних наук,
професор кафедри психології та соціальної роботи
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця*

Долинна А. С.

*кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри всесвітньої історії
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця*

Долинний С. С.

*доктор філософії (PhD)
старший викладач кафедри психології та соціальної роботи
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця*

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

Радикальні зміни в розбудові політичної, економічної, освітянської систем, безупинна інтенсифікація інформаційного простору, підвищення темпу життя, сучасні вимоги щодо ефективності професійної діяльності людини в сфері комунікацій, збільшення інтелектуального навантаження – визначальні ознаки перспектив соціокультурного постмодерністського суспільства.

Важливим є дослідження розвитку комунікативної компетентності майбутнього фахівця в освітньому середовищі закладів вищої освіти, коли закладається фундамент для його комунікативного та професійно-особистісного розвитку (Лазаренко Н., Пугач С., Vizniuk I., Dolynnyi S., Rabetska N., Ladychenko T., Zagrebelna N.) [1–3]. Невідомим є становлення особистості здобувачів освіти в контексті застосування компетентнісного підходу щодо особливостей формування комунікативної компетентності у майбутніх фахівців соціономічної сфери, враховуючи специфіку розвитку індивідуальних комунікативних характеристик.

Метою тези є обґрунтування комунікативної компетентності майбутніх працівників соціономічної сфери в контексті міжособистісної взаємодії.

Комунікативна компетентність майбутніх працівників соціономічної сфери характеризується як полікомпонентне, складноструктуроване, індивідуально-особистісне утворення, яке ґрунтується на поєднанні знань і умінь щодо досвіду організації професійних комунікацій в контексті міжособистісної взаємодії й визначається здатністю до сприйняття і розуміння партнерів для ефективності обміну інформацією, застосування елементів невербальної і вербальної комунікацій, навичками емоційної саморегуляції у запобіганні й подоланні конфліктів при виконанні обов'язків, проявом емпатії і толерантності до власного оточення із метою надання їм завчасної допомоги у вирішенні нестандартних життєвих ситуацій [1, 3].

Соціономічні професії – це професії, які обумовленні ефективністю спілкування за типом «людина – людина» в контексті вивчення сутності цих стосунків та розвитку суспільства щодо їх впливу на соціальні процеси в різних проявах соціальної взаємодії; професії, що сприяють вирішенню проблем, пов'язаних із конфліктологічними взаємовпливами в суспільстві, зміст яких сконцентровано на їх розвитку та дослідженні соціальних тенденцій і закономірностей у збереженні історично усталених суспільством культурологічних традицій на всіх рівнях співвзаємодії [2, 3].

Професійна діяльність фахівців соціономічної сфери є процесом безпосередньої взаємодії із людьми (чи потерпілими), у разі чого вони усвідомлено застосовують професійні вміння, освіченість та досвід для надання необхідної соціально-психологічної і правової допомоги у вирішенні їх складних життєвих ситуацій [1, 2].

Технологією підготовки до професійної діяльності майбутніх фахівців соціономічної сфери розуміємо цілісну сукупність прийомів, методів та засобів навчання, а також форм корекції і контролю, етапів (індивідуально-розвивальний, практико-зорієнтований та інформаційно-мотиваційний), які гармонійно взаємодоповнюють один одного, утворюючи стійку єдність, в контексті їх послідовного впровадження в освітнє середовище закладів вищої освіти, гарантуючи ефективність запланованого результату [2, 3].

У процесі дослідження рівнів сформованості комунікативної готовності до ефективного спілкування в майбутніх працівників соціономічної сфери в контексті зазначених показників було використано такі психодіагностичні методики, представлені в таблиці 1. Критеріями оцінювання комунікативної компетентності щодо проблем мовленнєвого етикету в постмодерністському суспільстві відзначено такі: *когнітивний* (знання щодо професійного спілкування, специфікою умінь віртуального спілкування, навиків подолання бар'єрів комунікацій), *особистісний* (наявність емпатії, комунікативної толерантності, конфліктоусталеності та навиків емоційної саморегуляції), *діяльнісний* (перцептивні уміння та невербальні комунікації, мовленнєвої грамотності, рефлексії) [1, 3].

Дослідження було проведено на базі Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка та Державного закладу Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського згідно рішення спеціалізованої вченої ради. В емпіричному дослідженні задіяно 242 студенти віком 18 – 25 років. Експериментальну групу склали (ЕГ) 120 студентів, за діяльністю яких реалізовано експериментальну методику з формування комунікативної компетентності, до контрольні групи (КГ) віднесено – 122 респонденти, у яких лише спостерігається наявність прояву зазначеного феномену. Всі учасники за згодою взяли участь в експерименті, етичні права яких дотримано.

Таблиця 1

Психодіагностичні вимірювання рівнів сформованості комунікативної компетентності в майбутніх працівників соціономічної сфери

Критерії	Виміри	Методики
1	2	3
Когнітивний критерій	Особливості професійного спілкування	Анкета «Визначення рівня знань специфіки професійного спілкування» (Н. Кожем'яко)
	Зорієнтованість у професійній термінології	Тест «Мовні бар'єри при спілкуванні» (В. Маклін)
	Специфіка уміння віртуальної комунікації	Опитувальник «Наскільки Ви володієте професійною термінологією» (І. Власюк)
	Навички подолання комунікативних бар'єрів	Тест «Комп'ютерні комунікації» (О.Пунько)
Особистісний критерій	Комунікативна толерантність	Діагностика емоційного інтелекту (Е.Холл)
	Навички емоційної саморегуляції	Діагностика комунікативної толерантності (В. Бойко)
	Наявність емпатії	Тест опису поведінки (К. Томас)
	Конфліктоусталеність	Діагностика здатності до емпатії (Є. Рогов)
Діяльнісний критерій	Мовленнєва грамотність	Тест «Оцінка рівня товариськості» (В. Ряховський)
	Перцептивні уміння	Тест «Види мовленнєвої діяльності»
	Уміння невербальної комунікації	Самооцінка рівня онтогенетичної рефлексії (Н. Фетіскін)
	Наявність рефлексії	Тест «Про що говорять вам міміка і жести?» (О. Шаюк)

Експериментальна робота щодо формування комунікативної компетентності в майбутніх працівників соціономічної сфери передбачала поетапне впровадження сукупності прийомів, методів та засобів навчання, які гармонійно взаємодоповнюють один одного, гарантуючи ефективність запланованого результату (табл. 2).

Таблиця 2

Критерії оцінки сформованості рівня комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери

Рівні	Критерії	До експерименту		Після експерименту	
		КГ, у %	ЕГ, у %	КГ, у %	ЕГ, у %
1	2	3	4	5	6
Достатній	Когнітивний	22,2	23,1	23,8	39,2
Задовільний		34,5	36,6	45,9	48,3
Низький		43,3	40,3	30,3	12,5
Достатній	Діяльнісний	20,5	19,2	24,6	38,3
Задовільний		45,1	45,8	45,1	46,7
Низький		34,4	35,0	30,3	15,0
Достатній	Особистісний	21,3	20,8	26,2	46,7
Задовільний		46,7	46,7	46,7	50,0
Низький		32,0	32,5	27,1	10,0

Згідно результатів проведених діагностик після закінчення експерименту було виявлено, що в групі досліджуваних у впровадженні технологій підготовки до професійної діяльності відбулися значні позитивні зрушення щодо сформованості комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери в порівнянні з контрольною групою осіб, за результатами якої не спостерігалось істотних змін. Суттєві зміни в розвитку комунікативної компетентності майбутніх працівників соціономічної сфери відповідно до когнітивного критерію спостерігалися в експериментальній групі, в контексті чого було проведено цілеспрямовану корегувальну роботу. Так, на низькому рівні показники результатів зменшилися на 24,2%, на задовільному рівні збільшилися на 2,5% та на достатньому рівні – на 21,7%, що засвідчує підвищення рівня комунікативної взаємодії фахівців. У контрольній групі теж спостерігаються зміни за цим критерієм, однак не так суттєво в порівнянні з експериментальною групою: на низькому рівні результати зменшилися на 5,7%, на задовільному збільшилися на 1,6% та на достатньому рівні – на 4,1%.

Впровадження технологій підготовки до професійного забезпечення майбутніх працівників соціономічної сфери сприяло підвищенню рівня комунікативної компетентності на високому рівні, для чого характерна позначка за результатами дослідження в експериментальній групі осіб із різницею до і після експерименту на $39,2\% \geq 19,2\%$ та в контрольній групі – $24,6\% \geq 20,5\%$, на задовільному рівні констатовано різницю у студентів ЕГ – $48,3\% \geq 45,8\%$, а в КГ осіб відмічено – на $45,9\% \geq 45,1\%$, низький рівень засвідчили показники в майбутніх фахівців ЕГ із різницею на $12,5\% \leq 35,0\%$ та в КГ респондентів – на $29,5\% \leq 34,4\%$.

Висновок. Таким чином, комунікативна компетентність майбутніх працівників соціономічної сфери визначається узалежненням наукових знань, інтелектуальних і практичних умінь та навичок, віртуальної освіченості щодо міжособистісної взаємодії, освіченістю у подоланні комунікативних бар'єрів, загальної культури та особистісних якостей здобувачів освіти, спроможних вирішувати життєтворчі завдання.

Список використаних джерел:

1. Vizniuk I., Dolynnyi S., Rabetska N., Ladychenko T., Zagrebelna N. Forming communicative competence in future specialists of the socio-economic sphere. Amazonia Investiga, 2023, 12(67), 19–29.
2. Візнюк І.М., Лазаренко Н.І. Моніторинг забезпечення професійної якості освіти педагогів в контексті євроінтеграції. Порівняльна професійна педагогіка № 1 (Т. 13), 2023 : наук. журнал / голов. ред. Н. М. Бідюк. Київ. Хмельницький : ХНУ, 2023. С. 11–20.
3. Пугач С.С., Візнюк І.М., Долинний С.С. Правосвідомість як соціологічний контент структурної організації психіки людини. Наукові інновації та передові технології, № 11(25). 2023. С. 715–724.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ Я-КОНЦЕПЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У Я-концепції особистості в ранній юності спостерігаються декілька напрямків розвитку. У цьому віці молодь починає звертати більше уваги на своє зовнішнє тіло та здоров'я. Вони можуть зацікавлюватися спортом, фітнесом, дієтою та іншими способами підтримки фізичного здоров'я. Окрім того, рання юність є часом, коли молодь починає розуміти своє місце в соціальному світі і встановлює ближчі стосунки з однолітками та сім'єю. Вони можуть розвивати свої навички спілкування, встановлювати соціальні зв'язки та відкривати нові форми взаємодії. Також рання юність відзначається появою більшої самостійності в навчанні та виборі кар'єрного шляху. Молодь може більше цікавитися навчанням, виявляти бажання поглиблювати знання у різних областях та розвивати свої інтелектуальні здібності.

Рання юність відзначається також значними змінами в емоційній сфері. Молодь може бути більш схильною до пошуку своєї особистої ідентичності, виявляти більшу самосвідомість і бути усвідомленою стосовно своїх емоційних станів. У ранній юності молодь починає розуміти різні моральні питання та визначати свої власні цінності. Вони можуть проявляти більшу самостійність в траєкторії майбутньої самореалізації. Вони досліджують свої інтереси, цінності, переконання і ролі в соціальному контексті.

Таким чином, розвиток Я-концепції особистості в ранній юності відбувається через формування внутрішньої самооцінки, самосвідомості та уявлення про себе як окрему діяльну особистість. В цей період активізується пошук власної ідентичності. Юнаки стикаються з великою кількістю нових життєвих ролей та соціальних очікувань. Вони починають активно розмірковувати про свої цілі, інтереси, цінності і прагнуть знайти власне місце у світі. Цей процес ідентифікації може бути інтенсивним і включати експериментування з різними ролями та стилями життя. Також відбувається розвиток соціальної свідомості, який включає розуміння соціальних ролей, емоційне співпереживання та встановлення міжособистісних зв'язків. Юнаки звертають увагу на оцінки та думки інших про себе, що може впливати на їхню самооцінку та ставлення до себе. Молоді люди розвивають навички соціальної взаємодії, набувають досвіду спілкування з різними людьми і формують свої стосунки з оточуючими, вчаться сприймати інші точки зору, спілкуватися ефективно і вирішувати конфлікти. В період ранньої юності відбувається формування особистих цінностей, внутрішні психологічні зміни, пов'язані з розвитком особистості. Молоді люди можуть переживати емоційні коливання, поступово формувати свої цінності, вподобання та інтереси. Вони починають усвідомлювати свої цілі, бажання та можливості, що допомагає їм визначати себе як індивідів; намагаються самостійно приймати рішення, брати на себе відповідальність за свої дії і формувати власний світогляд. Успіхи та невдачі в навчанні можуть впливати на сприйняття молоддю своєї здібності та компетентності. Позитивний досвід навчання та

досягнення можуть сприяти розвитку позитивної Я-концепції, тоді як невдачі можуть призвести до негативного самосприйняття.

Необхідно також зазначити, що в ранній юності молоді люди зазнають багатьох змін і життєвих випробувань. Розвиток психологічної стійкості допомагає їм впоратися зі стресом, викликами і невпевненістю. Вони навчаються розв'язувати проблеми, розвивати стратегії саморегуляції і відновлення психологічного благополуччя. Тому, основними завданнями соціально-психологічної підтримки здобувачів в освітніх закладах є максимальне розкриття потенціалу юнаків, створення умов для повного та максимального прояву позитивних сторін їх індивідуальності та ефективне набуття навчального та професійного досвіду.

Особистісний саморозвиток полягає в постійній готовності до глибокого переживання своїх бажань і почуттів, до розкриття власної цілі життя і відповідальності як за себе, так і за інших людей, до встановлення дружніх, емоційно забарвлених міжособистісних стосунків. Тому основним завданням психолога є допомога юнакам в їх справжньому розвитку, у розгортанні їх схильностей до самовираження та самореалізації через перебудову думок, почуттів і життєвих планів. Створити умови для особистісного зростання – означає розширити її життєвий світ. Людина сама вирішить, що для неї краще, якщо вона матиме можливість вибору, достатні можливості вибору, відповідний рівень свідомості (самосвідомість, самовизначення, самосприйняття тощо) і досить повну і багатовимірну картину світу і власних стосунків зі світом [1].

Сучасна система освіти потребує переосмислення освітнього процесу, розвитку прогресивних технологій навчання та виховання, впровадження здоров'язберігаючих технологій, створення умов для самореалізації його змістового наповнення у різних видах активної діяльності. Йдеться про принципово нові педагогічні ідеї, технології, концепції, в центрі яких перебуває особистість молодої людини з її проблемами, інтересами та потребами. Істотними ознаками цих змін є навчання та виховання особистості на основі індивідуалізації, створення умов для саморозвитку та самонавчання, осмислене визначення своїх можливостей та життєвих цілей. У закладах вищої освіти необхідно створити сприятливу психологічну атмосферу, позитивне емоційне тло для навчання, оскільки для формування та збереження психічного здоров'я молоді велику роль відіграють позитивні емоції, викликані доброзичливими відносинами між усіма учасниками освітнього процесу; пов'язані з усвідомленням кожним здобувачем власних можливостей у досягненні академічного успіху [2].

Оскільки особисті знання неможливо передати від однієї людини до іншої, від психолога до клієнта, їх можна лише отримати на власному досвіді. Не може бути стандарту особистих знань – у кожного він свій, різний, а не більш-менш правильний, кращий чи гірший. Тому психолог може лише створити умови для внутрішньої роботи, навчити методам інтроспекції, саморегуляції, тобто сприяти процесу саморозвитку особистості юнаків, а подолання власних психологічних проблем – це справа виключно самої людини. Психолог може лише допомогти, створивши умови для студентів орієнтуватися в навколишньому світі, зрозуміти систему власних цінностей та орієнтирів, допомогти їм побачити себе з боку: який я, як живу, які мої відносини з навколишнім середовищем. Але це лише перший, попередній, діагностичний чи

аналітичний етап корекційної роботи. Основна мета роботи психолога у цьому напрямі – допомогти здобувачам у становленні себе як особистості, здатної до самоактуалізації, у розкритті сенсу власного існування, у досягненні автентичності. Це відбувається за рахунок гармонізації образу Я, поглиблення саморозуміння та появи нових цінностей, тобто за рахунок внутрішньої психологічної роботи. Тому психологічне втручання набуває форми створення нових умов, які б допомогли молоді отримати новий досвід. Саме такий терапевтично організований досвід роботи зі своїм внутрішнім світом сприяє особистісній інтеграції, прийняттю та усвідомленню себе у всьому його різноманітті, подоланню невідповідності, підвищенню справжності та спонтанності, вивільненню прихованого творчого потенціалу та здатності до саморозвитку.

Найбільш ефективними технологіями соціально-психологічної підтримки розвитку Я-концепції особистості в ранній юності є діяльнісні технології, які сприяють створенню умов для розширення самопізнання, усвідомлення нею власного комунікаційного потенціалу, розвитку емпатії, оволодіння техніками зняття стресу, втоми, психологічної компетентності тощо. У ранній юності розвиток Я-концепції особистості може бути підтриманий за допомогою таких соціально-психологічних технологій як: психологічна консультація, коли спілкування з психологом або психотерапевтом може допомогти молодій людині розвивати самосвідомість, свої цінності та переконання, а також вирішувати проблеми, що виникають у процесі становлення Я-концепції; та групова робота, коли участь у групових тренінгах або групових заняттях дозволяє молодій людині обмінюватися думками, досвідом і емоціями з однолітками, що сприяє формуванню Я-концепції через сприйняття себе в контексті інших і отримання підтримки від групи.

Юнаків потрібно навчати рефлексії, оскільки практика самоаналізу і рефлексії допомагає їм розуміти свої власні думки, почуття і поведінку; позитивному моделюванню через зустрічі з успішними людьми, які мають стабільну і здорову Я-концепцію, що може бути надзвичайно корисною, а спілкування з такими людьми може надихати і надавати позитивний приклад розвитку Я-концепції; а також розвивати соціальні навички, що допоможе їм встановлювати здорові стосунки з оточуючими, вести конструктивні розмови, проявляти емпатію і розуміти як підтримувати позитивний розвиток власної Я-концепції. Ці технології можуть бути комбіновані або адаптовані відповідно до потреб та можливостей конкретної особистості. Важливо також пам'ятати, що підтримка близьких людей, таких як родина і друзі, важлива для розвитку здорової Я-концепції у ранній юності.

Список використаних джерел

1. Жигайло Н.І., Шибрук О.В. Проблема феномену та структури «Я-концепції» особистості в контексті поглядів вітчизняних і зарубіжних дослідників. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. №26. С. 70–74.
2. Шевченко Н. Ф. Особистісні та професійні аспекти ідентичності в ранньому юнацькому віці. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Запорізького національного університету та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Запоріжжя: ЗНУ, 2019. № 1 (15). С. 152-158.

Воробйова Є. С.

студентка 1 року навчання ОС «Магістр»

освітньої програми «Соціальна робота»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Александров Д. О.

доктор психологічних наук, професор

професор кафедри соціальної роботи,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА СОЦІАЛЬНУ ТА ПСИХОЛОГІЧНУ АДАПТАЦІЮ БІЖЕНЦІВ

Війна в Україні створила складні умови для тих, хто був змушений залишити свої домівки, і викликав гостру потребу вирішення проблем соціальної та психологічної адаптації. Біженці із зон конфлікту регулярно зіткаються з різними викликами, такими як мовні труднощі, культурні розбіжності, дискримінація, проблеми, пов'язані з травмами, і необхідність відновлення соціальних зв'язків та підтримки. Такі аспекти значно впливають на їхню спроможність інтегруватися в нове суспільство. Через це, ці особи стикаються зі значущими соціальними та психологічними викликами під час переміщення та подальших спроб налаштувати своє життя. Розуміння факторів, що можуть сприяти їхній успішній адаптації та благополуччю, є важливим для забезпечення ефективної підтримки та заходів, які враховують їхні унікальні потреби.

Воєнні події суттєво вплинули на психологічний стан українського населення. Дослідження військових конфліктів підтверджують, що їх учасники можуть страждати від різних форм посттравматичного стресового розладу, що включає емоційну, когнітивну, поведінкову, соціальну та професійну дезадаптацію [2, с.432; 3, с. 1–28].

Дослідження впливу соціального інтелекту на підвищення соціально-психологічної адаптованості українських біженців є насущним завданням. У зв'язку з цим наш основний фокус – розробка соціальних технологій та практик, спрямованих на досягнення конкретних цілей чи результатів, що визначає актуальність обраної теми дослідження.

Наша гіпотеза передбачає взаємозв'язок соціального інтелекту з процесом соціальної та психологічної адаптації осіб, які були примушені залишити Україну через російську військову агресію. З метою визначення ключових соціально-психологічних факторів, що впливають на адаптацію біженців, та розробки ефективних стратегій профілактики в галузі соціальної роботи, ми спрямовуємося на проведення детального аналізу цієї проблематики.

Метою нашого дослідження є встановлення зв'язку між соціальним інтелектом у біженців і факторами, що впливають на їх соціальну та психологічну адаптацію під час примусової еміграції з України до Фінляндії.

Так, під час початкового етапу нашого дослідження ми використовували наступні методики: «Багатовимірний опитувальник діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда» (в адаптації Александрова Д.О., Давидової О.В.) [1,

с. 59–61] та Методика діагностики рівня емпатійних здібностей В.В. Бойка, для вимірювання рівня соціально-психологічної адаптації та емпатійних здібностей відповідно. Наша репрезентативна вибірка складається з 207 біженців, що емігрували до Фінляндії внаслідок війни в Україні. Зафіксований середній вік респондентів – 37,02 роки, а середній термін перебування у вимушеній еміграції – 10,2 місяці.

Цільові групи включають працевлаштованих (37,6%), тих, хто навчається (22,2%), пенсіонерів (2,4%) і безробітних (37,8%). Також важливо відзначити, що 27,5% біженців не володіють іноземними мовами.

Наше дослідження спрямоване на розуміння впливу соціального інтелекту на адаптацію біженців та виявлення факторів, які можуть впливати на їх соціальну та психологічну стабільність у новому соціальному середовищі.

Після аналізу результатів емпіричного дослідження та кореляційного аналізу можна зробити наступні висновки:

1. Приблизно третина біженців з різних причин виявили порушення як загальної соціально-психологічної адаптованості, так і окремих її компонентів. Це ускладнює їх ефективне пристосування до нових соціальних умов у приймаючій державі. Загалом була виявлена поширена проблема, що властива більшості біженців – відсутність розвиненої (або порушеної внаслідок вимушеної еміграції) емпатійної компетентності, яка стає причиною ускладнень при їхній повній інтеграції в новому соціальному середовищі.

2. Загальна емпатійність пов'язана як із загальним рівнем соціально-психологічної адаптивності біженців, так і з окремими її компонентами, що підтверджує нашу гіпотезу. Таким чином, дефіцит розвитку загальної емпатійності впливає на загальний рівень адаптації біженців. Отже, розвиваючи емпатійність, можна розраховувати на поліпшення адаптаційного потенціалу біженців у новому середовищі. Важливою є роль розвитку раціональних та інтуїтивних каналів емпатії, а також установок емпатії, не лише для розвитку інших компонентів, але й для загального рівня емпатійного потенціалу біженців як провідного елементу їхнього соціального інтелекту.

3. Сформованість соціально-психологічної адаптованості біженців пов'язана не лише із загальною емпатійністю, але також із проникливою здатністю в емпатії, розвитком інтуїтивного та раціонального каналів емпатії. Таким чином, розвиваючи їх, можна покращити загальний рівень адаптації біженців до нового середовища.

4. Підвищення соціально-психологічної адаптованості та її компонентів має найбільший зв'язок із розвитком проникливої здатності в емпатії. Такий показник повністю відтворює значущі кореляції інтегративного показника загального рівня емпатійності. Отже, цілеспрямоване розвиток проникливої здатності в емпатії може покращити адаптаційний потенціал біженців у новому середовищі. При цьому можна також формувати раціональний та інтуїтивний канали емпатії, уникаючи перевищення емоційного каналу емпатії та непродуктивного механізму соціального сприйняття у вигляді ідентифікації у емпатії. Корекційно-розвивальні програми, спрямовані на формування соціально-психологічної адаптованості біженців до нового середовища через підвищення емпатійного компоненту їхнього соціального інтелекту, можуть бути орієнтовані на ці аспекти.

Список використаних джерел

1. Александров Д. О., Давидова О. В. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції. Частина 8. Діагностика особистості працівника ОВС в системі психологічного супроводження: навч.-метод. Посібник. Д. О. Александров, О.В.Давидова. Київ: НАВС, 2015. С. 130.
 2. Aldwin C.M. Stress, coping and development: an integrative perspective. Carolyn M. Aldwin; foreword by Emmy E. Werner. 2nd ed. New York, London: The Guilford Press; 2007. P. 432.
 3. Millon T. On the nature of clinical health psychology. Handbook of clinical health psychology. Ed. by T. Millon, C. Green, R. Meagher. New York: Plenum, 1982. PP. 1–28.
-

Гарнець Є. К.

*студентка 1 року навчання ОС «Магістр»
освітньої програми «Соціальна робота»*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Швалб Ю. М.

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ У ВПО

Проблема вимушеного внутрішнього переміщення людей стає особливо актуальною в умовах збройних конфліктів, природних катастроф, а також політичних чи етнічних напруг.

Після початку повномасштабного вторгнення та активних бойових дій на території України, велика частина громадян була змушена покинути свої домівки і звичне середовище проживання для пошуку більш спокійного життя. Наразі кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в країні досягає 4,9 млн, зазначає Міністерство соціальної політики України. Визначити реальну кількість дуже складно, оскільки є люди, які тимчасово живуть у родичів або орендують помешкання самотійно не звертаючись за допомогою до державних структур.

Для кращого розуміння теми варто визначити поняття «внутрішньо переміщені особи». За законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщена особа – це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Н. І. Тищенко у своєму дослідженні зазначив, що внутрішньо переміщені особи – це люди, «які не перетнули визначений на міжнародному рівні державний кордон країни»[5, с. 125]. Вони могли стикатися з пораненнями, втратою близьких та знайомих

і, саме тому, окрім безпечного притулку, потребують медичної та соціально-психологічної допомоги. Саме це має у майбутньому сприяти успішній інтеграції особистості у соціум.

Після початку війни у 2014 році було зафіксовано першу хвилю внутрішньо переміщених осіб. У дослідженні Тищенко Н.І. 2014 року, було виділено головні організаційні складнощі з якими вони стикаються на новому місці проживання:

- «забезпечення себе та сім'ю їжею та житлом;
- виплатою пенсій і соціальних виплат;
- доступом до соціальних послуг;
- забезпеченням місць в дитячих садках і школах для дітей;
- вступом і продовженням навчання у Вищих навчальних закладах;
- надання медичної допомоги особам, що потребують спеціалізованої чи кваліфікованої медичної допомоги;
- пошуком роботи і працевлаштування;
- відновлення документів тощо» [5, с. 125].

На думку Н. Е. Мазіної процес соціально-економічної адаптації внутрішньо переміщених осіб – «це об'єктивно необхідний процес входження індивіда у оновлене соціальне середовище» [4, с. 131]. Під час соціально-економічної адаптації людина навчається використовувати нові ефективні стратегії для її виживання в новому місці.

Ю. Песоцька зазначає, що соціальна адаптація переміщених осіб відбувається у декілька етапів. Після пережитого шоку та стресу, який людина зазнала, їй необхідно прийти в відносну норму, задля того щоб вона могла реально оцінювати ситуацію в якій опинилася та приймати подальші життєво важливі рішення. Далі, «після певної стабілізації ВПО необхідно інтегруватися у середовище, у якому вона знаходиться, з метою забезпечення себе відповідними ресурсами для підтримання життєдіяльності» [1, с. . 93].

У роботі С. Закірова, проблеми соціалізації вимушених внутрішніх переселенців пов'язані з невизначеністю майбутнього територій з яких вони виїхали. В цьому випадку людина впадає у стан людини в якому вона не живе вдома, але і не інтегрується сподіваючись на тимчасовість свого перебування в новому місці проживання. Через це переселенцю важко приймати рішення стосовно нової роботи і, особливо, відносно організації її побуту на новому місті проживання [2, с. 26].

Соціальна інтеграція показує ступінь взаємодії та зближення із соціальним оточенням людини. І. Когут виділяє поняття «соціальна інтеграція», як комплекс дій і заходів. Вони спрямовані на відтворення порушених чи втрачених людиною суспільних зв'язків та відносин. Її мета – це створення «суспільства для всіх», де кожна людина з своїми правами та обов'язками відіграє активну роль. Окрім цього, соціальна інтеграція також виступає інструментом соціального розвитку суспільства і відображає його здатність розвиватися на принципах недискримінації, толерантності, поваги, рівності можливостей всього населення, в тому числі осіб із особливими потребами [3, с. 62].

Отже, варто підкреслити, що соціальна адаптація та соціальна інтеграція – це різні процеси, які потребують різних соціальних дій. Соціальна адаптація спрямована в першу чергу на умови життєзабезпечення ВПО, а соціальна інтеграція сприяє входження людини в спільноту та суспільство.

Готовність до соціальної інтеграції у внутрішньо переміщених осіб може залежати від різних факторів і включати різні аспекти. У ході дослідження О.О. Хандія, яке відбулося з жовтня по грудень 2016 року, було проведено експертне опитування з метою визначення проблем соціальної адаптації та інтеграції. За результатами проведеного опитування потреби ВПО у забезпеченні кращих умов для життя та життєзабезпечення було відзначено 54,6 % респондентів. На другому знаходяться потреби у матеріальному забезпеченні – це 37,5%, а на третьому потреби у соціальних зв'язках, відновленні соціального статусу, соціальної активності – та 29,6 % [6, с. С. 225]. Отже, можна зазначити, що потреба у соціальній інтеграції не є головним мотиваційним фактором. Найважливішим виступають потреби у матеріальному забезпеченні. Наприклад, знаходження місця проживання та його оплата. Готовність особистості до інтеграції можлива лише після задоволення попередніх двох пунктів.

Таким чином, варто розрізнити процеси соціальної адаптації та соціальної інтеграції. Соціальна адаптація спрямована в першу чергу на умови життєзабезпечення ВПО, тоді як соціальна інтеграція передбачає включення у соціальні зв'язки, можливість соціальної активності, набуття статусу тощо. Гармонійна соціальна інтеграція є важливим фактором формуванню стабільного психологічного стану, відчуттю приналежності до певного соціуму та здатності планувати майбутнє. Підтримка процесу соціальної інтеграції особливо важлива для внутрішньо переміщених осіб, оскільки вона сприяє розвитку самореалізації особистості та створення стійкого суспільства, але готовність внутрішньо переміщених можлива лише після їх соціальної адаптованості у цьому суспільстві.

Список використаних джерел

1. Pesotska, Y. P. (2022). Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. *Social work and education*, 9(1), 89–99.
 2. Закірова С. Переселенці у нових громадах (2016). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2102:pereselentsi-u-novikhgromadakh&catid=8&Itemid=350.
 3. Когут, І. (2014). Соціальна інтеграція осіб із інвалідністю та роль адаптивної фізичної культури в її реалізації. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, (4), 58–66.
 4. Мазіна, Н. Е. (2016). Соціально-економічна адаптація внутрішньо переміщених осіб: підходи до виміру. *Вісник Маріупольського державного університету, Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. Вип. 12. С. 131–138.
 5. Тищенко, Н. І., & Піроцький, Б. Ю. (2014). Внутрішньо переміщені особи в Україні як проблема сьогодення. *Молодий вчений*, (10 (13)(2)), 124.
 6. Хандій, О. О. (2017). Соціальна інтеграція: перешкоди та перспективи. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*, (6), 224–234.
-

СКЛАДОВІ ЗРОСТАННЯ ПОКАЗНИКА ОСОБИСТОГО ЩАСТЯ – НЕОБХІДНОЇ УМОВИ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Питання соціально-психологічної рівноваги у сучасному суспільстві посідають перші місця у рейтингах найбільш актуальних. Соціальні працівники покликані формувати й розширювати так звану «зону довіри» між людьми [1]. Проте якість комунікації між людьми, масштаби взаємодовіри і співпраці напряму залежать від рівня соціального та емоційного інтелекту учасників процесу соціалізації. Щаслива людина здатна продукувати стан довіри у свого оточення – необхідну складову соціально-психологічної рівноваги.

Доцільність проведення досліджень показника щастя людей очевидна, адже наукове обґрунтування цього питання дозволяє суттєво впливати на якість життя. Науково доведено, що ефект «плацебо» оздоровлює пацієнтів без ліків, а усвідомлення й прийняття людьми передумов, які підвищують показник щастя, безперечно, призведуть до позитивних змін у цьому напрямку.

Коли ми говоримо про показник щастя, то маємо на увазі суб'єктивне благополуччя (більш науковий термін для щастя) – комбіновану величину, утворену відчуттями задоволеності, захисту, зацікавленості й довіри до навколишнього світу [2]. В свою чергу, кожен із цих станів визначається мірою грамотної оцінки свого потенціалу та своєї ролі у суспільних групах, з якими контактує особистість.

Якщо людина співставляє свої очікування з реальним положенням, й, при цьому, об'єктивно оцінює ситуацію, значить, вона продукує власний ефективний стан й підвищує показник щастя у майбутньому. Якщо ж людина з віком не приділяє час й увагу внутрішньому розвитку, схильна до депресивних станів, не має власного морального й духовного стрижня – отже, динаміка показника щастя є негативною, падаючою.

Звісно, що залежність від особистісного розвитку людини, робить стан щастя складним для визначення. Проте, в психологічній та соціологічній науках є цілий напрям, який вивчає стан щастя, й становить базу для подальших досліджень

Отже, розглянемо кілька складових підвищення показника щастя людини. По-перше, це почуття вдячності: «Один з головних ефектів відчуття вдячності – підвищення рівня серотоніну. Коли ви думаєте про те, за що ви вдячні, то фокусуєтеся на позитивних аспектах життя. Ця проста дія підвищує вироблення серотоніну в передній поясній корі мозку» [3]. Якщо ми аналізуємо наші внутрішні стани, й прагнемо впливати на перевагу позитивних емоцій, тоді ми отримуємо можливість частіше почуватися щасливими.

Як показали результати опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології, у **грудні 2016 року щасливими або скоріше щасливими себе відчували 54% жителів України, 25% почувалися частково щасливими, частково ні, і 19% - нещасливими або радше не щасливими. При цьому** молоді люди значно щасливіші, аніж люди старшого віку - зі збільшенням віку людей, прямо пропорційно

зростає ймовірність того, що вони почуватимуться менш щасливими [4]. Винятки з цього правила – це ті люди, які з віком утримують свою свідомість у стані щастя, докладаючи максимум зусиль для контролю і підняття свого духовного, енергетичного й морального рівня. «Людина має працювати у напрямі якогось глибоко позитивного перетворення цього світу. У напрямі поменшання принаймні зла у цьому світі» [5].

Тотальна технізація в сучасному світі, невпинне примноження інструментальних засобів – все це призводить до негативних змін у свідомості людей, власне, матеріалізує свідомість. Йдеться, навіть, про певну агресивність сприйняття людьми одне одного через безперервну гонку матеріальних збагачень. При цьому матеріальний комфорт не приносить щастя, але брак матеріального комфорту може вплинути на щастя, затьмарити його.

Але ж інформаційне суспільство – це суспільство знання. Є надзвичайно багато можливостей дізнаватися реальну інформацію, результати досліджень, які можуть вплинути і на самопочуття, і на стан щастя та задоволеності життям. Найперше, на чому потрібно наголошувати – це стан усвідомленості і довіри, коли людина вітає всі форми і прояви життя, а не бореться з ним. Формуючи довіру в серці, людина автоматично відкривається для радості й позитиву, вчиться трансформувати агресію і напруження у внутрішню свободу, не поступається безпорадності й невпевненості. Соціальний працівник і педагог повинні діяти так, ніби небезпек немає, тому що довіру формує прийняття. Зміст цього правила є важливою психологічною аксіомою: не можна приносити реальне життя в жертву очікуванням. Такий підхід формує нову якість соціалізації. Стан емоційної та психічної гармонії соціального працівника, дозволяє відчувати внутрішню рівновагу і відсутність стресу його оточенню. Навіть неусвідомлене повторення такої моделі поведінки соціальним клієнтом, призводить до більш спокійного реагування на зовнішні подразники та життєві ситуації, а, можливо, і до відчуття сміливості перед життєвими викликами.

Список використаних джерел

1. Хмурина Т. О. Особливості формування соціально-професійної зрілості у майбутніх соціальних педагогів // Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія «Педагогіка, соціальна робота». 2017. Випуск 24. С. 185–188.
2. Психологія про щастя. Лисечко М. В. Психологічна служба КДПУ. URL : <https://kdpu.edu.ua/sotsialno-hromadska-diialnist/psykholohichna-sluzhba/rekomendatsii/18121-psykholohiya-pro-shchastya.html> (дата звернення: 30.01.2024).
3. Нейробіолог про 4 ідеї буття щасливим. Журнал CREDO. URL : <https://credo.pro/2017/11/193890> (дата звернення: 30.01.2024).
4. Динаміка відчуття щастя (2001–2016). Л. Новікова. Інтернет-сайт: Київський міжнародний інститут соціології. URL : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=670&page=3> (дата звернення: 30.01.2024).
5. Проблеми духовності в українському суспільстві. Програма Радіо Свобода. Ведучий В. Зілгалов. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/931705.html> (дата звернення: 30.01.2024).

Горчинський Р. А.
*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти першого року навчання
спеціальності 231 «Соціальна робота»,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ*

ПРИНЦИП «БЕЗУМОВНОЇ ДОВІРИ» ДО СЛІВ ДИТИНИ, ЯКА (ЙМОВІРНО) ПОСТРАЖДАЛА ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Ратифікація Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції) [6] завершила основний етап формування національного законодавчого поля щодо недопустимості будь яких форм гендерно зумовленого та домашнього насильства, у тому числі насильства стосовно дітей. Станом на 01 січня 2024 року за акти вчинення домашнього насильства, у тому числі стосовно дітей, передбачено адміністративну [2, ст. 184, 173-2] та кримінальну відповідальність [3, ст. 126-1, 152, 153, 155]; також визначена відповідальність посадових осіб за недотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [5, ст. 31]. Важливим елементом є законодавчо закріплене право і обов'язок як посадових, так і просто фізичних осіб повідомляти про наявність інформації, фактів та обставин, що можуть свідчити про загрозу вчинення домашнього насильства стосовно дітей, у тому числі ймовірного [4, ст. 5]. То ж діюча нормативна база є своєрідним фундаментом, підґрунтям для вчинення практичних дій як щодо недопущення випадків домашнього насильства, так і щодо надання допомоги (ймовірно) постраждалим особам [1].

У цьому контексті, важливим елементом для оперативного і ефективного надання потрібних послуг є перший крок – повідомлення відповідних структур та органів про вчинення домашнього насильства стосовно дитини, у тому числі ймовірного. Зробити цей крок – обов'язок кожного дорослого, до якого дитина звернулась за допомогою [5, ст. 5].

Власне перший контакт дорослого та дитини, яка повідомляє про ймовірний випадок насильства, є ключовим для забезпечення ефективної допомоги. Якщо дитина отримала підтримку та відчула довіру під час нього, то вона буде готова надалі взаємодіяти із іншими фахівцями, адже має позитивний досвід співпраці і формує образ дорослого як безпечного та надійного партнера. А якщо дитина стикнулася із недовірою, неготовністю дорослого діяти, відчула відсутність підтримки, вона обере шлях, який унеможливує будь-які подальші прохання про допомогу. І при такому сценарії виникає високий рівень нормалізації насильницької поведінки у світосприйнятті дитини.

Яким же чином дорослому переконати дитину у власній готовності допомогти? В першу чергу, дотримуватись принципу безумовної довіри до слів дитини. Принцип безумовної довіри означає, що дорослий серйозно ставиться до слів дитини без додаткових умов. Дорослий апріорі вірить дитині. Дорослий не перевіряє слова дитини, дорослий не ставить їх під сумнів, дорослий не припускає думки про неправдивість розповіді. Дорослий сприймає власне інформаційне повідомлення від дитини і, якщо

дитина заявляє про ймовірний випадок насильства – одразу реагує через повідомлення відповідальних структур [7].

Принцип безумовної довіри складається із трьох невід'ємних компонентів:

1. *Звернення дитини – підстава для реагування.* Сам факт того, що дитина відчуває себе скривдженою, що вона ідентифікує певні події свого життя як насильство стосовно себе, що вона шукає підтримки, є абсолютно достатнім для вжиття необхідних заходів. А саме – залучення профільних структур до надання гарантованої державою допомоги та захисту.

2. *Слова дитини не піддаються сумнівам.* Зазвичай дорослий, якому довірилась дитина, не є професіоналом – експертом саме з питань домашнього насильства. Відповідно, не маючи ані фахової підготовки, ані щоденного практичного досвіду, ані глибинних знань щодо діючого законодавства, такий дорослий з високою долею вірогідності не зможе коректно ідентифікувати факт, про який розповідає дитина, за критерієм наявності/відсутності індикаторів вчинення домашнього насильства. Дорослий буде аналізувати слова дитини виключно через призму особистого життєвого досвіду, через власне сприйняття насильницької поведінки, через толерування виховних методів тощо. І та модель виховання, яка вважалась ненасильницькою нормою 20-30 років тому, на сьогодні цілком може кваліфікуватись як певна форма домашнього насильства. То ж кваліфіковану оцінку словам дитини має дати відповідний кваліфікований спеціаліст.

3. *Віра до слів дитини існує доти, доки фактами не доведено зворотне.* Якщо дорослий, до якого звернулась дитина з повідомленням про вчинення насильства, має беззаперечні факти зворотного, тоді він має і відповідні підстави не реагувати. Якщо ж саме беззаперечних, визнаних фактів відсутності насильницьких дій немає, тоді дорослий зобов'язаний реагувати

Дотримання принципу безумовної довіри до слів дитини, яка розповідає про ймовірний випадок насильства, сприяє формуванню образу дорослого як безпечного та відповідального. Дорослий не бере на себе тягар особистого визначення, чи відбулось власне насильство чи ні. Дорослий чує дитину і готовий забезпечити доступ до фахової допомоги. Дитина довіряє й готова взаємодіяти, маючи поруч безпечного дорослого.

Також, окрім створення надійних довірливих стосунків між дорослим і дитиною, використання цього принципу значно знижує ризик неотримання дитиною потрібної допомоги. Ланцюг подій буде таким: дитина звернулась із проханням про допомогу та захист; дорослий повідомив відповідні структури; дитина отримала допомогу.

Ідентифікувати випадок як факт насильства, зібрати необхідну інформацію та докази, врешті-решт захистити дитину від повторних випадків насильства – ці завдання є виключною сферою повноважень відповідних структур – органів національної поліції та служб у справах дітей. А завдання кожного дорослого – якнайскоріше сприяти наданню потрібної допомоги дитини. І швидкість отримання потрібної допомоги напряму залежить від дотримання принципу безумовної довіри до слів дитини.

Список використаних джерел

1. Денисюк, О., Дуля, А., Вайнола, Р., Епель, О., Жуков, В., Карпенко, О., Клішевич, Н., Котелевець, А., Лехолетова, М., Лютий, В., Лях, Т., Остролуцька, Л., Петрочко, Ж., Сапіга, С., Силантьєва, І., Спіріна, Т., Суліцький, В., Файдюк, О., & Швед, О. (2023). *Актуальні питання соціальної роботи* (О. Епель, Т. Лях & І. Силантьєва, Ред.). РІК-У. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/>
 2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24), Кодекс України № 8073-X (2023) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
 3. Кримінальний кодекс України, Кодекс України № 2341-III (2024) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
 4. Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, Постанова Кабінету Міністрів України № 585 (2021) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-п#Text>
 5. Про запобігання та протидію домашньому насильству, Закон України № 2229-VIII (2023) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
 6. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, Закон України № 2319-IX (2022) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text>
 7. Скіпальська, Г., Лях, Т., & Клішевич, Н. (2021). Аналіз зарубіжних практик протидії домашньому насильству в період пандемії COVID-19. *Науковий вісник Ужгородського університету*, (2 (49)), 192–197. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.49.192-197>
-

Гришук Д. Г.

кандидат психологічних наук,
навчально-науковий інститут менеджменту і психології,
Університет менеджменту освіти, м. Київ

ГРОМАДСЬКИЙ ЦЕНТР «ДРУГЕ КРИЛО» ЯК ПРИКЛАД СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ РОБОТИ З ВПО ТА МЕШКАНЦЯМИ ПРИФРОНТОВИХ РЕГІОНІВ

Повномасштабна війна України проти російської агресії актуалізувала широке коло проблем пов'язаних із адаптаційними процесами соціалізації особистості в кризових умовах. Серед них можна виокремити: моделювання форм соціалізації в обставинах воєнного часу; з'ясування впливу адаптаційних процесів соціалізації на життя людини в атмосфері невизначеності; визначення критеріїв та показників рівня адаптованості соціалізації особистості в нових реаліях. Стійкість людини до критичних умов існування визначається як біологічними, так і соціальними механізмами. Одним з яких є процес соціалізації, коли особистість накопичує власний соціальний капітал за рахунок накопичення досвіду попередніх об'єктів. Це складає важливу основу формування власного кваліа адаптації до життя в кризових умовах.

Усвідомлення системи життєвих координат «до та після», стає початком

адаптивного циклу, який містить в собі певний ряд новобудов, насамперед, на внутрішньому рівні, результатом яких буде належний ступінь резистентності. Роль усвідомлення важлива на етапі, коли людина фіксує себе на певному етапі життя. Фіксація дуже важлива особливо в кризових умовах, коли людина існує на підвищених швидкостях з метою уникнення заради збереження. Усвідомлення це свого роду пауза, коли індивід має можливість розглянути нове буття та побачити себе в цьому бутті. На цьому етапі фіксування поверхневе. Подальші перебудови торкаються «внутрішньої людини», та зачіпають її екзистенційний інтелект. Усвідомлення стає основою для формування усвідомленості особистості, як її високоцінної якісної характеристики. Людина не тепер не упокорюється новому буттю, але приймає його як невід'ємну частину себе, фіксуючи для себе ціннісні складові цього буття. На цьому етапі особистість розглядає себе вже не в позиції виживання, в позиції розвитку власного зовнішнього та внутрішнього добробуту. Людина відчуває здатність взаємодії та впливу на середовище. Розпочинається процес накопичення різних видів капіталу, одним з особливо цінних виступає життєвий. Тут закладається можливість для формування наступної новобудови - відповідальності особистості, одного з якісних показників її адаптованості до будь-яких процесів. На цьому рівні людина розкриває для себе власний соціальний потенціал, характерною рисою якого зовнішньо спрямована дія. Особистість знаходить в собі надлишки власних сил та досвіду, які можуть бути направлені на соціальний вплив, метою якого є переживання власної значимості та позитивне фіксування реальності, які є особливо значущі в кризові часи.

Соціальне проектування виступає важливим інструментом в організації процесу адаптації соціалізації особистості під час війни. Воно випереджального відображає і перетворює дійсність навколо людини [1]. Соціальне проектування складається з поняття проекту та процесу соціального керування. Проект це конструкція уявних змін, які разом складаються у вигляді плану певних дій або змін. Соціальне керування – запланований та організований соціально-педагогічних вплив, така собі організована налаштованість на досягти наміченого плану.

Проект громадського центру «Друге Крило» є прикладом такої соціально-педагогічної організації досягнення уявного майбутнього. Основною клієнтською аудиторією цього проекту є внутрішньо переміщені особи – мами з дітьми, діти шкільного віку та студенти закладів вищої освіти. Цей проект є частиною статутної діяльності громадської організації «Возлюби» поряд з такими програмами як «Брати-Волонтери» (допомога вразливим верствам населення, постраждалим від бойових дій, військовим на фронті та прифронтових регіонах), «Клуби «Джамп» (духовно-просвітницька діяльність серед підлітків та молоді), «Клуби «Соколи» (духовно-патріотичне виховання підлітків та молоді на традиціях українського козацтва). Громадські центри «Друге Крило» сьогодні відкриті в Києві, Ірпені, Чернігові. На часі відкриття центру в Миколаєві. Головною метою проекту «ГЦ «Друге Крило» є створення простору для підтримки та розвитку ВПО, мешканців прифронтових регіонів, дорослих, дітей та підлітків.

Підтримуючі програми (дискусійні клуби, індивідуальні зустрічі з психологами, священиками та капеланами, арт-терапія, біблійні класи) мають на меті адаптацію

клієнтів до нових реалій життя: допомогу в їх усвідомленні та сприйнятті; формування усвідомленості для формування власного внутрішнього добробуту; пошуку сенсів та ресурсів для власної активної соціальної позиції. Одним із важливих завдань роботи з клієнтами центрів є формування в них вольового компонента - бажання увійти до складу активу [2].

Розвивальні або інноваційні програми (вивчення англійської мови, курси з організації сімейного або власного бюджету, робототехніка, інтелектуальні ігри) мають на меті досягнення клієнтами певних результатів в особистісному, когнітивному, соціальному, професійному векторах розвитку.

До роботи у програмах залучаються фахівці різних професій, волонтери, священники, капелани. Більшість з активістів цього проекту самі мають статус ВПО та/або є самі постраждалими від війни. Принцип власного прикладу виступає одним із провідних в процесі соціально-педагогічного впливу в діяльності «Другого Крила».

Моніторингом процесу реалізації цього проекту (оцінка ситуації, аналіз результатів роботи програм, дотримання визначених попередньо цілей та завдань, необхідні коригування змісту роботи центрів) займається спеціально створена рада піклувальників, до складу якої входять керівники ГО «Возлюби», спонсори та партнери проекту. На сьогоднішній день клієнтами центрів стали понад півтисячі громадян України різного віку. Значний відсоток яких фіксує зростання рівня власної адаптованості до життя під час війни за показниками збільшення внутрішнього та зовнішнього добробуту та залученості до активного соціального життя.

Аналізуючи роботу громадського центру «Друге Крило» можна зазначити безперервний зв'язок між природним вмінням індивіда адаптуватися до життя в кризових умовах та організованим та цілеспрямованим соціально-педагогічним впливом соціальне проектування.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О.В. Соціальне проектування : навч. посіб. Київ, 2010. 127 с.
 2. Пометун О.І. Молодь обирає дію: Соціальне проектування – новий підхід до виховання молоді // Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: Практико зорієнтований збірник. Київ, 2003. 327–333.
-

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ В НАДАННІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Сучасний стан соціально-економічного розвитку українського суспільства, обумовлено ситуацію пост-пандемії COVID-19 та повномасштабним вторгненням в Україну військ РФ. Такий стрімкий розвиток суспільних відносин зумовлює використання інформаційних технологій у всіх сферах життя, у тому числі у сфері соціальної роботи. Необхідність цифрової трансформації ні в кого не викликає сумнівів, оскільки це сприяє поліпшенню життя пересічних громадян, збільшує довіру до соціальних інституцій, зокрема органів місцевого самоврядування, зменшує витрату часу отримувачів соціальних послуг, зменшує рівень соціальної напруги.

Цифрова трансформація – це безперервний процес стратегічного оновлення, який використовує прогрес у цифрових технологіях для створення можливостей, які оновлюють або замінюють модель діяльності соціальної агенції, громади, надаючи їм можливості відкритої соціальної онлайн-системи. Фокус визначень цифрових технологій варіюється від прийняття та використання нових технологій до вдосконалення процесів, операцій, відносин із отримувачами соціальних послуг, до створення нових соціальних моделей та оцінки можливих результатів впливу на соціальне середовище [3].

Цифрова трансформація в системі надання соціальних послуг населенню є ключем для покращення життя людей в усій Україні, успішної взаємодії їх з державою. Ці завдання актуалізуються положеннями Закону України «Про соціальні послуги» (2019), розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери» (2020). В Україні окремі аспекти цифровізації системи надання соціальних послуг зазначені в Плані заходів з реалізації Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 р. від 24 червня 2016 р. № 474- р. та Концепції розвитку електронних послуг в Україні до 2020 р. від 16.11.2016 р. № 918-р.

Проблема розробки цифрових технологій надання ефективних соціальних послуг нині є центрі уваги теорії та практики соціальної роботи і розглядалася в різних аспектах. Дослідження процесу технологізації соціальної роботи знайшли своє відображення в положеннях соціальної роботи (Р. Вайнола, І. Зверева, Т. Лях, О. Карпенко, Ж. Петрочко, Т. Семигіна, Н. Чернуха, Ю. Швалб та ін.). Окремим аспектам надання цифрових соціальних послуг приділяли увагу Т. Єгорова-Луценко, В. Кохан, М. Лехолетова, В. Полярна, М. Репецька, Д. Руснак, В. Рябець, Т. Спіріна, Н. Терлецька та ін.

Завданням нашого пошуку є визначення місця цифрової трансформації в упровадженні сучасних стандартів якості надання соціальних послуг, з можливістю прийняття ефективних організаційних і структурних рішень, шляхом взаємодії інформаційних ресурсів соціальної сфери та їх інтеграції з іншими державними інформаційними ресурсами.

Цифровізація нині виступає ресурсом і чинником перетворення усіх державних послуг на зручні онлайн-сервіси. Мінцифри України заявляє про амбітну мету – оцифрувати 100% державних послуг за 3 роки. Сьогодні у цифровому режимі без черг, нервів, спілкування з чиновниками можна здійснити зміну місця реєстрації, сплату податків, заміну водійського посвідчення, реєстрацію бізнесу, цифровий підпис та електронні петиції.

У змісті даної публікації ми б хотіли розкрити переваги процесу цифрової трансформації в наданні соціальних послуг.

Головною перевагою цифрової трансформації в наданні соціальних послуг є забезпечення зручності для громадян. Це можливість надати рівний доступ для всіх видів послуг, і особливо це стосується віддалених сільських громад, осіб з інвалідністю, сімей ВПО тощо.

По-друге, цифровізація гарантує антикорупцію, оскільки є безконтактним засобом надання послуг, унеможливорює хабарництво та недбале ставлення чиновників.

Цифровізацію можна розглядати як механізм формування інклюзивного суспільства, що розширює доступ до охорони здоров'я, освіти та банківської справи, підвищує якість та охоплення державних послуг, розширює спосіб співпраці людей тощо. Пандемія Covid-19 довела важливість та потрібність цифрових технологій для добробуту населення та розвитку економіки держави [1].

Цифрова трансформація у сфері надання соціальних послуг є дієвим чинником державної економіки, оскільки дозволяє зменшити витрати, збільшити продуктивність та ефективність прийняття управлінських рішень [4]. Соціальні послуги, надані через онлайн-сервіси стають дешевшими та, відповідно, доступнішими завдяки безкоштовному контенту та послугам, де користувачі сплачують лише частину вартості, яка створюється в цифровій економіці.

Також цифрова трансформація має на меті створення унікальних продуктів, повністю адаптованих до уподобань отримувача соціальних послуг, місця його проживання, соціального замовлення громади тощо.

У сфері надання соціальних послуг цифрові технології дозволяють здійснювати діяльність з будь-якого куточка світу, проводити відеоконференції, купувати продукти та різні побутові товари через мережу Інтернет.

У глобальному розумінні процесу цифрової трансформації важливо, що це технологія забезпечення соціального благополуччя, що характеризується зміною інформаційної культури населення, інтегрованої в усі сфери роботи, та трансформацією в управлінні різними соціальними середовищами, зокрема, громадами [2].

Отже, до основних переваг процесу цифрової трансформації в наданні соціальних послуг належать: мінімізація витрат, підвищення ефективності та продуктивності надання послуг, швидке, ефективніше прийняття рішень у реальному часі, підвищення рівня екологічності, інклюзивності соціальної роботи.

Та попри ряд позитивів цифровізації, їй притаманний ряд викликів, до яких може бути не готове суспільство, і соціальна робота, зокрема. Це такі тенденції як порушення ринку праці, що може призвести до безробіття та нерівності доходів, збільшення

цифрового «розриву» для вразливих груп населення, проблема безпеки та порушення конфіденційності, поглиблення соціальної відчуженості, стирання етичних меж тощо.

Саме тому актуальним завданням цифрової трансформації у сфері надання соціальних послуг є створення надійних технологій, що будуть охоплювати більше людей, передбачати посилений захист конфіденційності даних, кращі онлайн алгоритми, які не дискримінують жодного з отримувачів соціальних послуг. Розробка структури такої технології надання цифрових соціальних послуг в умовах сільської громади стане подальшим завданням нашого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. Денисюк та ін. ; ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с. URL: [https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/1/O %20Epel T Liakh I Silantieva APSR F PSRSO KSPSR.pdf.pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/1/O_%20Epel%20T%20Liakh%20I%20Silantieva%20APSR%20F%20PSRSO%20KSPSR.pdf.pdf)
2. Вайнола Р. Х. Технології, методи та форми соціальної роботи. *Актуальні питання соціальної роботи*: посіб. Ужгород, 2023. С.107-124.
3. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 28.10.2020 р. № 1353-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-p#Text> (дата звернення: 05.02.2024).
4. Цифрова трансформація соціоекономічних, управлінських та освітніх систем сучасного суспільства. м. Запоріжжя, 23–24 листоп. 2022 р. / ред. В. Воронкова. 2022. С. 692.

Дашкієв Г. М.

кандидат технічних наук, доцент

Міжнародна академія управління персоналом, м. Київ

МЕНТАЛЬНІ ВІЙНИ, ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

Актуальність: на третьому році гарячої фази військового протистояння України та РФ необхідність наукового осмислення війни, як соціально-політичного явища, а також пошук нового бачення та відповідно нових стратегічних можливостей стає життєво важливим.

Розглянемо конфлікт в Україні, як зіткнення соціумів з різною ментальністю. Які можливості, цей новий погляд, дає нам щодо планування, залучення та використання ресурсів; прогнозування подальшого перебігу конфлікту?

«**Ментальні конфлікти**», на наш погляд, спричиняються ментальними розбіжностями різних соціальних груп. Якщо ментальні розбіжності виявляються між різними відокремленими соціумами, вони продукують «Ментальні війни».

Постулюємо – є два базові принципи, на яких можливо будівництво соціальної системи і вони регулюють питання права.

Принцип презумпції права СИЛИ – правий той, хто сильніший.

Принцип презумпції права СЛОВА – правий той, хто формує свої соціальні претензії згідно з домовленостями.

Соціум, що побудовано на Принципі презумпції права сили, має розвинену піраміду керування – прошарок чиновників і, відповідно, розвинену силову керуючу надбудову, насичену неформальними інформаційними зв'язками, що використовуються, зокрема, для реалізації корупційних схем. Про цей ефект писав, наприклад, Ф. Енгельс у своїх «Листах 90 років»: «Надбудова, у момент свого виникнення, набуває своїх власних, особистих інтересів і використовує отриманий ресурс для досягнення власної мети».

Внаслідок цього, соціальна «система сили» економічно неефективна. Вона має тільки одну загальну мету, що належить верхівці піраміди влади. Це – недолік. Але здатна швидко задіяти всі резерви своїх громадян, навіть ціною їх знищення. Це – перевага. Приклад такої соціальної спільноти – СРСР. Такий соціум не є сталим у дальній перспективі та має як кількісні, так і структурні обмеження у розвитку.

Конфлікт і війна, як крайній прояв конфлікту, є формою існування соціуму, що побудовано на Принципі презумпції права СИЛИ!

Якщо такий «соціум сили» втрачає «ворога» – об'єкт боротьби, зникає легальна причина та виправдання існування всієї надбудови – піраміди влади. Тому, надалі, така надбудова розколює соціум на частини з власними, окремими інтересами. Цей розподіл призведе до переформатування всього соціуму та появи нових частин надбудови влади. Цикл розвитку «суспільства сили» закінчиться і соціальні конфлікти почнуться наново.

Соціум, що має в своїй основі Принцип презумпції права слова використовує розподілені механізми керування і має загальну надбудову керування у зародковій формі. Ця надбудова не має суттєвої влади, не контролює системні ресурси і виконує представницьку та сервісну роль. Тому «Соціум слова» не має обмежень у розвитку. Таке суспільство принципово багатше інформаційно, бо керуючий прошарок (той що генерує мету та приймає рішення) складається з необмеженої кількості осіб з власними інтересами, мотивацією до розвитку і незалежним інформаційним капіталом.

Якщо два соціуми, що ми досліджуємо, сформувались у кордонах однієї популяції, то таке **«двоєдине» соціальне об'єднання не є сталим**. Воно породжує потужні внутрішні напруги деструктивного характеру. І ці внутрішні соціальні протиріччя неможливо розв'язати взаємоприйнятним чином, бо саме критерії прийнятності відрізняють ці дві частини суспільства.

Крім того, дві такі різні соціальні спільноти, маючи відмінну, ортогональну ментальність, мають також і ортогональну мову соціальної комунікації. «Суспільство слова» розуміє мову балансу інтересів та договорів, «суспільство сили» розуміє тільки мову сили. Таким чином, якщо вирішувати наявні протиріччя сумісним договором, такий договір буде мати значення тільки для частини, що поважає «слово».

Сторона конфлікту, сформована на принципі права сили, погодиться на процес договірного врегулювання конфлікту, чи ініціює його, тільки з метою отримання додаткових преференцій. При цьому, будь-який договір, для прибічників сили, – це просто папірець, або інформаційна зброя в конфлікті.

Якщо два соціуми різної ментальності мають безпосередній контакт, конфлікт неминучий, бо «сторона сили» має конфліктувати для свого існування, а «сторона слова»,

своєю неконфліктною поведінкою провокує агресора. Такий конфлікт ставить перед «стороною слова» категоричну, життєву необхідність захищатися, використовуючи силу.

Конфліктна ситуація несе цілий перелік загроз «стороні слова». І не лише військову, а й ментальну – необхідність збройового протистояння ворогові призводить до «проростання», вимушеного прийняття в «соціумі слова» механізмів та структур сили. Нова надбудова сили в «суспільстві слова» може поступово перетворити його в «суспільство сили».

За сотню років історії, військова діяльність суспільства однозначно асоціюється з силою, у всіх її проявах, включаючи силову технологію керування військовими підрозділами, що відрізняються жорсткою пірамідальною структурою.

Використання специфічних військових якостей вимагає від «соціуму слова» інших технологій і іншої організації війни. Такий соціум тяжіє до систем керування розподіленого типу. Випускники радянських військових академій про такі технології навіть не чули і складно сприймають нововведення в цій галузі.

Людство, що складається з окремих країн з різними ментальностями, приречено на жорстокі війни на винищення, адже з боку «Соціуму сили» це є внутрішньою потребою і природнім способом існування. Тільки так можливо пояснити, наприклад, використання у якості терористів-смертників (з поясами Шахіда), своїх жінок і дітей. При цьому всілякі «мирні ініціативи», «міжнародні гарантії», «перемир'я» та «мирні договори» з боку «Соціуму сили» – це тільки ще одна зброя в протистоянні.

З боку «Соціуму слова», війна на винищення – це боротьба за виживання. Єдиний спосіб захисту та припинення такого конфлікту.

Ще одно важливе зауваження, необхідне для ідентифікації проявів агресивних дій.

Відомий футуролог, Елвін Тоффлер, надав своє визначення влади, як спроможності мотивувати інших людей. Він наводить три її джерела: куля, гроші та інформація.

1. Людина, що має у руці пістолет, може добре мотивувати людей. Мотивування буде жорстке і людина зробить те, що від неї вимагатимуть, але з ненавистю!

2. Людина вмотивована грошима може не згодитись, а сама дія буде їй байдужа!

3. Людина вмотивована інформацією, зробить потрібне тільки за особистим бажанням, але буде виконувати бажане з ентузіазмом!

По всьому світу ведеться жорстока боротьба за виробництво та постачання зброї в «гарячі» осередки «Ментальної війни». «Суспільство сили» активно виробляє зброю зі **всіма проявами влади: куля** – виробництво новітньої зброї та розгортання військових з'єднань; **гроші** – накопичення та використання грошей; **інформація** – монополізація ЗМІ і розгортання «П'ятих колон».

Таким чином, ментальні війни сьогодення – це єдина війна, що проявляється конфліктами у багатьох окремих точках людства. Це зіткнення двох соціумів, двох ментальних принципів, які не здатні співіснувати разом. Це протиборство припиниться лише тоді, коли зникне соціум, збудований на принципі «Презумпції права сили».

Останнє пояснюється тим, що лише «Соціум слова» постійно розвивається без конфліктів і демонструє стабільну, ефективну економіку. На противагу цьому, формою

існування «Соціуму сили» є військові протистояння. Навіть єдиний, ізольований «Соціум сили», будучи нестійким, розвалюється, утворюючи із себе нові, незалежні осередки, кожен із яких прагне війни.

Дашкієв Г. М.

кандидат технічних наук, доцент

Міжнародна академія управління персоналом, м. Київ

ЯК ЗАКІНЧИТИ «МЕНТАЛЬНІ ВІЙНИ»

Актуальність: У тезах автора *«Ментальні війни. Особливості сучасних військових конфліктів»* (див. ця збірка) розглянуто феномен ментальних відмінностей соціальних систем та витоки таких відмінностей. Розкрито вплив цього фактора, що породжує два ортогональних суспільства: «соціум слова», що підтримує сталий розвиток людства, та «соціум сили», спосіб існування якого є конфронтації та перманентні війни. Підкреслюється антагоністичний характер взаємодії таких соціумів з різними ментальностями, що призводить до виникнення перманентних війн на винищення.

Ці спостереження доводять – людство підійшло до розгалуження траєкторій подальшого розвитку. Одна траєкторія веде до сталого, безконфліктного розвитку без обмежень, друга веде у глухий кут, що закінчується війнами, деградацією і, в найкращому випадку, початком нового оберту «Колеса сансарі» з самого початку – від темних віків.

Наразі стан людства можна позначити як крапку *«Біфуркації ментальності»*.

Тому постають життєво важливі питання: як захистити ключові особливості суспільства – «ментальність слова», та які технології задіяти, щоб забезпечити перемогу в збройних конфліктах і захистити людство від нищівних перманентних війн на майбутнє.

Проблеми «Ментальних війн». Треба усвідомити, що вже все населення всіх країн людства наразі інфіковано ідеями сили! Ознаками такої інфекції є будь-які ідеї реорганізації суспільства, адміністративними – силовими методами, звісно, для його подальшого добробуту та щастя! Така реорганізація зазвичай реалізується створенням відповідної надбудови, озброєною повноваженнями та ресурсами і, на початковому етапі, здається розумною та комфортною. Але, згідно відомому закону Паркінсона, об'єм надбудови зростає на 5—7 % за рік, безвідносно до обсягів роботи. Тому навіть мала надбудова стрімко збільшується без обмежень і з часом захоплює весь соціум, ресурси та владу.

Як змінити соціум на Землі таким чином, щоб він мав можливість стало розвиватися без обмежень, не витратити накопичені ресурси в перманентних війнах? Розглянемо варіанти різного ходу подій, за яких можливе зародження «соціуму слова», або трансформація небажаної ментальності сили в ментальність слова:

1. «Суспільство слова», на нашу думку, має шанс виникнути самостійно природнім чином з єдиного сімейного осередку. В таких умовах вирішальний вплив, на вектор розвитку, мають генетичні та біологічні чинники, який задає напрям подальшого розвитку і відповідну ментальність. Зпочатковане таким чином суспільство приростає поступово вже в соціумі, що цінує слово, довіру, взаємодопомогу та соціальний договір і, тим самим, закріплює «ментальність слова» у подальших генераціях. Таке суспільство стало розвивається. Деструктивних факторів і внутрішніх конфліктів, без зовнішнього впливу, не виникає. Такий соціум може поступово розвинути до рівня великого клану і племені, де всі члени загалу пов'язані родинними зв'язками.

Нажаль, якщо такий загал стикається з таким самим, але стороннім гуртом, генетичні та біологічні закони розвитку не гарантують становлення відносин на принципах «ментальності слова», бо контактують вже дорослі представники соціумів, для яких, серед генетичних та біологічних чинників, актуальні конкурентні відносини, на засадах сили. Набуті, на початковій стадії ментальні риси «презумпції права слова» починають конкурувати з «презумпцією права сили», що призводить до поступової деградації соціума.

2. **Для зміни ментальності** у осіб, що вже давно перебувають в «суспільстві сили», необхідно їх занурити у середовище з «ментальністю права слова» і витримувати десятки років під безперервним тиском суспільства. Саме такий висновок зробили фахівці, після краху «Невдалого експерименту» з будівництва житлового комплексу соціального житла «Пруїтт-Айгоу» (англ. Pruitt-Igoe) в місті Сент-Луїс, Міссурі, США. (1954 – 1974 pp.). <https://www.chayka.org/node/4774>;

3. **Один з нечисленних вдалих проектів**, перевиховання соціальної спільноти «ментальності права сили», реалізував український педагог, Ант́он Сем́енович Макаре́нко. Він з 1920 р. керував трудовою колонією для неповнолітніх правопорушників. Для цього він надав неповнолітнім правопорушникам мету життя, що здавалась недосяжною, але яскравою, привабливою і такою, що вимагала всієї уваги, всіх сил та ефективної сумісної діяльності. І цей проект перевернув все життя правопорушникам, які в своєму житті бачили тільки силу. Таким чином він, надав сенсу всьому їх наступному існуванню.

4. Для зміни ментальності у загалі, що вже сформовано в «ментальності сили», треба реалізувати спеціальні проекти. Як не дивно, 7 500 років тому, на теренах України, від Трипілля (Україна), до Кукутені (Румунія), виникла грандіозна Трипільська спільнота.

Трипільська спільність має численні дивні ознаки, які вчені не можуть пояснити:

Дивним є раптове виникнення великої землеробської спільноти з технологіями, знаряддям, посівним матеріалом вже культурних сортів злаків, овочів, фруктів. Це дивно, бо ця територія не відноситься до центрів видоутворення рослин на землі.

Не зважаючи на щільне розподілення поселень и велику загальну кількість населення, ця спільність не була імперією, бо археологи не знайшли ознак централізованої влади, попри, іноді, велетенські масштаби окремих поселень (до 19 000 - 20 000 мешканців).

Кожна група будувала споруди, налагоджувала господарство, проживала близько 50 років на своїй території, займаючись вирощуванням збіжжя, після чого будівлі спалювалися і, навіть, печі руйнувалися, а люди кудись йшли... Фахівці наголошують, начебто мешканці за 50 років виснажували лани, тому кидали своє добро і переходили на інший шматок землі. Практика сільського господарства на Україні, зокрема на території Трипілля, заперечує це. Сама назва «Трипілля» свідчить, що трипільці використовували прогресивну трипільну технологію ведення землеробства, яка була винищена тільки у радянські часи. Коли гонитва за тонами врожаю виснажила ґрунти та мікроелементну і вітамінну якість збіжжя.

Після закінчення кожного «учбового циклу», такий загаль (сім'я, плем'я, народ...) «прибирав після себе учбовий клас», спалюючи хати, та мігрував на призначену йому територію і, у подальшому, ставав родоначальником, «батьком – засновником», зародком нового народу з отриманою «ментальністю слова». А на вільне місце мігрував наступний клан чи плем'я, для участі в цьому учбовому процесі...

Тепер стає зрозумілим, чому мешканці Трипілля займалися вирощуванням збіжжя, попри те, що привласнюючи форми господарювання, у тих обставинах, були значно ефективнішими. Але саме сільськогосподарська діяльність в щільному загальному, впродовж двох генерацій, міняє ментальність соціуму! Відомо, що саме з цієї території племена та народи, яких ми наразі зовемо Арії, розійшлися по всьому світу, та рознесли свою нову ментальність і соціальні особливості Арійської цивілізації.

Ще одна дивина – Трипільська спільність панувала на цих територіях 2750 років (між 5500 та 2750 роками до н. е.). Значно довше ніж найбільші імперії Землі.

5. Може найважливіше питання: Як отримати перемогу в протистоянні соціумів двох принципів, коли програш в протистоянні, для кожної сторони, означає фізичне винищення не тільки принципу, а й соціуму, що його втілює?

Смертельна конфронтація двох соціумів з різними ментальностями має своїми витоками внутрішні невід'ємні особливості «соціуму сили». А саме, конфлікти і війни, є формою буття «суспільства сили». Таке суспільство не існує поза конфліктами!

З іншого боку, «соціум слова» прагне до сталих, прогнозованих та стабільних відносин, що є передумовою розвитку ефективної економіки.

Людство вже давно переймалося проблемами конфліктів. Одна з досліджених науковцями моделей конфліктної поведінки соціуму зветься «Дилема в'язня». Дослідження свідчать, що в антагоністичному загальному виграшна помірно егоїстична стратегія. Але така стратегія виграшна для обох боків конфлікту і, тим самим, консервує статус-кво та перманентні конфлікти в майбутньому.

Модель «Дилема в'язня» орієнтована на конфліктне середовище в'язниці. А якщо якась частина спільноти не є антагоністичною? Виявляється, що в спільноті, що складається з соціумів обох ментальностей, найкраща стратегія для «соціумів слова» – спілкування та економічна співпраця тільки у своїй групі. Попри не оптимальність поведінки і деякі втрати, такий поділ призводить до різкого поліпшення економічних показників в групі слова і перемоги в економічній «холодній війні» загалом. Це також захистить від інфікування та від підживлення соціумів сили, як це відбувається зараз.

Заїко А. В

студентка 1 року навчання ОС «Магістр»

освітньої програми «Соціальна робота»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Александров Д. О.

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри соціальної роботи

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВПЛИВ СТИЛЮ БАТЬКІВСЬКОГО ВИХОВАННЯ НА САМООЦІНКУ ПІДЛІТКА

Проблеми впливу стилю батьківського виховання на самооцінку підлітка констатовано, що ця проблема є актуальною та добре розробленою у контексті психології. Концептуальне підґрунтя психологічних теорій містить гіпотезу, що формування самооцінки підлітка визначається взаємодією певних психічних чинників, і є наслідком відповідного стилю виховання батьків. У когнітивно-поведінковій психології дослідження сфокусовані на неадаптивних когнітивних схемах особистості та глибинних переконань, що можуть являти собою сприятливі передумови для формування самооцінки. У когнітивно-поведінковій психології дослідження сфокусовані на неадаптивних когнітивних схемах особистості та глибинних переконань, що можуть являти собою сприятливі передумови для формування чогось. Екзистенційно-гуманістичний підхід ґрунтується на визнанні наявності у людини глибоких (і не завжди усвідомлюваних) екзистенційних проблем свободи вибору і відповідальності, ізолюваності і взаємопов'язаності з іншими людьми, пошуку сенсу життя тощо. Психологічні дослідження переконливо свідчать про те, що особливості самооцінки впливають на емоційний стан, рівень задоволення роботою, навчанням, життям та взаємини з іншими людьми. Варто відзначити, що самооцінка також залежить від цих факторів. Таким чином, ставлення людини до самої себе є важливою складовою її особистості [8; 27].

У ході проведення нами емпіричного дослідження, ми виявили тісний зв'язок між самооцінкою підлітка та батьківським вихованням у різних стилях прояву та впливом на формування самооцінки у підлітків з індивідуально-психологічними чинниками. Так нами було доведено, що самооцінка підлітка буде різною в залежності від стилю батьківського виховання. Методичну основу дослідження склали: дослідження самооцінки за методикою дослідження самовідношення С. Р. Пантелєєв за показниками самовідношення, як закритість, самовпевненість, самокерівництво, відображення себе, самооцінка, самоприязнь, внутрішній конфлікт і самокритику та тест «Підлітки про батьків» (ADOR) за методикою Шафера, що досліджує установки, поведінку та методи виховання батьків, так як їх сприймають підлітки [29; 40, с.413–424].

Опрацьовані результати емпіричної частини дослідження вказали на те, що усі показники у межах норми, з незначним підвищенням за показником самоцінності та помірним зниженням за показником внутрішньої конфліктності. При цьому у підлітків

чоловічої статі спостерігається зниження саме за ознакою внутрішньої конфліктності, а у дівчат – зростання самоцінності. Такий «нормальний стан» вибірки, до якої відбиралися підлітки з діагностованими завищеннями чи заниженнями показників самовідношення пояснюється тим, що середній профіль «вирівнює» піки та спади через сам процес усереднення показників.

Найбільша кількість відхилень спостерігається за показником надмірно завищеної самоцінності, це можна пояснити надмірними зусиллями батьків до того, щоб підняти самооцінку своїх дітей, використовуючи похвалу та схвалення як спосіб поліпшення самооцінки. Однак, якщо батьки стають надмірно захопленими своїми дітьми, вони можуть заохочувати їхню зарозумілість і завищену самооцінку, що може призвести до спотворення сприйняття реальності та недостатнього визнання своїх власних помилок та недоліків.

На другому місці завищений показник демонстраційного «Я образу», коли підліток намагається в очах оточуючих вдавати себе за більш успішного, ніж відчуває себе насправді, це можна пояснити деякими причинами. Перша з них, це вплив батьківського виховання: якщо батьки дуже уважні до успіхів і досягнення своїх дітей, вони можуть створити почуття, що їх цінність як особистості залежить від того, наскільки успішними вони є в очах оточуючих. Це призводить до того, що підліток починає відчувати тиск на підтримку високого рівня успіху та престижності в очах оточуючих. Друга причина включає занижену самооцінку підлітка, яка може призвести до бажання виглядати більш успішним, ніж він є насправді.

На третьому місці відхилення за показником самоприв'язаністю, причому, третина підлітків надмірно демонструють нарцисичну самоприв'язаність, а 17,7% – навпаки, нехтування себе. Батьківське виховання може значно впливати на розвиток особистості підлітка. Однією з можливих причин, чому третина підлітків може демонструвати нарцисичну самоприв'язаність, може бути те, що батьки надмірно заохочують їх досягнення, переконуючи в тому, що вони унікальні й особливі. В результаті підлітки можуть розвивати переоцінку своєї значущості та потребу у постійній увазі та схваленні з боку інших. З іншого боку, інша третина підлітків може відчувати зневагу до себе. Це може бути пов'язане з нестачею батьківської підтримки та заохочення, а також з невпевненістю у собі. Понад половина підлітків демонструє надмірну самовпевненість, що, з одного боку, можна пояснити юнацьким прагненням до самоствердження, а з іншого, браком життєвого досвіду, завдяки якому формується адекватна впевненість у собі та своїх можливостях.

На п'ятому місці показник самоприйняття, за яким майже третина підлітків демонструє надмірне некритичне прийняття себе у будь яких проявах, а ще 11,8% навпаки, проявляють ознаки дисгармонії через неприйняття себе та самозаперечення.

Проведений кореляційний аналіз продемонстрував вагомі зв'язки між самооцінкою підлітка та батьківським вихованням у різних стилях прояву та впливом на формування самооцінки у підлітків з індивідуально-психологічними чинниками. Так, досліджувана самооцінка пов'язана з автономністю з боку батьків до дітей, їх ворожістю, що викликає внутрішню конфліктність підлітка, та зниження позитивного інтересу з боку матері призводить до зниженню відчуття власної самоцінності та самоприйняття,

а також загострює тенденції до самозвинувачення.

Заходи соціальної та психологічної профілактики з метою попередження виникнення порушень системи самоставлень у підлітків мають спрямовуватися на виявлені нами у ході констатувального експерименту психологічні якості, зокрема: внутрішня конфліктність, завищене самоприйняття, самоцінність та демонстративний Я-образ. З урахуванням результатів емпіричного дослідження та на основі проаналізованих теоретичних положень, ми розробили програму, яка спрямована на гармонізацію відповідних сфер.

Список використаних джерел

1. Бугайлова, Н.М.; Гладких, К.М.; Вплив стилю сімейного виховання на шкільну успішність підлітків. *EDITORIAL BOARD*, 2020, 661
 2. Михайлова, Л.В. (2011). Психологія батьківства: практичний посібник для батьків. Київ: Видавництво «Академія».
 3. Пантелєєв, В.С. (2003). Методика дослідження самовідношення особистості. Київ: Видавничий дім «Слово».
 4. Schaefer, E. S. (1965). Children's reports of parental behavior: An inventory. *Child Development*, 36(2), 413-424.
-

Зінченко В. С.

студентка 2 курсу магістратури

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЗМІНА СПРЯМУВАННЯ ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Активна індустріалізація виробництва та урбанізація стали визначальними тенденціями суспільного розвитку впродовж ХХ ст. З того часу споживання та потреби людства набули безмежного характеру, з ними відповідно зростає й виробництво, а навколишнє середовище зазнає антропогенного впливу. Поступове виснаження природних ресурсів, зростання бідності населення, виникнення війн та стихійних явищ актуалізувало потребу у пошуку універсальних інструментів та механізмів вирішення глобальних проблем людства. Так, починаючи з 70-х років, внаслідок трансформації капіталізму від економіки попиту до економіки пропозиції, розвитку корпорацій та перекладення на них відповідальності за реалізацію базових послуг, що раніше вважалися виключною відповідальністю держави, в багатьох країнах світу все більш поширеною ставала практика корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) [1].

Наразі в українських реаліях війни, корпоративна соціальна відповідальність також слугує невід'ємним механізмом для бізнес-організацій. Тому, важливо дослідити, як та якою мірою проявляється соціальна відповідальність у різних бізнес-організаціях, чи існує розподіл на зовнішню та внутрішню КСВ, чи готові бізнес-організації

добровільно докладати зусиль для підтримання постраждалих працівників, внутрішньо-переміщених осіб, ветеранів, військовослужбовців, при цьому піклуватись про навколишнє середовище, реалізовувати зовнішні соціальні проекти для громад та діяти ефективно попри кризовий стан. Окрім того, впровадження КСВ в бізнес-організації потребує навичок соціального проектування, прогнозування та профілактики негативних соціальних явищ, а також знань нормативно-правової бази, що регулює питання соціальної, економічної та екологічної сфери. Дана концепція тісно пов'язана з методами соціальної роботи, тому роль компетентного фахівця є важливою задля вирішення соціальних проблем, що виникають в тому числі і в бізнес-середовищі.

Внаслідок повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року, значна частина бізнес процесів була тимчасово трансформована, що зумовило еволюційні зміни певних практичних напрямів реалізації КСВ в екстримальних умовах. Спостерігається видозміна, коли впровадження практики КСВ українськими компаніями здійснюється не лише на рівні ініціативи керівника, а стало безпосередньою необхідністю без якої неможливо функціонувати в бізнес-середовищі. Переорієнтація відбулась також і в напрямках КСВ. Відповідно до аналізу звітності українських компаній за 2016 та 2017 рік, основними категоріями КСВ були ринок (фінансові показники, сплата податків), робоче місце (турбота про здоров'я працівників, кар'єрне зростання та забезпечення прав людей), а також комунікації (взаємодія з зацікавленими сторонами) [2]. Проте, якщо порівняти нещодавнє дослідження внеску українського бізнесу під час війни, що охоплювало 314 компаній, найбільше коштів було виділено на такі напрямки:

- фінансова допомога Збройним Силам України;
- гуманітарна допомога лікарям, армії та громадам;
- сплата податків наперед, піклування про співробітників;
- IT-підтримка (надання безкоштовних доступів до сервісів: книг, додатків, тощо) [3].

Поступово впровадження корпоративної соціальної відповідальності набуває стандартизованості та обов'язкового характеру, що закріплюється в законодавчих актах. Така тенденція спостерігається і в Україні. Наприклад, при звітуванні щодо корпоративної соціальної відповідальності, українські компанії вже використовують міжнародні стандарти такі як GRI Standard, SASB, ISO 26000. В 2020 році, розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено «Концепцію реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року» [4], що визначає основні показники, які стосуються корпоративної соціальної відповідальності. Зокрема, частка роботодавців, які забезпечили належне виконання статей 19 і 20 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» має досягти 100% до 2030 року, а частка об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу, облаштованих з урахуванням потреб осіб з інвалідністю має становити вже 70% в 2025 році.

Виконання цих показників та їх дотримання, потребує тісної співпраці держави з українськими підприємствами та громадянським суспільством. Тому впровадження КСВ є важливою ініціативою для ефективного включення бізнес-організацій до

розв'язання нагальних проблем, що виникають, а подальша інституціоналізація механізмів на державному рівні є вирішальною для забезпечення стійкого розвитку в умовах кризового стану.

Список використаних джерел

1. De Regil, Álvaro. (2010). Framing the Social Responsibility of Business The Role of Pressure Groups – Paradigmatic Feuds. [\(PDF\) Framing the Social Responsibility of Business The Role of Pressure Groups – Paradigmatic Feuds \(researchgate.net\)](#)
 2. Lema, H. V., Oleksiv, I. B., Kharchuk, V. Y., & Lisovych, T. Y. (2019). Corporate social responsibility at emerging market: ukrainian dimension. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку, 1(2), 33-42.
 3. Український бізнес і війна: унікальний каталог від CSR Ukraine. CSR Ukraine. [URL: https://csr-ukraine.org/news/ukrainskiy-biznes-i-viyna-unikalni/](https://csr-ukraine.org/news/ukrainskiy-biznes-i-viyna-unikalni/)
 4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року» (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>
-

Золотаренко В. О.

начальник відділу комунікації та представництва

ДУ «Всеукраїнський молодіжний центр»,

аспірант Інституту проблем виховання НАПН України

ПІДГОТОВКА МОЛОДІЖНИХ ПРАЦІВНИКІВ І ПРАЦІВНИЦЬ ДО РОЗВИТКУ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Життєстійкість (резильєнтність, резилієнс), як процес адаптації перед лицем лиха, травми, трагедії й загроз є затребуваною здатністю людей, особливо в умовах воєнного стану. Запит на розвиток життєстійкості, у її сучасному розумінні, в українському суспільстві активно почав формуватись після подій Революції Гідності, а свого піку досяг після повномасштабного вторгнення росії на територію України. Адже формування життєстійкості дозволяє знизити ступінь психічного травмування та пришвидшити відновлення особистості.

Незалежно від віку психічна травма може мати різні наслідки для люди. Проте враховуючи, що у підлітковому та юнацькому віці особистість ще формується, травма може вплинути на цей процес. Відтак, у роботі з особистостями підлітковим та юнацького віку актуалізується важливість формування життєстійкості. З цією категорією населення, як виокремленою цільовою аудиторією працюють молодіжні працівники та працівниці, що у своїй діяльності орієнтуються на розвиток участі молоді, її особистісних та професійних навичок, соціалізації та забезпечення дозвілля.

Одним з сучасних напрямів цільової роботи молодіжних працівників і працівниць є розвиток життєстійкості. Життєстійкість розвивали й раніше, проте ця робота не мала

виокремлений характер «розвитку життєстійкості», а базувалась на формуванні особистісних навичок та характеристик, наприклад через проведення тренінгів з тайм-менеджменту, ефективної комунікації, емоційного інтелекту тощо.

Чітко виокремлюватись ця робота почала з створення та запуску у кінці 2022 року онлайн-курсу «Життєстійкість молоді в умовах криз» [1], пройшовши який молоді, і не тільки молоді люди могли ставати більш життєстійкими. Наступним кроком розвитку цього напрямку у сфері молодіжної роботи стало створення та впровадження восени 2023 року практичної програми для спеціалістів і спеціалісток по роботі з молоддю «Життєстійкість 2.0» [2] у рамках якої було проведено підготовку фахівців та фахівчинь з цієї теми, які у подальшому проводили заходи з розвитку життєстійкості у своїх громадах.

І вже у листопаді 2023 року випускниками цієї програми було проведено триденний спеціалізований тренінг у рамках національної навчальної програми «Молодіжний працівник» – «Життєстійкість молоді в умовах криз». Його метою була підготовка учасників та учасниць тренінгу до формування життєстійкості серед молоді через їх молодіжну роботу. Щоб учасники та учасниці тренінгу могли створити умови для допомоги молоді в набутті навичок життєстійкості, що дозволить молоді бути краще підготовленими до негараздів, травм, загроз або значних джерел стресу, допоможуть впоратися з руйнівними наслідками кризи для власного благополуччя, освіти та майбутніх перспектив роботи [3].

Особливістю цього тренінгу, у якому вбачається приклад підготовки молодіжних працівників і працівниць до розвитку життєстійкості молоді в Україні, була необхідність як розкрити поняття життєстійкості та її компонентів, так і надати практичні інструменти для впровадження такої роботи, розуміння як можна адаптувати роботу для формування життєстійкості молоді.

За основу для розкриття поняття життєстійкості було взято 5-ти компонентну модель життєстійкості, що включає у себе: корисне мислення, ефективні дії, особисті цінності, регуляція емоцій, взаємопідтримка та співпраця [1]. Розкриття цих компонентів, разом з поняттям життєстійкості та навичками життєстійкості, проводилось у рамках тренінгових сесій протягом першого тренінгового дня та першої половини і другого тренінгового дня.

Тренінг передбачав передбачали базові інтеграційні елементи зі знайомством, правилами, очікуваннями, а змістовні сесії з компонентами життєстійкості включали й проведення вправ, що підкріплювали інформаційні повідомлення, зокрема такими, що учасники та учасниці могли використовувати у подальшій роботі з молоддю.

У програму тренінгу, як вечірнє завдання (на виконання у вільний від тренінгу час з першого по другий день), було інтегровано протокол першої емоційної підтримки у стресових ситуаціях «4 стихії» та алгоритм надання першої психологічної допомоги, що були обговорені на початку другого дня. Важливо зазначити, що переважна більшість учасників були ознайомлені з цими інструментами, тому важливим було лише закріпити їх як інструмент для роботи з молодими людьми, як і для просвіти молодих людей щодо технік саморегуляції та першої психологічної допомоги, так і для

самих молодіжних працівників і працівниць, що можуть використати ці інструменти для саморегуляції та підтримки і допомоги молодим людям з молоддю.

Зокрема, враховуючи міжсекторальність молодіжної роботи, важливою частиною тренінгу було формування розуміння серед учасників та учасниць, що молодіжний працівник чи працівниця не маючи фахової підготовки не мають надавати професійну психологічну допомогу або шукати ресурси для забезпечення молоді людини, адже у громадах є установи та організації, що можуть надавати такі послуги. У свою чергу, у таких випадках, молодіжний працівник чи працівниця можуть провести перенаправлення. Відтак, мапуванню закладів і організацій, що надають послуги молоді в громаді, а також перенаправленню молодих людей до них було присвячено окрему тренінгову сесію.

Далі учасники та учасниці працювали з авторською грою тренера про інструменти молодіжної роботи, в ігрових картках якої містить більше 90 інструментів, що можуть використовувати у своїй роботі молодіжні працівники та працівниці за такими категоріями: дослідження, дозвілля, розвиток, комунікація. Використовуючи ігрові картки, учасники та учасниці ознайомилися з інструментами молодіжної роботи та на їх основі у групах склали плани проєктів з розвитку життєстійкості у громаді.

На третій день учасники та учасницю працювали у групах над розвитком компетентностей у роботі з молоддю та проведені заходів для молодих людей, напрацьовуючи перелік методів залучення групи, особливості роботи в групах в умовах воєнного стану та ключові принципи підходу «рівний-рівному». Після презентації груп, тренери надавали коментарі та ділились відповідною інформацією щодо опрацьованих питань групи. На завершення тренінгу було проведено рефлексію з озвучення справджених і несправджених очікувань.

Відтак, ми бачимо, що підготовка молодіжних працівників і працівниць до розвитку життєстійкості молоді потребує комплексного підходу де важливе місце займає саме методи тренінгу, як такий, що на практиці дозволяє закріплювати знання. Також важливо враховувати сучасні українські реалії та відображати їх в програмі і надавати фахівцям і фахівчиням інструментарій для їх подальшої роботи у своїх громадах.

Список використаних джерел

1. Онлайн курс «Життєстійкість молоді в умовах криз». *Prometheus*. URL: <https://prometheus.org.ua/course/course-v1:Prometheus+RESILIENCE101+2022 T3>
 2. У Львові відбулося навчання за програмою «Життєстійкість 2.0» для фахівців та фахівчинь, які працюють із молоддю. *UNFPA Україна*. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/8576235>
 3. 9-11 листопада на Київщині відбувся перший спеціалізований тренінг «Життєстійкість молоді в умовах криз» у рамках програми «Молодіжний працівник». *Всеукраїнський молодіжний центр*. URL: <https://www.facebook.com/allukryouthcenter/posts/746981094136485>
-

Іванова А. І.

*студентка 3 курсу спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя*

Балухтіна О. М.

*кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри «Соціальна робота»
Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя*

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ПЛАТФОРМИ PROMETHEUS

Під час війни в Україні соціальні працівники відіграють важливу роль у наданні кваліфікованої соціальної допомоги вразливим категоріям населення. У зв'язку з цим, для соціальних працівників важливо постійно підвищувати свої професійні знання та навички. На допомогу приходить неформальна освіта.

Неформальна освіта – це процес набуття знань, навичок та компетенцій поза формальними освітніми закладами, такими як школи, коледжі або університети. Вона включає різноманітні активності: самоосвіту, курси, тренінги, майстер-класи, семінари, воркшопи, групові діалоги, проєктні роботи тощо.

Здобути неформальну освіту можливо через різні установи, неприбуткові організації, комерційні компанії, громадські організації. Неформальна освіта дозволяє людям розвивати свої здібності та вміння у напрямку, що їх цікавить, і може бути важливим елементом професійного розвитку. Саме на останній тезі наголошує українська розробниця концептуальних засад формування законодавства в системі освіти дорослих Л. Б. Лук'янова, яка вбачає роль неформальної освіти у включенні людини у життя суспільства [1, с. 155]. Дослідниця Т. О. Голубенко констатує той факт, що неформальна освіта існує як неперервне навчання у поєднанні із формальною [1, с. 153]. Л. О. Хоменко-Семенова у своїх роботах наголошує, що не кожна людина придатна для соціальної роботи, основний фактор – це система цінностей кандидата, професійна придатність та наявність комунікативних, організаторських, конструктивних та когнітивних вмінь [3, с. 140].

У закладах вищої освіти студенти спеціальності «Соціальна робота» отримують не лише теоретичні знання, але й практичні навички, які допоможуть їм краще розуміти та вирішувати складні ситуації, з якими вони зустрінуться у своїй майбутній діяльності. Наразі сучасне українське суспільство постійно змінюється, вимагаючи від фахівців у галузі соціального захисту населення швидкого адаптування до нових викликів та ситуацій. Тому важливо, щоб студенти мали можливість постійно вдосконалювати свої знання, вивчати нові методи та підходи до вирішення проблем клієнтів, а також розвивати професійні та особисті якості, необхідні для успішної професійної діяльності. Залучення студентів до проходження онлайн-курсів допомагає розвивати їхні навички, знання та компетенції, які будуть корисними у майбутній професії. Крім того, курси самоосвіти зможуть розширити кар'єрні можливості, зробити їх більш конкурентоспроможними на ринку праці.

Prometheus – найбільша освітня онлайн-платформа в Україні, яка надає можливість постійно поповнювати та модернізувати свої знання та вдосконалювати навички; пропонує розмаїтість онлайн-курсів від провідних експертів, як від українських так і від закордонних фахівців, передових університетів, що дозволяє користувачам отримати доступ до найкращих знань та навичок з усього світу.

Переваги платформи:

1. Широкий вибір курсів, що дозволяють кожному спеціалісту знайти відповідність своїм потребам та інтересам.
2. Гнучкий графік навчання: матеріали доступні 24/7, що дозволяє вчитися в зручний час.
3. Підтримка та розроблення курсів експертами в певних галузях: кожен курс супроводжується кваліфікованими викладачами та практикуючими експертами, готовими надати підтримку та консультації.
4. Отримання сертифікатів. Наявність сертифікатів після проходження навчальних курсів для соціальних працівників в деяких випадках зараховується як підвищення кваліфікації.

За статистикою, за 9 років існування Prometheus створено більше 400 онлайн-курсів, 2 700 000 слухачів долучилось до навчання, видано 2 000 000 сертифікатів [2]. Курси поділяються на платні та безкоштовні; із видачею сертифікатів та без, або для підвищення кваліфікації. Популярні теми: бізнес, ІТ, англійська мова, особистий розвиток, проєктний менеджмент, державна служба, допомога освітянам, громадянська освіта.

На основі власного досвіду проходження курсів зазначимо ті з них, що стануть в нагоді соціальним працівникам:

1. «Як фахівцям центру зайнятості працювати з ветеранами та розуміти їхній військовий досвід» від VETERAN_HUB – громадської організації, створеної з метою надання послуг ветеранам, працівникам сектору безпеки, їхнім рідним та близьким, а також для підтримки процесу інтеграції військових у цивільне життя. Курс розподілений на 5 модулів по 3-4 уроки. Основні питання до розгляду: налагодження комунікацій із ветеранами, надання первинних послуг, супровід під час перебування на обліку та завершення співпраці.

2. «Соціальна робота з людьми, які мають хронічні захворювання». Курс включає в себе наступні блоки: соціальна робота та консультування, основні теоретичні засади для здійснення консультування та супроводу клієнтів із хронічним захворюванням, індивідуальне представництво інтересів, догляд вдома та в стаціонарах, кейс-менеджмент та прихильність до лікування.

3. «Як протидіяти сексуальному насильству, пов'язаному з війною, професійно надавати допомогу постраждалим: керівництво для фахівців та фахівчинь» від Ла Страда-Україна – громадської правозахисної організації, яка працює для забезпечення гендерної рівності, запобігання гендерно зумовленому насильству, зокрема, домашньому насильству, протидії торгівлі людьми та забезпечення прав дітей. Курс розподілено на 4 модулі по 4-7 лекцій. Основні блоки питань: розуміння терміну «сексуальне насильство», стандарти з запобігання та протидії сексуального насильства

пов'язаного з війною, реагування, документування та надання допомоги постраждалим та взаємодія з ними.

4. «Протидія торгівлі людьми в Україні. Вплив війни» теж від Ла Страда-Україна. Курс із 5 модулів по 3-5 лекцій в кожному. Основні питання, що розглядаються: торгівля людьми – злочин та порушення прав людини, ідентифікація постраждалих, міжнародні та національні стандарти (нормативно-правова база), національний механізм взаємодії суб'єктів із протидії торгівлі людьми та надання їм допомоги.

Отже, університетська програма забезпечує теоретичну базу та академічні знання, тоді як неформальна освіта дозволяє розширити свої знання та вміння у практичній сфері. Онлайн-платформа Prometheus відіграє важливу роль у підготовці кваліфікованих спеціалістів у галузі соціальної роботи, дає можливість росту та підвищення професійної майстерності для ефективного виконання функції надання допомоги тим, хто її потребує.

Список використаних джерел:

1. Голубенко, Т. О. (2017). Формальна та неформальна освіта майбутніх соціальних працівників. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*, 23, 153-158. Режим доступу <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19260/>
2. Prometheus. (2024). URL : <https://prometheus.org.ua>
3. Хоменко-Семенова, Л. О. (2013). Професійний портрет соціального працівника сучасного типу. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія*, 3, 138-142. Режим доступу <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/>

Катеринич А. А.

*аспірантка 3 року навчання спеціальності «Соціальна робота»
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка*

ПІДТРИМКА ТА СПРИЯННЯ СОЦІАЛЬНІЙ ІНТЕГРАЦІЇ МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ: ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ СЬОГОДЕННЯ

Російська окупація України суттєво загострила потреби людей з інвалідністю в можливості соціальної адаптації та інтеграції. Конфлікт призвів до загострення економічної ситуації, зниження доступу до ресурсів та послуг, а також збільшення кількості людей з інвалідністю через військові дії та їх наслідки. Це підкреслює необхідність посилення уваги до підтримки та інтеграції цієї вразливої групи населення в умовах сьогодення.

Підтримка та сприяння інтеграції молодих людей з інвалідністю, особливо з інтелектуальною інвалідністю, в умовах війни є надзвичайно важливою, адже ці молоді люди мають право на повноцінне життя та розвиток незалежно від обставин, тому

важливо забезпечити їхню гідність та здатність до самостійного функціонування у суспільстві.

Незважаючи на інвалідність, ці молоді люди мають потенціал для внесення вагомого вкладу в суспільство, тому важливо надати їм можливості для розвитку особистості, освіти та реалізації власних здібностей. Забезпечення підтримки та сприяння інтеграції молодих людей з інвалідністю є проявом солідарності та людяності, а також допомагає будувати більш справедливе та інклюзивне суспільство, тож посилення уваги до підтримки та сприяння інтеграції молодих людей з інвалідністю, особливо з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень, в умовах війни є необхідним для забезпечення їхнього захисту та розвитку нашого суспільства.

На основі аналізу наукової літератури останніх років ми прийшли до висновку, що особливості соціальної інтеграції молодих осіб з інвалідністю під час війни включають ступінь їх включення в суспільну структуру та ідентифікацію з нею шляхом засвоєння цінностей і норм. Дослідниця Мірошниченко Н. у своїй дисертаційній роботі, підкреслила важливість таких критеріїв, як характер самоідентифікації та самосприйняття, цінності, орієнтація та мотивація для змін, ефективність заходів соціальної підтримки, суб'єктність та активність у цьому процесі [1].

Так, до основних показників рівня інтеграції молодих осіб з інвалідністю, на нашу думку, можуть бути включеними:

- Зайнятість: Відсоток молодих осіб з інвалідністю, які працевлаштовані на ринку праці.
- Доступ до освіти: Процент молодих людей з інвалідністю, які отримують доступ до вищої або професійної освіти.
- Участь у громадському житті: Рівень участі молодих людей з інвалідністю у громадських заходах, культурних подіях, спортивних змаганнях тощо.
- Доступність середовища: Оцінка доступності для молодих людей з інвалідністю інфраструктури, транспорту, будівель, інформації тощо.
- Соціальна підтримка: Рівень доступу молодих осіб з інвалідністю до соціальних послуг, психологічної підтримки, грантів та стипендій
- Рівень самостійності: Оцінка самостійності та самодостатності молодих людей з інвалідністю в їх повсякденному житті та соціальних взаємодіях.

Важливо зазначити, що процес соціальної інтеграції у молодих людей з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень може бути особливо складним. Такі особи можуть зазнавати стигми, соціальної відчуженості та обмеженого доступу до різних сфер життя. Брак розуміння та прийняття соціальним оточенням їхніх потреб та можливостей ускладнює їхню соціальну адаптацію.

Рівень інтелектуальних порушень може варіюватися від легкого до важкого, впливаючи на здатність особи до навчання, розвитку соціальних навичок та самостійного функціонування. Це може охоплювати такі стани, як дизартрія, дислексія, дисграфія, дискалькулія та інші. Кожен випадок є унікальним, і підхід до допомоги особі з інтелектуальними порушеннями повинен бути індивідуалізованим та спрямованим на забезпечення максимальної можливості розвитку та соціальної інтеграції.

Для полегшення процесу соціальної інтеграції важливо працювати над освітою та свідомістю суспільства, створювати доступні середовища та інфраструктуру, а також забезпечувати індивідуальну підтримку та підходи до потреб цих молодих людей.

Список використаних джерел

1. Мирошніченко Н. О. Соціально-педагогічні умови інтегрування молоді з функціональними обмеженнями в сучасне середовище : автореф. Дис. канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2008. 23 с.
-

Кікбасєв Д. С.

*аспірант другого року навчання факультету психології
Київський національний університет імені Т. Шевченка, м. Київ*

РОТАЦІЯ СПІВРОБІТНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ

Правоохоронна діяльність насичена соціально-психологічними явищами і взаємодіями. Важливо усвідомлювати, що успішне вирішення проблем, пов'язаних з підтриманням правопорядку та протидією злочинності, часто вимагає не тільки застосування правових норм, а й розуміння соціально-психологічних аспектів правоохоронної діяльності. В умовах війни особливе значення має психологічний стан співробітника поліції. Поряд із загальними вимогами, зумовленими правоохоронною діяльністю, на правоохоронця покладаються і додаткові підвищені очікування суспільства, пов'язані з відбиттям військової агресії [3].

Як було неодноразово доведене багатьма науковими дослідженнями, провідного значення для співробітника поліції набувають нервово-психічна стійкість, комунікативні навички, мотиви служби, переконання, установки поліцейського при виконанні посадових обов'язків [1]. Такі базові компетенції як навички взаємодії з суспільством розуміння поведінки і мотивації злочинців, психологічна підготовка та здатність до навчання правоохоронця вимагають в умовах війни підвищеної концентрації і пов'язані з колосальним психічним напруженням. При цьому емоційне вигорання і професійна деформація особистості в умовах війни може бути обумовлені не тільки специфікою служби як такої, але і результатом різних детермінуючих факторів.

Так, на стан особистості спричиняє негативний вплив систематичне зіткнення з насильством, смертю, непродуктивною тотальною ворожістю, втратою близьких, небезпекою для власного життя та іншими деструктивними проявами війни. В умовах війни люди часто змушені змінювати свій звичайний спосіб життя. Це може включати вимушене переміщення, втрату звичного середовища проживання, розрив соціальних зв'язків та втрату підтримки. Такі зміни можуть мати серйозний вплив на психічне здоров'я та особистісний розвиток. Все це може призвести до серйозних травм, як фізичних, так і психологічних. Емоційні потрясіння та стрес можуть спричинити

депресію, тривожні розлади, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та інші психічні проблеми.

Безпосередня участь у військових діях може призвести до десенсибілізації до насильства, агресії та тривожності. Що в свою чергу деформує психологічні механізми захисту. Такі як придушення емоцій або звикання до жорстокості, що може вплинути на психічне здоров'я і моральні установки. Всі ці фактори можуть взаємодіяти між собою, посилюючи вплив війни на особистість.

Важливо відзначити, що не кожна людина, що опинилася в умовах бойових дій, буде відчувати деформацію особистості, але вплив війни на психічне здоров'я і особистісний розвиток може бути значним і вимагає серйозної уваги і підтримки.

Одним із способів профілактики негативних явищ у поліцейських в умовах воєнного стану, в комплексі з іншими заходами соціально-психологічного супроводу, може виступати системна ротація правоохоронців. Слід зазначити, що ротація кадрів поліції виступає обов'язковим універсальним інститутом кадрової політики країн далекого зарубіжжя. Мета ротації має багатовекторний характер і полягає в запобіганні корупції, підвищенні професійного рівня співробітників поліції, впорядкуванні штатів. Ротація має вертикальну і горизонтальну структуру. У першому випадку керівники поліції можуть направлятися на вищі або нижчі посади в ті ж самі, або інші органи поліції, а в другому – на рівнозначні посади за аналогічною схемою. Міжрегіональний характер ротації дозволяє переміщати керівників поліції в підрозділи, розташовані в іншій місцевості, причому, в деяких випадках згода керівника поліції на перепризначення не потрібно. Обов'язкова ротація передбачається, як правило, щодо службовців, які заміщують посади, найбільш наближені до корупції, а не тільки керівні посади (Сахно А.П., 2022).

Регулярна ротація дозволяє запобігти перевантаженню поліцейських стресом і травматичними подіями. Шляхом періодичної зміни служби і тимчасового відсторонення від зони бойових дій поліцейські можуть мати можливість відпочити і відновитися, що сприяє психологічному благополуччю. Ротація дозволяє поліцейським отримати різноманітний досвід і уникнути надмірної концентрації на травматичних подіях. Робота в різних районах або на різних посадах може допомогти збалансувати негативний досвід військових дій. Періодична ротація може також надати можливість для отримання психологічної підтримки та обробки травм. Поліцейські, які повернулися із зони бойових дій, можуть мати можливість пройти обов'язкові сеанси консультування або терапії, щоб обговорити свої переживання і знайти способи впоратися з ними.

Шляхом регулярної ротації поліцейських можливе зниження ризику емоційного вигорання і збереження високої ефективності роботи. Відпочинок і різноманітність досвіду можуть сприяти збереженню мотивації і більш продуктивному виконанню обов'язків. Розуміння поліціантами можливості регулярно відпочивати і отримувати підтримку, може створювати відчуття безпеки та впевненості у процесі проходження служби. Це є важливим фактором збереження психологічного стану та ефективності у складних умовах війни.

Таким чином, можна дійти висновку, що невід'ємною умовою ефективного соціально-психологічного супроводу загалом, й в умовах воєнного стану, зокрема,

виступає системно організована ротація працівників поліції. Ротація поліцейських в умовах війни повинна бути чітко організована і підтримуватися відповідною інфраструктурою для забезпечення ефективної психологічної допомоги та соціальної підтримки.

Список використаних джерел

1. Александров Д.О. Становлення особистості працівника органів внутрішніх справ: Монографія / ВАДЕКС, 2014. – 307 с.
 2. Бандурка, О. М. Система психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських: оцінка реалізації завдань // Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 берез. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». – Харків : ХНУВС, 2022. – с. 63-65.
 3. Берлач А. Особливості службових відносин публічних службовців в умовах воєнного стану: загроза колабораціонізму // Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 липня 2022 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: «Видавництво Людмила», 2022., - с.214-219.
 4. Сахно А.П. Ротація керівників поліції деяких зарубіжних країн як напрямок зниження рівня корупції у сфері безпеки дорожнього руху // Безпека дорожнього руху в умовах воєнного стану: матеріали Всеукраїнської науковопрактичної онлайн-конференції (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 27 травня 2022 року). Кривий Ріг, 2022., - с. 113-115.
 5. Сокурєнко, В. В. Протидія корупції в умовах війни: стратегічний підхід // Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 28 жовт. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». – Харків : ХНУВС, 2022. – с. 185-189.
 6. Ташкінова О.А. Нові напрями взаємодії поліції та суспільства в умовах прифронтового міста (на прикладі міста Маріуполя)// Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 15 червня 2018 р. Маріуполь: ДонДУУ, 2018., - с.114-116.
 7. В Одесі пройшла ротація поліцейських, які несуть службу на Херсонщині // Головне управління Національної поліції в Одеській області. Офіційний вебпортал <https://od.npu.gov.ua/news/na-khersonshchyni-vidbulas-cherhova-rotatsiia-politseiskykh-z-odeshchyny>.
-

ВИКЛИКИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Військова агресія російської федерації проти України зруйнувала мирне життя мільйонів людей та створила безпрецедентні виклики для всіх сфер суспільного життя, включаючи соціальний розвиток спільнот і громад. Війна призвела до масштабних руйнувань інфраструктури, житла, викликала хвилі вимушеної внутрішньої та зовнішньої міграції, спричинила економічну кризу та зростання безробіття. Однак, попри всі ці негаразди, українські громади демонструють приклади неймовірної стійкості, солідарності та прагнення до відбудови і розвитку.

Війна завдала нищівного удару по соціальній сфері в Україні. Руйнування інфраструктури, таких як лікарні, школи, дитячі садки, значно ускладнило доступ до основних послуг для мільйонів людей. Масові обстріли населених пунктів призвели до знищення або пошкодження тисяч житлових будинків, змушуючи людей шукати притулок у інших регіонах або навіть за кордоном.

Внутрішня й зовнішня міграція стала одним із найбільших викликів для громад. Згідно з даними ООН, понад 8 мільйонів українців були вимушені покинути свої домівки, а понад 7 мільйонів стали біженцями в інших країнах. Така масштабна міграція порушила традиційні зв'язки всередині спільнот, створила труднощі з працевлаштуванням та житлом для переселенців.

Економічні наслідки війни також є катастрофічними. Багато підприємств були змушені припинити або значно скоротити свою діяльність через бойові дії та логістичні проблеми. Це спричинило масове безробіття та зниження доходів для величезної кількості людей. Окремою проблемою є психологічна травма, якої зазнали мільйони українців внаслідок бойових дій, втрати близьких та руйнування домівок.

Зважаючи на масштаби викликів, соціальний розвиток громад має стати одним з пріоритетів в умовах війни. Першочерговими кроками мають бути відновлення критичної інфраструктури та житла, а також забезпечення основних потреб постраждалих у харчуванні, воді, медичній допомозі та притулку.

Надзвичайно важливим є забезпечення зайнятості та самозайнятості для тих, хто втратив роботу. Створення тимчасових робочих місць, підтримка малого бізнесу та ремісництва може допомогти зберегти економічну активність громад.

Війна завдала величезної психологічної травми українцям, тож необхідно посилити психологічну підтримку та програми реабілітації для постраждалих.

Серед ключових психологічних викликів варто виділити наступні:

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Пережиті бойові дії, обстріли, руйнування житла, втрата близьких та інші травматичні події закономірно призводять до розвитку ПТСР у значної частини населення. Симптоми включають нічні жахіття, нав'язливі спогади, уникнення нагадувань про травму, підвищену тривожність тощо. Це значно знижує якість життя та функціонування людей.

Депресія та тривога. Війна, з її насильством, втратами та невизначеністю майбутнього, провокує поширення депресивних та тривожних розладів серед громадян. Люди переживають почуття безнадії, апатії, постійний стрес, що негативно впливає на їхню активність та продуктивність.

Розлади психіки у дітей. Діти є найбільш вразливою категорією населення в умовах війни. У них можуть формуватися різноманітні психологічні травми, порушення поведінки, проблеми з навчанням, агресія через пережитий стрес, насильство, втрату батьків тощо.

Психологічні травми вимушених переселенців. Люди, змушені покинути свої домівки через бойові дії, зазнають додаткового психологічного стресу пов'язаного із втратою звичного середовища, матеріальних ресурсів, соціальних зв'язків. У них часто наявні симптоми посттравми, депресії, потреби в психологічній реабілітації.

Психологічний стан учасників бойових дій. Військовослужбовці, які брали участь у бойових діях, є однією з найбільш травмованих категорій. Вони стикаються з пост-травматичними розладами, підвищеною агресивністю, проблемами реінтеграції в цивільне життя.

Одним із найбільших ресурсів для соціального розвитку громад в умовах війни став безпрецедентно потужний волонтерський рух та взаємодопомога між людьми. Сотні тисяч українців долучилися до різноманітних форм волонтерської діяльності та громадських ініціатив, які надають допомогу військовим, переселенцям, постраждалим цивільним.

Громадські організації, благодійні фонди та ініціативні групи громадян організували збір та розподіл гуманітарної допомоги, евакуацію цивільних з гарячих точок, психологічну підтримку. Активізувалося міжсекторальне партнерство між громадськими організаціями, бізнесом та владою в реалізації соціальних проектів.

Важливою тенденцією в громадах стала більш активна участь самих людей у прийнятті рішень щодо розвитку їхніх міст і сіл. Багато громад створили свої способи комунікації, обміну інформацією та координації дій в умовах війни.

Попри всі негаразди, війна також відкрила нові можливості для розвитку громад. Змушені адаптуватися до змін, люди почали активніше шукати інноваційні рішення та підходи для подолання викликів. Поширюється використання цифрових технологій, дистанційна робота та навчання, що дозволяє громадянам бути більш мобільними та незалежними від місця розташування.

Війна сприяла зростанню єднання та взаємодопомоги в багатьох громадах. Люди почали більше цінувати таку цінність як згуртованість, соціальний капітал став важливим ресурсом для відбудови та розвитку. Паралельно відбувається становлення нових форм місцевої демократії, коли самі громади беруть на себе відповідальність за свій розвиток.

Підсумовуючи, соціальний розвиток спільнот і громад в умовах війни стикається з величезними викликами, але також відкриває нові перспективи. Відновлення інфраструктури, забезпечення основних потреб, зайнятості, психологічної підтримки та реабілітації мають стати пріоритетами.

Громадянське суспільство відіграє ключову роль у цих процесах, демонструючи приклади взаємодопомоги, солідарності та активної участі громадян. Водночас війна стала каталізатором впровадження нових інноваційних рішень, цифрових технологій, згуртування спільнот.

Для успішного соціального розвитку потрібні консолідовані зусилля самих громад, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, бізнесу та міжнародних партнерів. Війна змусила українське суспільство пройти через випробування, але водночас відкрила шлях до кардинальних змін та відродження на новій основі згуртованості, відповідальності й інновацій.

Корнієнко М. М.

*студентка 1 року навчання ОС «Магістр»
освітньої програми «Соціальна робота»*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Полівко Л. Ю.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри соціальної роботи

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВКЛЮЧЕНІСТЬ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ У ВІРТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР ЯК ЕЛЕМЕНТ ЇХ УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Соціалізація – це певний процес входження людини в суспільство, що її оточує. Кожна людина переживає даний процес, іноді впродовж життя вона переживає його знову і знову, адже все навколо змінюється, іншою стає сама людина, її спосіб життя, перемінюються погляди й звички. Обставини, що залежать та не залежать від нас, рухають життя і люди вимушені соціалізуватися у нові умови, нове оточення, новий спосіб життя. Науковиця, Лисенко Ю. зазначає, що «соціалізація особистості – складний і багатогранний процес, що здійснюється під впливом соціокультурних чинників, а тому є досить динамічним» [4, с. 34].

У будь-якому віці соціалізація є складним процесом, адже супроводжується великими змінами. Для літніх людей цей процес особливо важкий, тому що люди старшого віку вже мають за плечима вагомий досвід, сформовані звички та поведінку, сталі цінності [4, с. 35].

Існують й інші чинники, які створюють труднощі у соціалізації людей старшого віку, а саме: 1) зниження рівня доходів і погіршення матеріального становища; 2) зниження рівня самоповаги і ступеня пошани оточуючих; 3) самотність: більше 70% літніх людей живуть або тільки з чоловіком, або наодинці, половина жінок, старших 65, уже вдови; 4) зменшення свободи вибору щодо занять, поїздок, проведення часу, вибору

партнерів по спілкуванню і сумісному життю; 5) зниження рівня соціальних досягнень, амбіцій і прагнень [1, с. 35].

При роботі з соціалізацією літньої людини, також, важливо враховувати ряд чинників, які впливають на сам процес соціалізації у похилому віці. Нам імпонують структуровані чинники, які у своїй роботі зазначили Шеплякова І. О. та Тараненко А. Ю.:

1) об'єктивні чинники: соціальна ситуація, рівень життя, матеріальна забезпеченість, соціально-психологічні умови проживання літніх людей, вплив на людину засобів масової інформації, екологічний стан середовища;

2) суб'єктивні чинники: тип особистості, її ціннісні орієнтації, готовність та здатність до саморозвитку, гнучкість мислення, воля, стратегія старіння та особливості переживання вікової кризи тощо [4, с. 7].

Літні люди потребують соціальної активності, включення у суспільні процеси, але сучасні умови диктують нові правила, тому необхідно шукати нові доступні шляхи соціалізації для людей, що вийшли на пенсію. Таким доступним ресурсом може слугувати онлайн-простір, оскільки велика кількість повсякденних справ вже потребують використання інформаційно-комунікаційних технологій, це дозволяє спрощувати рутинні справи та економити час.

У віртуальному просторі спостерігається найвищий рівень концентрації інформації, що робить Інтернет основною платформою для пошуку, зберігання, розповсюдження та створення нових знань. З ростом інтелектуальної активності літніх людей, зростає й їх когнітивний резерв, збільшуються комунікативні можливості. Відбувається процес самовираження особистості та її розвиток. Знижуються соціальні та психологічні залежності від інших і що надважливо поліпшуються контакти з молодшими поколіннями [2].

У сьогоденних реаліях технології активно упроваджуються у процес освіти, а їх опанування може стати для літніх людей етапом навчання, який відкриє як освітні, так і дозвілєві та професійні можливості віртуального простору. Інформаційно-комунікаційні технології також грають особливо важливу роль в період повномасштабного вторгнення. Онлайн-мережі виступають окремим «фронтом», який захищає, допомагає, підтримує. Перевірені онлайн-джерела висвітлюють актуальні новини, у соціальних мережах створюються групи підтримки та волонтерські об'єднання. За допомогою Інтернету літні люди повертаються до звичного життя: переглядають фільми, відвідують онлайн-лекції, комунікують. Для людей похилого віку це також можливість почути голоси рідних, що знаходяться на відстані.

Виходячи з вищезазначеного можемо зауважити що, суттєва потреба у включенні літніх людей до віртуального простору існує, оскільки є обставини, що обмежують комунікацію, соціалізацію, самореалізацію людей у реальному житті. Інтернет дозволяє людям старшого віку залишатися соціалізованими та включеними у суспільні процеси, на скільки це можливо.

Список використаних джерел:

1. Мітіна С. В. Інтернет-соціалізації особистості як феномен сучасності. Особистісне зростання: теорія і практика – збірник наукових праць за матеріалами 4 Міжнародної

науково-практичної інтернет-конференції (Житомир 21 квітня 2020 р), м. Житомир, 2020 С. 35–38.

2. Романова І., Васи́лева М. Підготовка майбутніх соціальних працівників до підтримки інтелектуальної активності літніх людей в умовах карантину. UNESCO Chair Journal "Lifelong Professional Education in the XXI Century". 2021. № 4. С. 15–20. URL: [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(4\).2021.15-20](https://doi.org/10.35387/ucj.2(4).2021.15-20)
 3. Шеплякова І. О., Тараненко А. Ю. Соціально-педагогічна робота з соціалізації людей похилого віку в благодійних фондах: Вітчизняний досвід. Наукові перспективи, № 12(18). 2021. С. 1-2.
 4. Lysenko, Y. Specification of socialization of the elderly people living in the information society, Social Work and Education, Vol. 5, №. 4. 2018, 33-44.
-

Корнійчук Т. В.

студентка третього курсу ОР Бакалавр,

освітньої навчальної програми «Соціальна робота»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ДИНАМІЧНІСТЬ ФУНКЦІЙ СІМ'Ї ЯК ЗАПОРУКА СТАЛОСТІ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

Функції сім'ї – це способи прояву її активності, які зумовлені історично та сформувались, і формуються під впливом соціально-економічних умов [1].

Реалізуючи функції сім'ї члени подружжя задовольняють не лише свої потреби, але й потреби всього суспільства. Існує багато типологій функцій сім'ї, проте більшістю науковців виділяється така класифікація:

-Репродуктивна функція, тобто функція продовження роду.

-Господарсько-побутова функція відповідає за якісну організацію побуту, харчування, догляду за дітьми та особами похилого віку для підтримки їхнього фізичного та психологічного здоров'я.

-Економічна функція відповідає за стан матеріального забезпечення родини, тобто визначається роль «головного годувальника» та плануються витрати сімейного бюджету.

-Виховна функція пов'язана із вихованням дітей, передачею їм спільного досвіду, традицій, прищеплення моральних та духовних цінностей. Крім цього, виділяється ще взаємне виховання членами подружжя у процесі спільного життя.

-Функція соціалізації відповідає за процес входження сім'ї у суспільство, наскільки соціум її приймає, або ні. Також ця функція здійснюється через пристосування дитини до соціуму, що починається з раннього дитинства.

-Рекреативна, або відновлювальна функція охоплює процес створення у родині домашнього затишку, організації вільного часу та відпочинку. Якісна реалізація цієї функції свідчить про наявність безпечного осередку у родині, де всі члени можуть відпочити та набратись сил.

-Комунікативна функція відповідає за спілкування в родині, яке відбувається на постійній основі та в ідеалі має бути підтримуючим та здоровим.

-Регулятивна функція охоплює розподілення ролей між членами родини, тобто передбачає обговорення того, хто які функції виконуватиме.

-Функція взаємодопомоги пов'язана із наданням допомоги членам родини, або іншим особам чи соціальним групам [2].

Всі ці функції варто розглядати у динаміці - вони співіснують паралельно, а не існують окремо. Ми можемо розглянути пов'язаність деяких із них:

Рекреативна функція передбачає створення у сім'ї якісно проведеного дозвілля та організованого часу відпочинку. Ця функція здійснюється не лише у вихідні дні чи під час відпусток, вона реалізується щодня, адже члени сім'ї часто є втомленими після роботи чи після навчання та потребують відновлення [3]. Ця функція безпосередньо пов'язана із виховною, адже завдяки створенню дозвілля під час сімейних вечорів, ми передаємо традиції молодшому поколінню та прищеплюємо у них певні цінності. Ці функції безпосередньо впливають на та впливають із комунікативної, адже якщо у сім'ї відбуваються постійні конфлікти на негаразди, тоді ніякого безпечного середовища всередині родини не може бути. Навпаки, в такому випадку члени сім'ї відчують постійне напруження та постійний потяг втечі із дому, що вони і будуть реалізовувати. Варто зауважити, що під «втечею» ми маємо на увазі постійне занурення у навчання, роботу, постійні затримки, пошук причин аби не повертатись додому.

До нашого «ланцюжку» можемо приєднати і регулятивну функцію. Якщо спілкування в сім'ї порушене, відповідно може статись порушення у регуляції ролей. Адже через деформацію комунікації один із членів сім'ї може взяти на себе чи не всі обов'язки без попереднього обговорення та погодження із іншими членами сім'ї, що зрештою призведе до конфліктів.

Важливо виділити і економічну функцію, адже фінансові питання часто стають не лише причинами конфліктів, але й розлучень. В разі постійного незадоволення базових потреб члени сім'ї можуть вдатись до накопичення цих проблем, що зрештою призведе до «вибуху» емоцій. Така ситуація впливатиме і на господарсько-побутову функцію, адже в такому випадку організація побуту ускладнюється фінансовими проблемами. Варто виділити і репродуктивну функцію, адже порушення комунікативної та економічної буде відображатись безпосередньо і на самій дитині. Проте, так само доречним буде зауважати, що репродуктивна функція пов'язана також із комунікацією та обговоренням між партнерами про кількість та виховання дітей. А якщо комунікативна функція порушена, відповідно обговорення може і не відбутись, а це є важливим, адже можливо один із членів подружжя не хоче дітей. Порушення функції соціалізації може відбуватись через неспроможність родини задовольнити всі базові потреби сім'ї, або пояснюватись невиконанням комунікативної функції, що призводить до невміння дитини поводити себе у соціумі.

Якщо члени сім'ї не можуть допомогти один одному, тоді вони не зможуть надавати допомогу та підтримку іншим, а це важливо. Ми живемо у суспільстві, в якому поєднанні соціальними зв'язками та потребами, і певним чином «приречені» постійно надавати та отримувати допомогу. Особливо ця функція набула актуальності під час

повномасштабного вторгнення, адже ще з 24 лютого родини та сім'ї стали приєднуватись до допомоги нашій країні: вступаючи у лави ЗСУ, ТРО або/та допомагаючи волонтерством.

Отже, функції сім'ї – це історично зумовлені способи активності членів сім'ї, які існують у динаміці та не можуть співіснувати одна без одної. Порушення однієї із них спричинить деформацію інших, та негативно відобразиться на загальній структурі сім'ї та буде призводити до постійних конфліктів, а часто і розлучень.

Список використаних джерел

1. Сахно Олеся Ільхамівна Функції сучасної сім'ї. Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Традиції та новації у розвитку сучасної соціологічної науки: дослідження молодих вчених, с. 3. [Електронний ресурс]: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/9587/1/%D0%A1%D0%B0%D1%85%D0%BD%D0%BE.pdf>
 2. Томіленко Д. В., Чубіна Т. Д., Функції сім'ї: класифікація та характеристика. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє. 23 квітня 2020 р., Черкаси. с. 118–120. [Електронний ресурс]: <https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/3589/1/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%93%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81...%20%281%29.pdf#page=118>
 3. Дрозд А. Ю. Трибулькевич К. Г. Соціальні проблеми розвитку сім'ї в Україні, 2018 р. с. 3 [Електронний ресурс]: <https://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/02d9ab08-b59d-4a1e-b20e-1ae80b6c539d/content>
-

ПОНЯТТЯ «НАДІЇ» ЯК ОСОБИСТІСНОГО РЕСУРСУ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Проблема зміцнення життєстійкості особистості набуває особливого значення у період війни в Україні та зумовлює необхідність дослідження та удосконалення її сучасного інструментарію так як у кожній зі складових життєстійкості особистості можна виокремити чотири компоненти: емоційний, соціальний, професійний та мотиваційний. Надія є тим позитивним мотиваційним станом та емоційно-мотиваційним компонентом, який сприяє формуванню життєстійкості особистості. Надія дає нам впевненість у своїй внутрішній ресурсності, у здатності нашої країни до стійкості та витривалості, адже упродовж багатьох століть українське суспільство проявляло свою національну та культурну автентичність, резильєнтність та життєстійкість як національну рису характеру, а надія, оптимізм та задоволеність життям і життєстійкість позначалися на формуванні добробуту та благополуччя, формуванні нашого фізичного та психічного здоров'я.

Звертаючись до публічного електронного словника української мови, з'ясовуємо, що «надія – впевненість у можливості здійснення чогось бажаного, потрібного, приємного; сподівання»[1]. Якщо звернутися до синонімічного ряду слова «надія», перелік буде мати такий вигляд: сподівання, передчуття, віра, ілюзія, химера, мрія, перспектива, очікування, шанс, сподівання, що вказує на досить широкий зміст цього терміну.

Для кожної людини надія є життєвонеобхідною. Термін «надія» має глибокий зміст, переконуючись у цьому, ми звертаємось до джерел давньої мудрості та виявляємо, що «у сентенції *Dum spiro, spero* (Доки дихаю, сподіваюсь) йдеться про надію як про духовну опору в житті людини. За значенням цей афоризм схожий на сучасний вираз «надія помирає останньою». Він неодноразово використовувався древніми авторами. Така думка зустрічається в роботах Цицерона: *Aegroto dum anima est spes esse dicitur* (Поки у хворого є дихання, кажуть, є й надія). У іншій формі вона висловлюється Сенекою: *Omnia homini dum vivit speranda sunt* (Доки людина жива, вона повинна сподіватися на все). Відома усьому світу українська поетеса, письменниця й перекладачка Леся Українка подібну думку розвиває в поезії, але трансформує фразу відповідно своїм почуттям, замінивши початкове слово *Dum* на *Contra* – *Contra spem spero* (Без надії сподіваюсь), що в усі часи було й лишається життєвою позицією людей, які потрапляють у скрутну ситуацію»[2].

Можна впевнене стверджувати, що надія – це дихання душі, як повітря, що впливає на тіло, даючи нових сил, є життєтворчим та життєрадісним, хвилюванням в очікуванні чогось прекрасного для нашого життя. Німецькою мовою надіятися означає «hoffen», а слово походить від «hüpfen», що означає «стрибати», що раніше мало значення «стрибати від хвилювання» у різні боки в очікуванні прекрасного, хвилюватися.

Філософ Г. Марсель стверджував «Я не відійду далеко від істини, коли скажу, – зауважує він, – що надія для душі – це те саме, що дихання для живого організму. Там, де відсутня надія, душа засихає і зникає, перетворюється на чисту функцію, не більше, але саме душа, сама вона – одвічна мандрівниця, саме про душу і тільки про неї буде найвищою правдою сказати, що бути – це бути в дорозі»[3] .

Аристотель показує, що «що його хвилює надія як один із визначальних факторів людської поведінки, особливо в критичних ситуаціях прийняття рішень і дій. З цієї думки випливало, що в грецькій культурі герої завжди були сповнені надії і таким чином долали мінливості критичних моментів, тоді як боягузи завжди були позбавлені надії і сприймали поразку як частину свого песимізму»[4] .

Згідно досліджень Р. Арруда, за Р. Снайдером, ««Теорія надії – веселка в розумі» – це «уявна здатність прокладати шляхи до бажаних цілей і мотивувати себе за допомогою власного мислення використовувати ці шляхи... надія має когнітивні та афективні елементи і структурована з трьох компонентів: 1) наявність цілеспрямованих думок, 2) розробка стратегій для досягнення цілей і 3) мотивація докладати зусиль для досягнення цілей. Таким чином, віра людини в реалізацію цих компонентів визначає ймовірність розвитку почуття надії»[5] .

За визначенням Американської психологічної асоціації, «надія – очікування того, що людина матиме позитивний досвід або що потенційно загрозлива чи негативна ситуація не здійсниться або зрештою призведе до сприятливого стану справ. У психологічній літературі надія характеризується різними способами, зокрема як сила характеру; емоція; компонент мотивації, який має вирішальне значення для досягнення мети; механізм, який полегшує подолання втрати, хвороби та інших значних стресів; або інтегрована комбінація цих функцій»[6].

Відтак, надія залишається складною психологічною та філософською концепцією та виступає особистісним ресурсом формування життєстійкості особистості.

Список використаних джерел

1. Публічний електронний словник української мови (2005). URL: <http://ukrlit.org/slovnyk/%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D1%96%D1%8F> (дата звернення 17.03.2024)
2. Крилаті латинські вирази як глибоке джерело давньої мудрості URL: <https://repo.dma.dp.ua/4740/1/%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%A2%D0%A> F.pdf (дата звернення 17.03.2024)
3. Марсель Габріель (1999). Homo Viator. К.,14.
4. Блозер, Клаудія та Тітус Шталь, «Надія», Стенфордська енциклопедія філософії (весняне видання 2017 р.), Едвард Н. Залта (ред.). URL: <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/> (дата звернення 17.03.2024)
5. Arruda R. (2023). Українське видання (переклад з оригіналу англійською мовою «Cosmovisions and Realities: the each one's philosophy» – Третє видання URL: <https://philarchive.org/archive/THOIAY> (дата звернення 17.03.2024)
6. American Psychology Association Dictionary of Psychology URL: <https://dictionary.apa.org/hope> (дата звернення 17.03.2024)

Кравченко О. О.
доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету соціальної та психологічної освіти,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

СОЦІАЛЬНІ ПРАЦІВНИКИ ЯК ЧЛЕНИ МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНИХ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ КОМАНД

Зміни в нормативно-правових актах визначають і регулюють залучення соціальних працівників до складу мультидисциплінарних реабілітаційних команд у закладах охорони здоров'я.

У грудні 2020 року прийнято Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» [1], який визначає правові, організаційні та економічні засади проведення реабілітації осіб з обмеженнями повсякденного функціонування у сфері охорони здоров'я. Законом запроваджено функціонування сучасної системи «реабілітації у сфері охорони здоров'я» (health-related rehabilitation), тобто надання якісної реабілітаційної допомоги безпосередньо в закладах охорони здоров'я на початку захворювання або травми. Цей Закон у сфері охорони здоров'я регулює реабілітацію осіб з обмеженнями повсякденного функціонування, проте його необхідно враховувати в провадженні інклюзивного туризму для забезпечення безперервності реабілітаційного процесу [1].

Згідно зі ст. 5 цього закону основними принципами проведення реабілітації є: 1) пацієнтоцентричність, що передбачає планування та проведення реабілітації з урахуванням потреб, можливостей та побажань особи, якій надається реабілітаційна допомога, або її законного представника та членів її сім'ї, а також безпосередню їх участь у розробленні, реалізації та внесенні змін до індивідуального реабілітаційного плану; 2) цілеспрямованість – організація процесу реабілітації має спрямовуватися на досягнення довго- та короткострокових завдань; 3) своєчасність – реабілітація має розпочинатися під час гострого реабілітаційного періоду або одразу після стабілізації стану здоров'я з хронічним перебігом, індивідуальний реабілітаційний план має змінюватися відповідно до зміни функційного стану особи, якій надається реабілітаційна допомога; 4) послідовність – кожен наступний етап реабілітації має бути пов'язаний із попереднім, бути підґрунтям для наступного та враховувати фактичні зміни функційного стану особи, якій надається реабілітаційна допомога; 5) безперервність – реабілітація має відбуватися безперервно протягом усіх реабілітаційних періодів; 6) функційна спрямованість – реабілітаційна допомога має бути спрямована на досягнення оптимального рівня функціонування та якості життя особи в її середовищі [1].

Відповідно метою державної політики щодо реабілітації у сфері охорони здоров'я є створення умов для ефективної реабілітації, забезпечення доступності навколишнього середовища, можливості вести самостійний спосіб життя і всебічно брати участь у всіх аспектах життя суспільства, створення середовища, організованого відповідно до вимог універсального дизайну та розумного пристосування.

У 2023 р. завдяки співпраці Програми розвитку ООН в Україні (UNDP), Офісу Президента України, Міністерства соціальної політики та Міністерства охорони здоров'я, було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України №1285, яка вносить зміни в регулювання організації реабілітації у сфері охорони здоров'я. Зокрема, соціальні працівники тепер є обов'язковими членами мультидисциплінарних реабілітаційних команд у стаціонарних або амбулаторних умовах [2].

Ця постанова визначає функції соціальних працівників у закладах охорони здоров'я та покладає на них обов'язки, пов'язані з оцінюванням індивідуальних потреб, інформуванням з питань соціального захисту (забезпечення допоміжними засобами реабілітації, призначення соціальної допомоги та виплат, отримання соціальних послуг, проходження військово-лікарської експертизи, медико-соціальної експертизи), консультуванням, психосоціальною підтримкою тощо [2].

Окрім Постанови, зміни були внесені до вимог Програми медичних гарантій на 2024 рік. Відповідно до змін, усі заклади, які надають реабілітаційну допомогу дорослим та дітям у стаціонарних умовах, повинні забезпечити залучення до складу мультидисциплінарної реабілітаційної команди соціального працівника.

Через війну кількість громадян, які потребують реабілітації, збільшується чи не щодня, тож повернення постраждалих до повноцінного, активного життя – один із головних пріоритетів держави. Заклади охорони здоров'я та соціального захисту мають активно сприяти психологічному, соціальному та професійному відновленню кожної людини. Вкрай важливо надати людям можливість перебудувати своє життя, простір, відновити економічну самостійність та безперешкодно і повноцінно інтегруватися в суспільство.

Для ефективної реабілітації важливим є інтегрований підхід до надання послуг. За такого підходу фахівці з реабілітації працюють над відновленням фізичного здоров'я особи, а залучення соціальних працівників дозволяє виявити потреби людини у соціальних послугах та надати їй необхідну допомогу. Соцпрацівник може допомогти з відновленням документів, інформацією щодо допоміжних засобів реабілітації чи призначення виплат, тобто забезпечити ту соціальну підтримку, якої потребує людина, що опинилась у складних обставинах [2].

Ця ініціатива за своєю суттю переосмислила роль соціальних працівників у реабілітації, помітно покращивши якість, доступність і комплексність медичних і соціальних послуг у складних умовах війни.

З огляду на вищезначене, доцільно імплементувати такий підхід у змісті освітніх програм зі спеціальності «231 Соціальна робота», відповідно у процесі підготовки майбутніх фахівців, готових до виконання таких завдань.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> (дата звернення: 03.03.2024 р.)
2. UNDP сприяла законодавчим змінам у системі реабілітації: соціальні працівники тепер є частиною мультидисциплінарних реабілітаційних команд. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/undp-spryyala-zakonodavchym-zminam-u-systemi-reabilitatsiyi-sotsialni-pratsivnyky-teper-ye-chastynoyu-mulytdystsyplinarnykh>

Кузьміна М. О.

*старший викладач кафедри соціальної роботи
Національного університету «Запорізька політехніка»*

Кузьмін В. В.

*кандидат соціологічних наук, доцент
доцент кафедри соціальної роботи
Національного університету «Запорізька політехніка»*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Запровадження різноманітних заходів, наприклад, факультативного курсу за дисципліною «Професійна компетентність фахівця із соціальної роботи», відіграє ключову роль у процесі формування професійних компетентностей майбутніх випускників ЗВО спеціальності «231 – Соціальна робота». Під час вивчення даної дисципліни майбутні випускники отримають знання з таких питань: особливості соціальної роботи та соціально-виховної діяльності; специфіка соціальної роботи з конкретними групами людей; соціальне управління та командна робота; дотримання принципу визнання прав, інтересів і потреб людини найвищою соціальною цінністю; специфіка процесу соціалізації, адаптації та інтеграції особистості; досягнення та реалізація функціонального призначення соціальної роботи та захисту громадян; надання соціальних послуг населенню, яке опинилося в скрутному становищі; характеристика порядку надання соціальних послуг населенню; нормативно-економічні аспекти діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері соціальної роботи і забезпечення; характеристика та специфіка представницької, організаційно-розпорядчої та консультативно-дорадчої функцій у процесі соціальної роботи; доопрацювання пропозицій щодо прийняття нормативних документів у сфері соціальної роботи, забезпечення їх виконання та проведення роботи з контролю за їх виконанням.

Оволодіння перерахованими знаннями сприяє досягненню наступних цілей: забезпечити умови для формування та розвитку професійних компетентностей, що сприяє набуттю знань, умінь і навичок, необхідних для професійної діяльності; підготовка до практичної реалізації професійних завдань у випадку зайняття посад соціального робітника, спеціаліста із соціальної роботи у сфері освіти, соціального педагога тощо; формування навичок вирішення проблем, які можуть виникнути в сфері соціальної роботи, особливо в управлінні різними її соціальними аспектами.

Метою факультативного курсу «Професійна компетентність фахівця із соціальної роботи» є забезпечення професійної підготовки висококваліфікованих кадрів у сфері соціальної роботи, що забезпечуватиме широкий доступ до професійної практики в різних соціальних установах. Поставлені цілі необхідні для виконання наступних завдань факультативного курсу:

1. Забезпечення набуття сучасних теоретичних і практичних знань у сфері реалізації професійних компетентностей, у тому числі із суміжних сфер.

3. Розвиток вміння шукати, аналізувати та робити висновки за результатами інформації, зібраної з різних джерел для вирішення професійних завдань, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами, робити самостійні висновки та висловлювати власну позицію.
4. Практикувати логічну аргументацію, як усно, так і письмово, використовуючи професійну ділову мову під час пояснення фактів і явищ.
5. Визначати, формулювати та вирішувати професійні завдання у сфері професійної діяльності, інтегруючи теоретичні відомості та практичний досвід роботи, одночасно оволодіваючи здатністю розуміти наукові принципи, визнані основою соціальної роботи.
6. Можливість розуміти основні поняття, виділяти подібності та відмінності в процесі порівняльного аналізу між фактами, характеризувати соціальні явища.
7. Набуття навичок теоретичного обґрунтування способів вирішення проблем і складних життєвих ситуацій, вибору ефективних способів подолання з передбаченням можливих наслідків.
8. Розробка майбутніх і поточних планів, реалізація програм дій для швидкого прийняття високоефективних рішень у різноманітних ситуаціях.
9. Формування навичок критичного аналізу та оцінки існуючої суспільно-політичної орієнтації країни, існуючих процесів суспільно-політичного контролю на різних рівнях.
10. Розвиток навичок використання відповідних наукових досліджень і застосування професійних методів дослідження.
11. Навчання вмінню характеризувати психічні процеси, специфічні форми взаємодії індивідів, процеси розвитку, соціалізації, адаптації та інтеграції особистості, соціально-психологічні групові процеси, аналізуючи психічні особливості та стани.
12. Навчання практичному застосуванню профілактичних методів у процесі психічного розвитку для попередження відхилень, відхилень у поведінці, непорозумінь у стосунках один з одним, вирішення конфліктних ситуацій, попередження соціальних ризиків та складних життєвих ситуацій.
13. Формування умінь, що визначають характер професійної діяльності та визначають межі взаємовідносин і компетентності працівників соціальної сфери.
14. Набуття навичок застосування методів діагностики в оцінці проблемних проблем, потреб, специфічних характеристик особистості.
15. Формування навичок застосування методів соціальної роботи в процесі взаємодії суб'єктів.
16. Застосування методів у сфері менеджменту з метою подальшої організації професійної діяльності та управління роботою в соціальній сфері.
17. Оволодіння навичками побудови та підтримки стосунків з іншими людьми на засадах взаємної довіри, етичних аспектів та професійної соціальної активності з наданням психологічної підтримки.
18. Здатність співпрацювати з персоналом з інших галузей та окремих установ.
19. Здатність використовувати індивідуальні та колективні стратегії представництва для захисту інтересів клієнта.
20. Формування вмінь визначати індивідуальні та групові сильні сторони та залучати особистісні ресурси для вирішення проблем та усунення складних життєвих ситуацій.

21. Формування навичок виявлення протиріч етичного характеру в процесі професійної діяльності та застосування супервізорських умінь для їх вирішення.
22. Здатність демонструвати щедрі поведінку, поважати індивідуальні особливості людей, особливо їхні релігійні, культурні та етнічні особливості, та уникати вираження стереотипів та упереджених ідей.
23. Здатність творчо вирішувати проблеми, приймати інноваційні рішення, використовувати мислення та застосовувати творчі навички для розробки нових стратегій.
24. Здатність проектувати процеси та результати соціальної роботи, починаючи від коригування планів роботи з урахуванням завдань, кількісних та якісних показників, результатів оцінювання.

У процесі вивчення студентами факультативного курсу «Професійна компетентність фахівця із соціальної роботи» майбутні випускники повинні оволодіти наступними знаннями: основні напрямки організації роботи у сфері соціального захисту та соціального забезпечення; функціональна робота соціальних працівників у сфері дозвілля; поняття та сутність соціальної педагогіки; взаємозв'язок соціальної роботи та соціології на міждисциплінарному рівні; загальні аспекти наукового пізнання; характеристика структур соціологічних досліджень; визначення методологічних характеристик соціологічного дослідження; теоретичні аспекти проведення соціальної роботи; складові професійного профілю; етичні аспекти діяльності фахівців з соціальної роботи як основи його професії; правила діловодства у сфері надання соціальних послуг; структурний розвиток соціальних служб у сфері сім'ї, дітей та молоді; технічні принципи проведення соціальної роботи загального та галузевого характеру; критерії класифікації міждисциплінарних технік і методів та їх використання в соціальній сфері; характер і вид спілкування, що використовується для побудови взаєморозуміння зі співрозмовником; економічні основи діяльності у сфері роботи соціальної роботи; моделі, які використовуються в процесах соціальної роботи з людьми з обмеженими можливостями; спрямованість соціально-медичної реабілітації осіб з інвалідністю; теоретичні основи та можливості використання психотерапії та психокорекції в соціальній роботі; загальна характеристика та особливості психотерапії та психокорекційної терапії; стратегії та напрямки реалізації національної молодіжної політики; методи та організація соціологічних досліджень; правові аспекти соціальної роботи та ін.

У зв'язку з вищевикладеним вбачається, що формування професійних компетентностей майбутніх фахівців у сфері соціальної роботи спрямоване не лише на засвоєння знань, умінь і навичок, а й на пошук мотивації вибору даного виду діяльності. У зв'язку з цим пропонується здійснити такі дії: визначення схильності та мотивації до вибору суб'єкта; сприяння професійній адаптації до умов освітнього процесу; стимулювання майбутніх випускників та формування навичок для майбутньої практики.

Крім того, пропонується вивчення студентами факультативного курсу «Професійна компетентність фахівця із соціальної роботи», що розвивати загальні та спеціальні професійні компетентності.

Литва Л. А.
*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

МОБІЛІЗАЦІЯ ВОЛОНТЕРІВ ЯК ЧИННИК ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Вітчизняні громадські та благодійні організації і фонди стали важливою платформою для забезпечення розподілу гуманітарної допомоги цивільному населенню та забезпечення нагальних потреб військових. Форми діяльності цих організацій досить різнопланові, але найбільш актуальними є такі форми, що пов'язані із залученням волонтерів. Волонтер виконують різні види робіт – як ті, що не потребують спеціальних знань та навичок, так і професійні. Як показують дослідження [1], мобілізація волонтерів є завданням для громадських організацій місцевого та регіонального рівнів достатньо непростим, йому активісти змушені приділяти багато уваги та ресурсів для створення умов роботи для волонтерів, що виконують достатньо прості, потрібні та великі за обсягом види робіт. І саме цей аспект діяльності найчастіше залишаються для активістів громадських організацій поза увагою. Рекрутинг волонтерів та сталість координації взаємодії з ними найчастіше стає для громадських організацій певним бар'єром у вирішенні поточних завдань.

Питання довіри волонтерів до громадських організацій, котрі здійснюють рекрутинг, є чутливим, тож на ринку послуг, що надають громадські організації, серед бар'єрів, що виникають у взаємодії ГО із волонтерами, впевнено першість утримують бар'єри комунікації, забезпечення сприятливих та безпечних умов праці, наявність окремого компетентного координатора по рекрутингу та комунікації з волонтерами від ГО.

Такі питання для громадських організацій – це питання організаційної культури. І якщо міжнародні організації, що здійснюють проекти в Україні, вже мають основи такої культури, то вітчизняним активістам громадських організацій прийшов час братися до розбудови організаційної культури у своїх організаціях. Час «дикого» активізму вже позаду.

Список використаних джерел:

1. Довіра до Благодійних Організацій в Україні: Рівень довіри українців до благодійних організацій: передумови та наслідки. Український центр вивчення громадської думки «Соціоінформ» для Zagoriy Foundation. 2020. URL: https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2020/07/dovira_do_blagodijnyh_organizacij_v_ukrayini.pdf

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У ФОРМУВАННІ ЛІДЕРСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Мирні громадяни, що постраждали внаслідок війни в Україні – біженці, переселенці, ті що втратили житло – зазвичай звертаються за допомогою до соціальних служб. Традиційно соціальні служби працюють з такими клієнтами у парадигмі «суб'єкт – об'єкт», коли соціальний працівник надає допомогу, а клієнт її приймає. Таким чином у даній ситуації може відбутися те, що особа, котра отримує допомогу, як соціальну, так і матеріальну, стає так званим «професійним клієнтом», у котрого формується комплекс вивченої безпорадності. Вивчена безпорадність (англ. *learned helplessness*), також придбана, набута або завчена безпорадність – це стан, коли людина або тварина після певних обставин більше не робить спроб для поліпшення свого стану (не намагається уникнути негативних стимулів або отримати позитивні), хоча має таку можливість. У свою чергу, «комплекс вивченої безпорадності не дає людині розвиватися та досягати успіхів у своїй діяльності.

Разом із тим, останнім часом усе більшого розвитку набуває так звана «зелена соціальна робота», коли соціальні працівники не просто допомагають клієнту, але й залучають його до діяльності у довкіллі і, завдяки цьому, сприяють його активізації.

Розвиток теоретичних концепцій зеленої соціальної роботи пов'язують з ім'ям британської дослідниці Лени Доміnellі, яка є однією із засновниць концепції зеленої соціальної роботи. Теоретичні засади зеленої роботи викладено у її книзі «Зелена соціальна робота: від кризи навколишнього середовища до екологічної справедливості» [2019].

Лена Доміnellі визначає зелену соціальну роботу як форму цілісної професійної практики соціальної роботи, що зосереджена на взаємозалежності та взаємодії між людьми і довкіллям, а також соціальній організації взаємин людей з флорою і фауною в їх фізичному середовищі проживання; у взаємодії між соціально-економічними та екологічними кризами які підривають добробут людей і планети Земля. Лена Доміnellі, перш за все, наголошує на необхідності глибокої трансформації в осмисленні взаємозалежності та взаємодії між соціумом та довкіллям [2019]. Таким чином, у концепції зеленої соціальної роботи закладено суб'єкт – суб'єктні стосунки між соціумом або особою та довкіллям. Тобто, зелена соціальна робота це діяльність, спрямована на збереження екосистем; на їх розвиток та – на створення елементів екосистем. У свою чергу – відновлена та розвинена екосистема впливає на розвиток як окремої людини, так і громади та суспільства в цілому.

Так, наприклад, соціальні працівники опановують роботу із сільськими громадами щодо впровадження «зелених технологій» і розумного споживання природних ресурсів. Також соціальні працівники долучаються до організації політичної соціальної роботи – лобіювання інтересів громад і груп, які зазнають екологічної дискримінації, протидіють структурній нерівності, впливають на урядові структури

зادля втілення ідей сталого розвитку. Соціальні працівники також організують діяльність в умовах стихійних лих та різного роду катастроф, тобто в екстремальних умовах.

Одночасно з Леною Доміnellі питаннями концептуалізації екологічно-орієнтованих практик соціальної роботи займалися вчені Джон Коатс (Канада) та Мел Грей (Австралія). Вони наголошували, що реагування на проблеми, пов'язані з руйнуванням довкілля, дозволило соціальній роботі як професії переглянути свої основні знання і обов'язки перед людьми та громадами. Суттєвий доробок у посилення теоретичного обґрунтування екологічної спрямованості сучасної професійної соціальної роботи зробив Джеф Пітерс (Бельгія). Він обстоює потребу у розвитку екосоціального підходу і виокремлює такі його складові:

- 1) активізація (наснаження, імпауермент), причому йдеться про наснаження громад;
- 2) соціальний капітал громади;
- 3) життєстійкість (резилієнтність) як здатність груп і громад протистояти викликам.

Важливо також зазначити, що зелена соціальна робота не тільки робить активними своїх клієнтів, але й сприяє формуванню серед них лідерів, оскільки соціально-психологічні процеси, що відбуваються у громадах, побудовані на впливі прикладу еколого-орієнтованої діяльності окремої особистості на групу, суспільство, громаду. *Лідерство* – це не тільки напористість і бажання домінувати. Основний спосіб впливати на людей – це надихати їх **власним прикладом**. Коли члени громади бачать успішні результати діяльності окремої людини, які, у свою чергу стають корисними як до довкілля, так і для суспільства, то вони намагаються наслідувати їх, а також дослуховуються до порад цієї людини, а з часом, якщо її діяльність продовжує розвиватись та приносити, то обирають її своїм лідером.

У свою чергу, лідер у зеленій соціальній роботі не лише спрямовує діяльність інших, а і є прикладом та натхненником інших. Отже, лідерство, зокрема і у зеленій соціальній роботі, є компетенцією, яку можна розвинути (не є вродженою здібністю); лідерству можна навчити. Надзвичайно важливим є розвиток і становлення лідерства серед клієнтів зеленої соціальної роботи у нинішній час, тобто, під час війни, коли кожен громадянин України має бути соціально активним та продуктивним.

Найголовнішими рисами лідерства у зеленій соціальній роботі в громаді, на наш погляд, є: усвідомлення місії лідерства, що полягає у забезпеченні спроможності давати належні відповіді на виклики, які постають перед громадою та довкіллям; вміння розбудовувати інституційний потенціал громади; повністю використовувати потенціал жителів громади, ефективно співпрацювати з партнерами та зацікавленими сторонами, діяти у такий спосіб, який дозволяє досягти високих стандартів у роботі громади та наданні послуг населенню, а також просторового, економічного, соціального та культурного розвитку громади, а також організовувати допомогу членам громади що знаходяться на фронті.

Список використаних джерел

1. Coats J., Gray M. The environment and social work: An overview and introduction // International Journal of Social Welfare. 2012. Vol. 21(3). P. 230– 238.

2. Dominelli L (2019) Green social work, political ecology and environmental justice. In: Webb SA (ed.) The Routledge Handbook of Critical Social Work Routledge. Routledge International Handbooks. London: Routledge, pp. 233-243. [Електронний ресурс] <https://doi.org/10.4324/9781351264402-21>
 3. Mumford, M. D.; Zaccaro, S. J.; Harding, F. D.; Jacobs, T. O.; Fleishman, E. A. (2000). [Leadership skills for a changing world solving complex social problems](#). *The Leadership Quarterly*. 11: 11–35.
-

Люта Л. П.

кандидат соціологічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

СОЦІАЛЬНЕ ІНВЕСТУВАННЯ ЯК НАПРЯМОК РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Питання соціальної відповідальності стають все більш затребуваними за часів повномасштабного вторгнення. Сучасний бізнес активно реалізує концепцію соціально-відповідального маркетингу, який вимагає від суб'єктів господарювання збалансування трьох чинників: прибутки фірми, потреби покупців та інтереси суспільства. Саме зацікавленість інтересами суспільства є вкладом у власну репутації, яка в свою чергу дає можливість збільшити прибутки та сформувані позитивний імідж у сприйнятті споживачів.

Прийнято розмежовувати внутрішню соціальну відповідальність, яка направлена на розвиток персоналу, підвищення кваліфікації, формування корпоративної культури, оздоровлення і т.д. Зовнішня соціальна відповідальність реалізується у масштабних соціальних інвестиціях; підтримка військових та Армії; сприяння охороні навколишнього середовища; готовність брати участь у кризових ситуаціях; налагодження взаємодії з владою; підтримання діяльності медичних, освітніх, культурних заходів; організація культурно-дозвілєвої діяльності.

Соціальна відповідальність має такі форми реалізації: благодійність, спонсорство та соціальне інвестування. Вона може здійснюватися на як на місцевому, регіональному так і на державному рівні.

Реалізація програм соціальної відповідальності – це завжди підтвердження зони, за яку Ви готові взяти відповідальність на себе. Слід підкреслити, що відповідальні не лише бізнес організації, а власне самі працівники особисто. Це вирішення нагальних проблем, з якими інші інституції не справляються.

Соціальне інвестування – це завжди вкладення ресурсів, з метою отримання в майбутньому максимально позитивного результату. Інвестиції країн Заходу в соціальну сферу України, це не запобігання негативного впливу, а очікування, що сталий розвиток не зупиниться, а масштаб проблем у майбутньому буде мінімізований.

Саме такий підхід реалізує розвивальний потенціал соціальної роботи. Прикладами соціального інвестування можна назвати такі форми роботи: патріотичне

виховання та військова підготовка підлітків; освіта осіб з інвалідністю; перенавчання та готовність до зміни професії за мирних часів; підготовка фахівців з соціального супроводу демобілізованих та їх сімей; психосоціальна підтримка населення щодо організації діяльності у повоєнний час; розробка просвітницьких програм щодо розвитку самоврядування в деокупованих громадах.

Сутність процесу соціального інвестування полягає не у вирішенні наявних соціальних проблем. Це завжди пошук точок найбільшого зростання та розвитку в межах підтримки соціальних процесів.

Інвестиція в соціальній сфері – завжди робота на випередження. Це вклад фінансів, ресурсів, знань, вмінь, навичок на розв'язання проблем, які можуть з'явитися в майбутньому. Суб'єктами соціального інвестування можуть поставати будь-які соціальні інституції від бізнес організації до держави.

Реалізація соціального інвестування передбачає наявність кваліфікованого фахівця соціальної роботи, який має виконувати наступні функції:

- прогнозування розвитку соціальних процесів;
- аналітичне виокремлення найбільш перспективних зон;
- розробка проекту соціального інвестування;
- узгодження змісту проектів з управлінськими рішеннями;
- формування змісту конкретних програм щодо соціального інвестування;
- реалізація програм соціального інвестування з оцінкою ефективності.

Сьогодні підготовка фахівців соціальної роботи з відповідною кваліфікацією, фактично тільки розпочато. Врахування всіх ризиків та реалізація проектного підходу дозволить включити фахівця соціальної сфери в організації будь-якої сфери власності.

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК РЕГУЛЯТОР СУСПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У зв'язку з соціально-економічними змінами, які відбуваються в українському суспільстві, відзначається суттєве підвищення ролі недержавного сектору як регулятора найважливіших суспільних відносин, що призводить до зміни ставлення громадян до значущості діяльності громадських організацій, до дієвості громадських ініціатив. Особливо актуалізуються ці положення нині в умовах соціальної кризи воєнного часу, коли виникає необхідність пошуку нових форм діяльності громадських організацій із соціальної підтримки вразливих категорій населення.

Ці завдання актуалізуються положеннями законів України «Про соціальні послуги» (2019), «Про громадські об'єднання» (2023), «Про волонтерську діяльність» (2022) тощо.

Проблема розробки концепцій і технологій діяльності громадських організацій України з різними групами отримувачів соціальних послуг перебуває в центрі уваги теорії та практики соціальної роботи і розглядається в різних аспектах. Дослідження процесу соціальної роботи з вразливими категоріями населення знайшли своє відображення в теоретичних положеннях соціальної роботи (Т. Алексеєнко, О. Безпалько, М. Васильєва, І. Зверєва, О. Карпенко, Т. Лях, Ж. Петрочко, В. Поліщук, Т. Семигіна, І. Трубавіна, Ю. Швалб, С. Харченко та ін.) і практиці соціальної роботи з різними групами отримувачів соціальних послуг (С. Архіпова, Р. Вайнола, О. Денисюк, Т. Журавель, Л. Завацька, Н. Заверико, Л. Кальченко, М. Лехолетова, О. Лісовець, В. Лютий, Т. Спіріна С. Чернета, Н. Чернуха та ін.).

Проте недостатньо вирішеними залишаються питання розроблення алгоритму діяльності громадських організацій в сучасних умовах та виявлення їх впливу на регуляцію суспільних інституцій. Саме цей аспект обрано як мету даної публікації.

Актуальність та доцільність дослідження проблеми діяльності громадських організацій України значною мірою обумовлена необхідністю вирішення ряду виявлених під час аналізу теоретичних джерел та існуючої практики суперечностей між: зростанням внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну кількості вразливих категорій населення та необхідністю запровадження дієвих форм їхньої соціальної підтримки державними інституціями, органами місцевого самоврядування та, зокрема, громадськими організаціями; потенційними можливостями громадських організацій у наданні соціальної підтримки у межах соціальних проєктів і недостатністю практичного досвіду такої діяльності та відсутністю алгоритму оцінювання її дієвості.

Законом України зазначено, що «громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів» [7]. Також зазначено, що громадське об'єднання за організаційно-правовою формою може утворюватися як громадська

організація або громадська спілка. Оскільки предметом нашого дослідження було обрано зміст, форми та методи проєктної діяльності громадських організацій України, надалі наша увага буде фокусуватися саме на понятті «громадська організація».

У загальному розумінні «організація» (франц. *organisation* від сер.-віч. лат. *organizo* – повідомляю стрункий вигляд, влаштовую) визначається як об'єднання людей, які спільно реалізують програму чи ціль та діють на основі визначених правил і процедур [5, с. 373]. Поняття «організація» нині розглядається в різних аспектах: як вид кооперації людей; як спільність індивідів, які взаємодіють між собою; як соціальне об'єднання; як соціальна група; як формалізована структура [5, с. 372].

Громадською є організація, яка створюється за ініціативи і на основі вільного волевиявлення дітей і дорослих, яка не є безпосереднім структурним підрозділом державного закладу, але може функціонувати на його базі і за його підтримки (в тому числі матеріально-фінансової), яка не ставить своєю статутною метою отримання прибутку і розподілу його між членами організації.

Згідно з законодавством, в громадській організації повинні діяти принципи добровільного членства, рівноправності, самоврядування, законності і гласності. Вважаємо, що для повної реалізації завдань громадської організації вона має керуватися також принципами: пріоритетності інтересів громадян, гуманізації діяльності, соціальної справедливості, партнерства і взаємодії тощо.

О. Безпалько, даючи характеристику громадським організаціям як чиннику успішності діяльності громади відзначала, що вони утворюються за власною ініціативою засновників, незалежно від волі органів влади чи посадових осіб, без мети одержання прибутку та його перерозподілу між учасниками організації [2, с. 12].

Натомість О. Лисовець відзначає відмінності громадської організації як виду громадського об'єднання і зауважує, що громадська організація характеризується спільною діяльністю для досягнення соціально значущих цілей з обов'язковим оформленням членства, виборами керівного органу [6, с. 8]. Дослідник виокремлює аспекти аналізу діяльності громадських організацій України: нормативно-правовий, соціологічний, психологічний та соціально-педагогічний.

Громадські організації мають усі ознаки соціального інституту, оскільки їм притаманні: наявність мети діяльності, конкретних функцій, що забезпечують досягнення такої мети, структурованість, система цінностей, норм, ідеалів, набір соціальних позицій і ролей [2]. Нині від громадських організацій, як соціальної інституції очікується створення певних «стартових» умов для соціального розвитку тих категорій населення, що є у фокусі діяльності кожної громадської організації [1, 8]. Вважаємо, що громадські організації можуть мати не менший, а іноді навіть і більший вплив на оптимальність процесу соціалізації особистості, аніж державні соціальні інституції. Їх діяльність характеризується більшою оперативністю, відсутністю «адміністративного» впливу, взаємопідтримкою суб'єктів недержавного сектору. У недержавних організаціях краще напрацьовані механізми соціальної експертизи, роботи аналітичних та моніторингових кампаній. Громадські організації у сфері надання соціальних послуг схильні частіше виходити з ініціативами, пропонувати свій контент: послуги, дослідження, проєкти тощо [4]. Водночас, діяльність громадських організацій більшою

мірою, якщо порівнювати з державним сектором, позбавлена інституційної тяганини, процедурної упередженості, бюрократичних пережитків.

Отже, в умовах особливої для України кризи всіх аспектів суспільного життя, діяльність громадських організацій потребує якісних змін, удосконалення ресурсного та організаційного забезпечення їх діяльності, упровадження нових стратегій оцінки результатів. Дієвість такої діяльності громадських організацій суттєвим чином залежить від глибокого і всебічного знання запитів, інтересів, потреб вразливих категорій населення, їх особливостей характеру, а також урахування всіх соціальних впливів на особистість. Нашим подальшим завданням буде узагальнення підходів до класифікації громадських організацій і визначення місця проектної діяльності в системі діяльності громадських організацій України.

Список використаних джерел

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. Денисюк та ін. ; ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с.
URL: [https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/1/O %20Epel T Liakh I Silantieva APSR FPSRSO KSPSR.pdf.pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/1/O_%20Epel%20T%20Liakh%20I%20Silantieva%20APSR%20FPSRSO%20KSPSR.pdf.pdf)
 2. Безпалько О. В. Соціальне проектування: навч. посібник. К. : КУБГ, 2010. 128 с.
 3. Вайнола Р. Х. Технології, методи та форми соціальної роботи. *Актуальні питання соціальної роботи*: посіб. Ужгород, 2023. С.107-124. (2)
 4. Гунько С., Лях Т., Карпенко О. Публічний простір як інструмент розвитку соціальної згуртованості громади. *Humanitas*. 2023. № 2. С. 218–224.
URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.32> (дата звернення: 04.02.2023).
 5. Енциклопедія для фіхівців соціальної сфери : енциклопедія / І. Зверева та ін. ; ред. І. Зверева. Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
 6. Лісовець О. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2009. 233 с.
 7. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI : станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 05.02.2024).
 8. Швед, О., Спіріна, Т. Роль міжнародних та українських неурядових організацій у протидії сексуальному насильству стосовно дітей. *Humanitas*. 2023. № 1, С. 144–151,
URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.21> (дата звернення: 04.02.2023).
-

Мельник І. М.
доктор філософії (PhD), старший викладач
кафедри психології та соціальної роботи
Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського,
м. Вінниця

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ВОЛОНТЕРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність роботи в першу чергу зумовлена тим, що саме в період в Україні йде повномасштабна війна, яка почалась 24 лютого 2022 року. На прикладі України ми бачимо, що волонтерство у воєнний час є особливою ланкою тилового забезпечення не тільки для збройних сил країни, але і для її громадян, господарства та гуманітарної логістики. Волонтери в прямому сенсі рятують життя і представляють своєю роботою безцінний тилловий ресурс, але в той же час це одна з найбільш стресогенних видів трудової діяльності. Не зважаючи на позитивну динаміку розвитку волонтерства в Україні починаючи з Революції Гідності, що підтвердилось дослідженням компанії GfK на замовлення Організації Об'єднаних Націй в Україні 2014 року (кількість людей в Україні, що коли-небудь займалися волонтерством зросла від 6 до 23%), це також означає, що велика кількість українців займається добровільною, неприбутковою, безоплатною діяльністю, що вмотивована в першу чергу власними переконаннями та має соціально корисне спрямування, а не індивідуальне. Така діяльність має найвищий ризик вигорання у порівнянні з іншими професіями. У воєнний час, до психологічних випробувань які несе в собі волонтерська діяльність як така, додаються ще фізичні та емоційні навантаження, переживання постійного ризику для свого життя, що в результаті може призвести до емоційного вигорання. Одними з головних симптомів вигорання є сильне виснаження та відчуття неефективності та марної роботи, що може призводити до небажання волонтерів продовжувати свою діяльність, яка відіграє надважливу роль у воєнний час [2, с.67].

Синдром емоційного вигорання вивчали такі вчені, як Л. Колтунович, Е. Махер, Л. Карамушка, Т. Ронгинська, емоційне вигорання працівників соціальної сфери досліджували Р. Чубук, О. Романовська, Т. Ронгінська, О. Фурсенко, Т. Марек; методи діагностики синдрому професійного вигорання були запропоновані Т. Колтунович, В. Бойко, Н. Водоп'янової, К. Маслач, О. Старченкової, Н. Осухової та інших [1, с.164].

Хоча, варто зазначити, що за останні десятиліття з'явилась велика кількість досліджень, присвячених вивченню особливостей синдрому емоційного вигорання, особливо в комунікативних видах діяльності, оскільки він має безпосереднє відношення до збереження здоров'я осіб, включених в тривалі міжособистісні комунікації. Однак, як показав аналіз наявних досліджень та наукових публікацій, такий аспект проблеми, як оцінка проявів синдрому емоційного вигорання та його роль в структурі дезадаптації волонтерів, не вирішений в науково-теоретичному плані, і потребує подальшої розробки. В існуючих умовах, враховуючи кількість залучених до волонтерства громадян України та невизначеність термінів тривання гострої кризової ситуації в країні,

проблема емоційного вигорання волонтерів є однією з найвагоміших і набуває особливої актуальності [4, с.76].

Теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічних чинників емоційного вигорання у волонтерів в умовах війни показав, що у дослідженні емоційного вигорання можна умовно виокремити три етапи: на першому науковці ототожнювали емоційне вигорання із поняттям стресу, вважаючи його результатом робочого стресу; другий – системний, коли емоційне вигорання описувалось у вигляді системного конструкту в єдності статичного та динамічного аспектів, критеріїв їх визначення; третій – гуманістичний, який розглядає емоційне вигорання як комплекс специфічних переживань та вбачає у ньому конструктивні можливості для самоактуалізації фахівця. Виявлена відсутність єдності у визначенні емоційного вигорання ускладнює його пізнання навіть на сьогоднішній день. Окрім того, психологічна природа емоційного вигорання визначається науковцями як адаптивна властивість психосоціальної системи особистості з виявлення цілеспрямованої поведінки у пристосуванні до стресогенного робочого середовища.

Що стосується проявів емоційного вигорання у волонтерів в умовах війни, то їх можна охарактеризувати в контексті п'яти основних етапів розвитку емоційного вигорання. На перших етапах волонтери повністю занурені у свою діяльність, повністю їй віддаються. В такому інтенсивному ритмі, не маючи можливості повноцінно відпочити, виникає внутрішня напруга, пошук винних в тому, що вони втомлюються. На наступних етапах виникає відчуття внутрішньої порожнечі, спустошеність, знижується продуктивність діяльності і в кінцевому – емоційне вигорання стає новою реальністю [5, с.127].

До основних чинників емоційного вигорання у волонтерів в умовах війни відносять: особистісні фактори (емпатія, гуманність, захопленість, ідеалізованість, інтровертованість, фанатизм); рольові (рольовий конфлікт, невизначеність та перенавантаження); організаційні (матеріальні умови праці; зміст роботи; соціально-психологічні умови праці).

Результати емпіричного дослідження соціально-психологічних чинників емоційного вигорання у волонтерів в умовах війни показали, що на виникнення емоційного вигорання у волонтерів впливає багато чинників, серед основних можна виділити: високий рівень виснаження, низька здатність опиратися стресу, низька нервово-психічна стійкість, значне перенавантаження тощо. Як показало дослідження, більшість досліджуваних мають порогову здатність опиратися стресу, середній рівень деперсоналізації, особистої задоволеності та емоційного виснаження. Окрім того, на стадії формування резистенція та виснаження, тоді як напруження є сформованим. У більшості досліджуваних середній рівень професійної мотивації, індекс психічного вигорання та психоемоційного виснаження. Тобто, більшість досліджуваних перебувають на межі виникнення емоційного вигорання. У деяких досліджуваних вже спостерігається емоційне виснаження.

Окрім того, дослідження виявило наявність статистично значущого зв'язку між: сформованою резистенцією і високим рівнем психоемоційного виснаження ($r = ,579$ при $p \leq 0,05$); високим рівнем здатності опиратися стресу та високим рівнем особистої

задоволеності ($r = ,394$ при $p \leq 0,05$); високою здатністю опиратися стресу і високою нервово-психічною стійкістю ($r = ,494$ при $p \leq 0,01$); високою професійною мотивацією і високим рівнем нервово-психічної стійкості ($r = ,344$ при $p \leq 0,01$); високим рівнем індексу психічного вигорання, високим рівнем виснаження та високим рівнем напруження ($r = ,486$ при $p \leq 0,01$; $r = ,248$ при $p \leq 0,01$). Зворотний статистично значущий зв'язок виявлено між: високою здатністю опиратися стресу і низьким психоемоційним виснаженням ($r = -,494$ при $p \leq 0,05$); високою нервово-психічною стійкістю, низьким рівнем напруження та низьким індексом психічного вигорання ($r = -,521$ при $p \leq 0,05$; $r = -,619$ при $p \leq 0,05$).

Таким чином, аналіз факторів і симптомів синдрому емоційного вигорання дозволяє стверджувати, що емоційне вигорання негативно позначається на виконанні людиною своєї діяльності та відносинах з партнерами, оскільки призводить до емоційної і особистісної відстороненості, незадоволеності собою, слідом за якими йде тривога, депресія, психосоматичні порушення, неадекватне емоційне реагування. Варто виділити, що кожний з розглянутих підходів вивчення вигорання торкається лише окремої сторони, акцентуючи увагу тільки на визначеній групі чинників, що його викликають.

Список використаних джерел

1. Бондаренко А., Вдовцов Ю. Посібник по роботі з волонтерами: посібник. Київ, 2021. 164с.
 2. Грига І., Брижовита О. Чинники виникнення психологічних проблем у волонтерів та шляхи оптимізації їхньої роботи. *Наукові записки*. Т. 7. С. 67-74.
 3. Демидюк В. М., Пілат М. С. Психологічні чинники запобігання емоційному вигоранню військовослужбовців в умовах довготривалих збройних конфліктів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : науковий журнал*. Острог: Вид-во НаУОА, січень 2021. № 12. С. 102-106.
 4. Жужа, Л. О. Модифікація функцій громадянського суспільства під впливом антитерористичної операції в Україні. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2019. С. 76-86.
 5. Лазос Г. П. Психологічна підтримка волонтерів, що працюють з постраждалими. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник. К. : ТОВ «Видавництво «Логос». С. 121-141.
-

МЕТОДИ ПОЗИТИВНОЇ СІМЕЙНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ В ПОДОЛАННІ ТРИВОГИ ВИКЛИКАНОЇ СИТУАЦІЄЮ ВІЙНИ

Війна, що триває в нашій країні, для більшості людей стала надзвичайно інтенсивною несприятливою зміною зовнішніх обставин, по суті фактором постійного дистресу. Вона несе за собою руйнування та втрати як в матеріальному світі, так і у внутрішньому психічному просторі особистості. Напрацьовані механізми адаптації можуть не справлятися і саме тривога, за таких умов, є цілком природньою реакцією на небезпеку, реальну чи очікувану.

В своїй статті І. Сингаївська наводить результати емпіричного дослідження, які свідчать про низькі показники адаптивності вимушених переселенців до змін та погіршення комунікації у парі на фоні зниження задоволеності іншими сферами життя. Дослідниця приходить до висновку про необхідність проведення педагогічно-терапевтичної роботи з парами переселенців для зниження рівня стресу та покращення адаптації до нових умов [1, с.125–134]. Ефективність адаптації особистості при вимушеному переміщенні в умовах війни залежить від комплексності застосованих заходів, регулярності виконання вправ, підтримки родини та доступності психологічних послуг на новому місці [2, с.24–26].

Позитивна психотерапія Носсрата Пезешкіана – це конфлікт-центрований метод короткострокової психотерапії. У своїй теорії та практиці він опирається на гуманістичний та психодинамічний підходи а також поведінкову психотерапію. Позитивна психотерапія постулює позитивне бачення людської природи, орієнтована на ресурси та розглядає транскультуральний контекст як джерело так і як засіб вирішення конфліктів. Вона спрямована в першу чергу на мобілізацію наявних у клієнта здібностей і потенціалу самопомоги.

З точки зору позитивної психотерапії напруження та тривога є проявом внутрішнього конфлікту. В свою чергу, внутрішній конфлікт спричинюється актуальною життєвою ситуацією в якій перестають працювати набуті в ранньому дитинстві базові концепції людини. Справді, кожен має свій набір переконань, певних правил, які ніби говорять людині що варто робити, а чого краще уникати у житті та як має виглядати світ. Саме через призму концепцій людина ідентифікує ті чи інші події як загрозливі в минулому, теперішньому або майбутньому часі.

Механізм адаптації, який може послабити тривогу передбачає прийняття об'єктивної реальності, а разом з тим і примирення з втратами та пошук нових способів реалізації домагань. Неусвідомлені ригідні концепції перешкоджають механізмам адаптації. А з іншого боку, усвідомлення власних концепцій та розуміння, що досвід, отриманий в батьківській сім'ї, не є єдиною можливим сценарієм життя створює підґрунтя адаптації та прийняття нових обставин.

Партнери, що створили пару, це не лише люди що об'єдналися і проживають разом, це ще й злиття в єдине ціле різних звичок, поглядів і особливостей характеру. Кожен привносить у пару свою сімейну історію, а з нею з набори як схожих так відмінних концепцій. Кризові обставини руйнують сімейну традицію. Тому, тривогу можна розглядати, як реакцію на успадковану сімейну концепцію, яка не перестала виправдовувати позитивні очікування.

В контексті сімейних стосунків позитивна психотерапія постулює принцип самопомоги, тобто клієнт або сімейна система мають відмовитися від ролі пацієнта та стати терапевтом самому собі. Проблеми клієнта розглядаються не лише як особливості окремої людини, а як результат відображення якості стосунків в сім'ї та соціокультурному середовищі. В своїй праці «Позитивна сімейна терапія» Н. Пезешкіан наводить техніку дослідження сімейних переконань, що передаються з покоління в покоління - «дерево сімейних концепцій». Це дерево розвивається по мірі того як партнери намагаються пригадати важливі концепції свої предків, як вони чули про них в сімейних історіях. В сімейному дереві, кожен може розпізнати акцентування на певних здібностях, критерії успішності та реалізованості у житті та наглядно побачити тенденції наслідування з обох гілок батьківської та материнської сторони [3, с. 320].

Техніка «дерево сімейних концепцій» може бути адаптована, для роботи з тривогою, що спричинюється ситуацією війни. Терапевтична вправа виконується спільно обома партнерами. Усвідомлення власних концепцій та концепцій партнера щодо хвилюючої ситуації дає можливість напрацювати нове більш адаптивне переконання. Сформувавши спільну концепцію, партнери стають підтримкою один для одного, однією командою, що веде до зниження рівня тривоги у кожного з партнерів.

На першому кроці пара обирає актуальну тему, яка викликає найбільше хвилювань у одного чи обох партнерів. Проблема представляється у вигляді тривожної думки або скарги. Здійснюється оцінка змісту проблеми як джерела тривоги. Чому саме це питання вас зараз найбільше турбує? Що неможливо реалізувати зараз? Що найгіршого може статися?

Крок другий передбачає пошук та усвідомлення існуючих позитивних концепцій, які неможливо втілювати у життя за актуальних умов та негативних концепцій, через призму яких поточна ситуація розглядається як загроза. Чому це так важливо? Яке переконання за цим стоїть? Сформовані концепції потрібно зафіксувати письмово.

На третьому кроці кожному з партнерів пропонується намалювати свою родову систему, дерево з усіх членів своєї родини, яких він може пригадати. Чи стикався хтось з них з схожими ситуаціями? Чого прагнув а чого побоювався? Які слова могли б найкраще передати його ставлення до актуальної ситуації? На проти кожного учасника родової системи фіксується його переконання.

Крок четвертий – партнери обмінюються своїми роботами та досліджують сімейні концепції один одного. Хто мав схожі переконання? Який позитивний сенс несли такі переконання? Чи можна знайти в системі інші, альтернативні концепції? Які переконання можуть привнести надію та ресурс в поточну ситуацію?

На п'ятому кроці пара має спільно напрацювати нове правило життя, концепцію, яка буде більш вигідно за поточних обставин дійсності. Формування нового переконання

може супроводжуватися відмовою від чогось, що раніше здавалося вкрай важливим, розширенням бачення своїх можливостей в існуючих умовах, появою нових сенсів. Які дії можна почавити виконувати уже зараз опираючись на нову концепцію?

Отже, ситуація війни провокує багато тривожних переживань, що пов'язані з втратами та обмеженнями. Спільне з партнером дослідження сімейної історії переконань може слугувати інструментом зниження рівня тривоги та покращення комунікації у парі.

Список використаних джерел:

1. Сингаївська, І., & Осауленко, Н. (2023). Особливості комунікативних проблем в шлюбних партнерських стосунках переселенців під час війни. *Вчені записки Університету «КРОК»*, (3 (71)).
 2. Сингаївська, І. В. (2023). Психологічна допомога вимушеним переселенцям під час війни. *Підтримка психологічного здоров'я особистості в умовах війни: матеріали VI Всеукраїнських психологічних читань «Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів»*, м. Умань.
 4. Peseschkian, N. (2012). Positive family therapy: The family as therapist. Springer Science & Business Media.
-

Немаш Л. І.

*асистентка кафедри психології та соціальної роботи
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця*

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ ВІЙНИ І ЧЛЕНАМИ ЇХНІХ СІМЕЙ ВІДНОВЛЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ

Внаслідок війни вже зараз наше суспільство потребує великих затрат ресурсів для заліковування особистісних і соціальних ран. Ці ресурси мають не тільки матеріальні виміри, бо знаходяться в духовному, культурному і психологічному полі суспільства загалом. Ветерани війни і члени їхніх сімей потребують особливої уваги держави в питаннях підтримки фізичного, психічного здоров'я та соціального благополуччя. Рівень та глибина проблеми наразі не має досконалого вирішення, адже Україна знаходиться у війні та прорахувати всі виклики і наслідки зараз немає технічної можливості. Але людям вже зараз потрібно надати можливість лікування і всіх видів реабілітації, в тому числі підтримку сім'ям ветеранів.

Фахівці психологічної та соціальної сфери виконують велику кількість роботи у соціально-психологічній реабілітації військовослужбовців, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, але кількість поставлених задач потребує певної інституалізації та структурності в організації заходів для надання реабілітаційних послуг.

На даний час на замовлення Міністерства соціальної політики в розробці знаходиться Стандарт надання послуги психосоціальної адаптації ветеранам та їхнім сім'ям. Технічним виконавцем цієї розробки став Міжнародний Рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця Україна. Проєкт виконується у тісній співпраці з Міністерством соціальної політики та Міністерством у справах ветеранів України. Наразі підготовлено основну документацію Стандарту і виконується пілотний проєкт для перевірки ефективності його впровадження. За підтримки Вінницької обласної військової адміністрації, Вінницького обласного центру соціальних служб, Обласного управління у справах ветеранів на базі одного з відомих санаторіїв у Вінницькій області проведено Ретрит для ветеранів та членів їхніх сімей. Дванадцять родин ветеранів, що проживають у Вінницькій області, впродовж семи днів стали першопроходцями нової соціальної послуги.

Програма Ретриту була складена з урахуванням необхідності вивчення соціальних потреб родин ветеранів і передбачала обов'язкове детальне інтерв'ю з метою соціальної діагностики за попередньо розробленою розгорнутою анкетною, котру заповнювали всі присутні на Ретриті члени сім'ї ветерана разом з соціальним працівником, членом мультидисциплінарної команди супроводу. Для цього у розкладі заходу було передбачено для кожної родини певний час. Отримані дані передані в Обласне управління соціальних служб для систематизації та можливості подальшої організації роботи соцслужби в місцях проживання учасників.

Захід передбачав групову та за запитом індивідуальну психологічну роботу для всіх учасників. Програма Ретриту передбачала щоденні окремі психоедукаційні сесії для ветеранів, їхніх дружин і цікаву творчу роботу для дітей, які приїхали разом з батьками у першій половині дня. Під час перерви учасники могли отримати в санаторії медичні реабілітаційні послуги масажу, водні процедури тощо. В другій половині дня проходили індивідуальні психологічні консультації для ветеранів та їхніх дружин з психологами проєкту. Ця послуга не була обов'язковою і надавалась за запитом учасників. Далі з 17.00 до 19.00 розклад Ретриту передбачав групову психологічну роботу, ситуаційні завдання, обговорення актуальних тем, рефлексію, дискусію стосовно гострих тем і можливість взаємодіяти всім учасникам заходу. Робота виконувалась досвідченими психологами, котрі мають багаторічний досвід роботи з ветеранами і членами їхніх родин, тому проходила цікаво і плідно.

Учасники Ретриту отримали нагоду адаптуватися до цивільного життя, налагодити міжособистісні стосунки з людьми, які мають схожий життєвий досвід, знайти краще порозуміння зі своїми рідними. Також ветерани вчилися боротися із власними страхами, які спіткали їх після повернення додому та відновлювали своє фізичне здоров'я.

Впродовж всього часу з людьми працювала мультидисциплінарна команда. До неї увійшли фахівці Психосоціальної підтримки Товариства Червоного Хреста України та досвідчені психологи та соціальні працівники області.

Важливими темами, які проявились під час роботи психологів та соціальних працівників з ветеранами були проблеми зі складнощами психологічної і соціальної адаптації після повернення з війни, труднощі з отриманням фізичної реабілітації,

складність подолання територіальних незручностей у розташуванні закладів медичної допомоги та інших адміністративних інстанцій. Соціальним працівникам доводилось роз'яснювати алгоритми надання послуг і послідовність їх виконання. Після такої роз'яснювальної роботи учасники з готовністю починали планувати власне життя. Особливим запитом від ветеранів стали пошук інформації про можливе подальше навчання і перекваліфікацію.

Теми психологічної роботи стосувались психосоматичних станів, обумовлених травматичним досвідом внаслідок війни. Особлива увага надавалась сімейним стосункам, можливості налагодити міжособистісне спілкування, порозумітись та усвідомити найбільшу цінність родинних стосунків.

Всі учасники зазначали, що отримали дуже цінний досвід і важливий ресурс для свого подальшого життя. Спілкування учасників Ретриту продовжилось і після його завершення. Частина учасників виказала готовність продовжувати співпрацю із соціальними службами в форматі «рівний-рівному» з іншими ветеранами і членами їхніх родин.

Особливості роботи і переживання власної професійної ідентичності психолога під час роботи на стикові психотерапії, психології та соціальної роботи.

Список використаних джерел:

1. Міжвідомчий постійний комітет (МПК), Мінімальний пакет послуг із психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, МПК, Женева, 2022.
 2. <https://www.mhpssmsp.org/sites/default/files/2023-07/IASC%20MHPSS%20Minimum%20Service%20Package%20%28Ukrainian.%29.pdf>
 3. Міжнародний Рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця Політика у сфері психічного здоров'я та психосоціальних потреб
 4. <https://redcross.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D1%83-%D1%81%D1%84%D0%B5%D1%80%D1%96-%D0%9F%D0%97%D0%9F%D0%A1%D0%9F-%D0%A7%D0%A5-%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%81%D0%BD%D1%83%D1%82%D0%BE-1.pdf>
-

Новицька М. І.
студентка 1 року навчання ОС «Магістр»
освітньої програми «Соціальна робота»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Александров Д. О.
доктор психологічних наук, професор
професор кафедри соціальної роботи,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЖИТТЄВА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ КОМБАТАНТІВ

Проблематика підвищення соціально-психологічної адаптації є дуже актуальною, а отже потребує новітніх підходів задля використання в практиці соціальної роботи. Так, низка сучасних досліджень вказує на те, що близько 40% учасників бойових дій не можуть самостійно адаптуватись до цивільних умов життєдіяльності [1, с. 10]. При цьому, безпосередній процес адаптації повинен супроводжуватись як активною залученістю комбатанта, так і багатопрофільною взаємодією суміжних спеціалістів задля відновлення фізичного та психологічного здоров'я [3, с. 15–16], а також сприянням отримання учасником бойових дій різного роду консультативних послуг, спрямованих на гармонізацію процесу реадaptaції. Окрему роль у дієвості комплексного підходу відіграють стосунки із значущим оточенням (сім'я, друзі), наявність життєвих перспектив (в т.ч. кар'єрна реалізація) тощо [4, с. 20].

Вихідною гіпотезою нашого емпіричного дослідження є припущення про наявність безпосереднього зв'язку між чинниками життєвої задоволеності та соціально-психологічної адаптації, завдяки чому можна вдосконалити систему реабілітаційних заходів постраждалих внаслідок бойових дій. Так, у ході констатувального етапу дослідження нами було використано наступні методики: «Багатовимірний опитувальник діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда» (в адаптації Александрова Д.О., Давидової О.В.) [2, с. 59–61] та «Індекс життєвої задоволеності» за Б. Нейгартен.

Згідно усередненого профілю експериментальної групи з числа учасників бойових дій нами виявлено продуктивну тенденцію: у більшості з них показники соціально-психологічної адаптації представлені у високому рівні розвитку, що є позитивним прогнозом їх готовності пристосовуватись до динамічних умов, ситуацій невизначеності. При цьому, третина респондентів має знижений показник емоційного комфорту, а в 60,6% було виявлено непродуктивну тенденцію до ескапізму, що безпосередньо впливає на низький рівень їх загальної задоволеності життям. Це також пов'язане із тим, що у більш ніж 50% комбатантів знижений загальний фон настрою, наявна дисгармонія між поставленими та досягнутими цілями, а також втрата інтересу до життя.

Кореляційний аналіз за чинником загального рівня соціально-психологічної адаптації вказує на те, що він безпосередньо пов'язаний із зростанням показників

прийняття себе (наскільки розвинена готовність прийняти та пристосуватись до буремних умов життєдіяльності, настільки комбатант може покращити ставлення до самого себе та прийняти власний досвід), прийняття інших (на підвищення адаптивності комбатанта впливає його готовність до відновлення важливих соціальних контактів, а також прийняття їх життєвих орієнтирів), інтернальність (на збільшення адаптивності впливає готовність індивіда брати відповідальність за свої дії), емоційним комфортом (чим вище в комбатанта розвинені навички самовладання, тим більше він є толерантним до невизначеності) за умови зниження тенденцій до ескапізму.

До того ж, нами були виявлені значущі зв'язки загального рівня задоволеності життям комбатантів із усіма його чинниками: із послідовністю у досягненні цілей, узгодженістю між поставленими та досягнутими цілями, загальним позитивним настроєм та високою оцінкою самого себе, вчинків, а також активним інтересом до життя.

При цьому, проведений кореляційний аналіз між показниками соціально-психологічної адаптації та життєвої задоволеності підтвердив нашу гіпотезу: висока соціально-психологічна адаптація має зв'язки із високим рівнем задоволеності життям (вказує на послідовність та внутрішню готовність до самозмін), загальним настроєм (комбатант із позитивним самопочуттям може у кращий спосіб пристосуватись до динамічних умов), активним інтересом до життя (вибудова точкових завдань, пошук вражень підвищує рівень адаптивності до цивільних умов), позитивною оцінкою себе та власних вчинків (через позитивне самоставлення та самоповагу, комбатантові легше активізувати свою ресурсність, проаналізувати та мобілізувати сильні сторони), а також узгодженістю між поставленими та досягнутими цілями (є мотивацією до досягнення кращих результатів та аналізу вже наявних). За зворотною закономірністю, рівень задоволеності життям пов'язаний із високим рівнем соціально-психологічної адаптації, що виражається у емоційному комфорті, прийнятті себе та інших, інтернальності та домінантністю. Відтак, впливаючи на чинники задоволеності життям можна покращувати соціально-психологічну адаптованість і навпаки.

Можна дійти висновку, що підвищити рівень соціально-психологічної адаптованості комбатантів можна шляхом розвитку задоволеності життям, загального настрою, активацією інтересу до життя, сприянням позитивної оцінки себе та власних вчинків, розвитком спрямованості на послідовність у досягненні життєвих цілей, формуванням узгодженості між поставленими та досягнутими цілями, підвищенням самосприйняття та прийняття інших, активацією інтернального локусу контролю, емоційним комфортом та домінантністю, за умови зниження тенденцій до ескапізму.

Окрім того, покращити рівень життєвої задоволеності комбатантів можна шляхом розвитку загального рівня соціально-психологічної адаптації, що виражається у емоційному комфорті, прийнятті себе та інших, інтернальності та домінантністю, зниженні тенденцій до ескапізму, формуванні спрямованості на послідовність у досягненні цілей, розвитку узгодженості між поставленими та досягнутими цілями, підтриманням загального позитивного настрою та високої оцінки як себе так і своїх вчинків, а також активацією інтересу до життя.

Тому, це не тільки підтверджує нашу вхідну гіпотезу, а ще й дозволяє вдосконалити підходи до надання соціально-психологічної допомоги комбатантам, покращуючи їхню адаптацію через гармонізацію сфер задоволеності власним життям, а також відновлювати життєву задоволеність через розвиток компонентів соціально-психологічної адаптації.

Список використаних джерел:

1. Александров Д.О. Вікові особливості особистісної піддатності ПТСР постраждалих внаслідок бойових дій / Український психологічний журнал: збірник наукових праць / головн. ред. І.В. Данилюк : КНУ імені Тараса Шевченка. К., 2019. № 1 (11). С. 7–27.
2. Александров Д.О., Давидова О. В. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції. Частина 8. Діагностика особистості працівника ОВС в системі психологічного супроводження : навч.-метод. посіб. К : НАВС, 2015. 130 с.
3. Бриндіков Ю. Л. Теоретичні та практичні основи організації реабілітаційної діяльності з комбатантами : метод. посіб. Хмельницький, Вектор, 2017. 172 с.
4. Blinov O. Organizational resources of psychological rehabilitation of servicemen. Організаційна психологія Економічна психологія. 2022. Vol. 1, no. 25. P. 16–22. URL: <https://doi.org/10.31108/2.2022.1.25.2>

Овчаренко С. А.

студентка третього курсу ОП «Соціальна робота»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРУ АУТИЗМУ

Багато дітей та молоді з РАС в сучасному світі стикаються з безліччю перешкод: відсутність належного навчання, відсутність друзів у школі чи садочку, що породжують проблеми з адаптацією.

Діти і дорослі з схожими діагнозами на сьогодні виявилися найбільш незахищеною категорією людей з інвалідністю в нашій країні. Повсюдно та системно порушується право дітей та підлітків на отримання якісної та доступної освіти. Дуже багато дітей отримують відмову і опиняються на домашньому навчанні, а дорослі з РАС відчують труднощі у пошуках дружнього оточення та професійної адаптації.

Також, проблема полягає в тому, що Україні ще належить пройти довгу дорогу до створення оптимальних моделей навчання і вирішити питання з кількістю фахівців та недержавних центрів, що можуть надавати кваліфіковану допомогу дітям та молоді.

Права дітей з РАС на доступну і якісну освіту обмежуються, починаючи з дитячого садка. У всьому світі визнано, що найбільш ефективним видом терапії при аутизмі є раннє втручання і постійна планомірна психолого-педагогічна, поведінкова корекція протягом тривалого часу. Розпочаті в ранньому віці (від 1 до 4 років), ці терапії дозволяють надалі соціалізуватися й адаптуватися в суспільстві, знизити ступінь інвалідності або взагалі її уникнути [1].

В певний момент перед батьками постає питання вибору навчального закладу для своєї дитини, що має цей діагноз. Одним з найважчих питань як для батьків, так і фахівців є пошук «найкращих варіантів» для дитини, адже від вибору оптимального навчального середовища залежатиме подальший розвиток дитини.

Однак, після початку війни постала ще одна проблема- значно зменшилась кількість фахівців, що надавали кваліфіковану корекційну допомогу, зменшилась кількість інклюзивних груп і класів. Більшість з них були вимушені покинути місце своєї роботи, що підвищило ступінь катастрофічного дефіциту психолого-педагогічних кадрів для роботи з цією категорією клієнтів.

З боку держави, в Україні не існує державних спеціалізованих центрів, які працюють за доказовими дієвими методиками абілітації дітей з РАС ні в системі освіти, ні в системі соціального захисту. Лише переважно у великих містах наявні приватні центри, однак і послуги у них для деяких сімей є дороговартісні.

Діти часто потребують спеціально розроблених методів та індивідуальних підходів, що наразі залишається важким і не вивченим питанням [1]. На сьогодні в країні немає державних програм та проектів для людей з аутизмом. Дуже низька обізнаність щодо методів роботи та програм у педагогів загальноосвітніх шкіл, дошкільних закладів, соціальних реабілітаційних центрів є перешкодою у повноцінному розвитку закладів. Зазвичай, фахівці, що пройшли навчання цим методам роботи і мають відповідні сертифікати не працюють в державних закладах освіти. Постає питання в якості надання послуг в державних центрах і наявності та вартості приватних центрів.

Часто діти з РАС направляються на індивідуальне або домашнє навчання, що ще більше посилює нездатність до комунікації та соціалізації. У зв'язку з цим діти з важкими порушеннями розвитку не отримують належної корекційної допомоги та втрачають можливість соціально адаптуватися. Після катастрофічних провалів у навчанні, вже ставши дорослими вони нездатні налагодити міжособистісні відносини і створити сім'ю, не завжди можуть отримати професію або навчитися взаємодіяти з оточуючими.

Отже, доступність та якість освіти для дітей та молоді з розладами спектру аутизму залишається відкритим питанням. Для успішної інтеграції та соціалізації повинні залучатися кваліфіковані фахівці та якомога раніше діти мають бути залучені до корекційної роботи. Однак, чи можливо це виконувати без програм раннього втручання з боку органів освіти, медицини та соціального захисту. Результатами планомірних дій є успішна інтеграція більшості дітей в соціум, адже завдяки цьому вже дорослі з РАС стають функціональними членами суспільства, знаходять роботу, спілкуються, створюють сім'ї. Це є результатом системної підтримки і створення інфраструктури для таких дітей.

Список використаних джерел

1. Учні початкових класів із розладами аутистичного спектра: навчання та розвиток : навчально-методичний посібник / І. В. Недозим. Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 96 с.

КЛЮЧОВІ ВИМОГИ ДО ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Поява великої кількості ветеранів та ветеранок, внутрішньо переміщених осіб та маргінальних груп через повномасштабну війну росії проти України, зростаюча швидкими темпами соціальна та майнова диференціація населення, безробіття, несприятливі екологічні умови та складна демографічна ситуація, загострення психологічних проблем кожної людини – це, на жаль, реалії сьогодення.

У цих надскладних умовах актуалізуються проблеми, які пов'язані із соціальною допомогою, підтримкою, реабілітацією окремої людини, різних груп та спільнот. Людина сьогодні потребує кваліфікованої соціальної допомоги та підтримки, що викликає нагальну потребу у професійних кадрах – фахівцях соціальної роботи. Соціальний працівник – це сильна та небайдужа людина, щира у своєму бажанні допомогти кожному, хто опинився у складній життєвій ситуації.

Сучасний світ часто небезпечний, важко прогнозований та динамічний і ставить досить складні умови для кожного з нас. Люди, які опинилися в важких життєвих умовах, часом надзвичайно складно самотійно адаптуються до нової реальності. У такій ситуації особливу цінність набувають соціальні служби та фахівці, які працюють на благо вразливих категорій суспільства.

Зауважимо, що далеко не кожна людина здатна працювати в соціальній сфері, адже найчастіше успішність тут визначається не професійними навичками, а особистісними якостями. Соціальний працівник – це завжди шляхетна, толерантна, мудра людина. Він здатний співпереживати та одночасно знаходити реальне вирішення проблем своїх клієнтів. Його діяльність нерозривно пов'язана з такими особистісними якостями як доброзичливість, милосердя, комунікабельність, чесність та порядність.

Виклики реальності дедалі більш рельєфно детермінують вимоги до соціального працівника як особистості та професіонала, чия компетентність зумовлює ефективність вирішення складних життєвих ситуацій, в яких нерідко опиняється та чи інша людина, часом незалежно від соціального та матеріального становища, належності до тієї чи іншої групи. Узагальнений аналіз природи та характеру життєвих труднощів дозволяє намітити найбільш значущі компетентності, якими пріоритетно покликаний володіти сучасний соціальний працівник.

Соціальна робота як вид діяльності спрямована на сприяння людині та суспільству у досягненні добробуту, у свою чергу має сприяти розвитку соціального працівника, його формуванню як гармонійної особистості. Соціальний працівник, який покликаний сприяти досягненню благополуччя клієнтами, не має бути нещасливий. Насамперед соціальний працівник сам має бути благополучним. Безперечно, соціальний працівник повинен використовувати власні професійні знання та досвід для вирішення та запобігання власним проблемам. Він не повинен множити собою ряди клієнтів. Бути

благополучним у своїй індивідуальній та соціальній життєдіяльності, вміти побудувати міцні дружні стосунки з членами свого оточення, користуватися їхньою повагою, довірою та підтримкою – обов'язок соціального працівника перед самим собою.

Маючи справу з людиною, з її соціальними проблемами, фахівець має вміти творчо підходити до своєї роботи, креативно мислити, гнучко реагувати на ситуації, вміти знайти підхід до різних членів суспільства, допомогти клієнтам адаптуватися до важких життєвих ситуацій. Крім професійних компетенцій, соціальний працівник повинен мати ту соціальну складову, яка робить його висококваліфікованим фахівцем. Навчити людину виходити з важких життєвих ситуацій, успішно адаптуватися до нових умов життя суспільства, гармонійно і безконфліктно взаємодіяти в конкретному середовищі зможе лише той фахівець, який знає та вміє це робити у своєму повсякденному житті. Соціальна компетентність соціальних працівників передбачає усвідомлення себе як успішної людини, свого ставлення до навколишнього світу та її представників, характеризується вмінням розуміти себе, інших, як відбуваються суспільні та міжособистісні процеси, умінням ставити перед собою завдання та діяти відповідно до них.

Звичка постійно навчатися – одна з головних засад особистісного зростання та професійного успіху. Тому, щоб гарантувати високу якість власної роботи, затребуваність на ринку та особистісне зростання, необхідно постійно навчатися та займатися саморозвитком.

Аналізуючи особливості професійного становлення соціального працівника, доходимо висновку, що не кожна людина придатна для соціальної роботи. Визначальним чинником тут є система цінностей кандидата, від якої, зрештою, залежать його професійна придатність та ефективність практичної діяльності. Багато тих, хто збирається стати фахівцем у цій галузі, можуть виявити серйозні «розбіжності у поглядах» між своїми установками та системою цінностей соціальної роботи як професії та покликання. У цьому випадку їм доведеться присвятити себе будь-якій іншій діяльності. Ті ж, хто починають опановувати цю професію, дуже скоро усвідомлюють величезний вплив на неї таких чинників, як політичні сили, економічні умови, демографічні тенденції, технічний прогрес тощо. Тому соціальна робота була і залишається однією з найважчих. Вона не завжди адекватно сприймається громадською думкою і не завжди добре оплачується, але є одним з найбільш одухотворених та благородних видів діяльності.

Таким чином, серед ключових вимог, які висунуто до соціального працівника як професіонала, виділяємо наступні: володіння достатньо високою загальною культурою, інформацією про сучасні політичні, соціальні та економічні процеси в суспільстві, наявність широкої поінформованості про різні соціальні групи населення, володіння передбаченням, чітка життєва позиція; володіння певною соціальною пристосованістю (у зв'язку з різноманітністю контингенту, що потребує порад фахівця соціальної сфери), наявність професійного такту, здатного викликати симпатію та довіру у оточуючих, наявність емоційної стійкості, готовність до психічних навантажень тощо.

ЖИТТЄРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СЕРЕДОВИЩНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

В сучасних умовах особистість може опинитися в ситуації повної руйнації базових умов власної життєдіяльності. Коли зовнішня ситуація змінює та ламає наявні життєві орієнтири та опори. Людина потрапляє у ситуацію повної невизначеності. Кожна людина переживає цей стан по своєму. Проте завданням психологів стає допомога особистості не тільки в подоланні цих кризових станів, але й в самовизначенні в подальшій самореалізації в ситуації середовищної невизначеності.

В психологічній літературі самореалізація особистості розглядається, як розвиток готовності до саморозвитку, як прояв завдатків і можливостей, що передбачає збалансований і гармонійний розвиток різних аспектів її особистості шляхом докладання адекватних зусиль, спрямованих на розкриття особистісного потенціалу.[1]

На основі цих досліджень психологічної літератури можна зазначити що самореалізація це – перехід можливості у дійсність. Таким чином, самореалізація є формою, в якій людина забезпечує власний розвиток, саморозвиток, що є основою її стійкості як складної і цілісної самодетермінованої, самоорганізованої психологічної системи. В такому контексті самодетермінація означає відчуття свободи по відношенню як до сил зовнішнього оточення, так і до внутрішніх сил особистості.

В Лабораторії екологічної психології Інституту психології імені Г.С.Костюка в рамках розробки теми: «Особистісні стратегії життєдіяльності в умовах невизначеності середовища» була запропонована наступна модель життєреалізації особистості в умовах середовищної невизначеності. [2]

Таблиця 1.

Спосіб побудови життєреалізації	Направленність результату життєдіяльності	
	На себе	На інших
Інтерес (свобода)	Побудова моделі життєреалізації через власні інтереси де результати направлені на себе	Модель життєреалізації через власний інтерес де результати направлені на інших
Потреба (залежність)	Модель життєреалізації через вирішення потреби де результати направлені на себе	Модель життєреалізації через вирішення потреби де результати направлені на інших

Таким чином ми маємо наступні орієнтири для усвідомлення та розбудови моделі життєреалізації особистості – це спосіб побудови та направленність результату життєреалізації.

Спосіб побудови життєреалізації може бути через реалізацію власного інтересу, тобто свободи чи самовизначення особистості в просторі реалізації своїх життєвих інтересів, чи через реалізацію потреби, тобто вирішення потреби яку ставить перед особистістю соціум.

Направленість результатів життєреалізації, в свою чергу, може бути на себе, тобто особистість стає головним споживачем результатів власного життєздійснення, чи на інших – коли результати життєздійснення особистості стають продуктом для інших людей.

Психологічне дослідження за даною темою проводилось протягом 2023 року серед клієнтів консультативної практики. Основні методи дослідження: аналіз наративів, контент аналіз. Загальна кількість досліджуваних -55, серед них 38 – жінок (80%) та 17 -чоловіків (20%). Вік респондентів від 19 до 62, переважна кількість віком від 25-45 років. При цьому 50% з респондентів змінили своє місце проживання у зв'язку із війною. 60% проживають за кордоном, 40% – в Україні.

Аналіз клієнтських запитів стосовно життєреалізації, був проведений на основі провідного питання, яке наявне в запиті клієнта, провідного співвідношення про яке йдеться річ у наративі клієнта та питання, на яке шукається відповідь. Підстави для розподілення за типом запиту представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

	Питання в запиті	Співвідношення	Основне питання на яке шукається відповідь
Життєреалізація	Навіщо	Смисли/середовище	Хто я
життеорганізація	Що	Бажання/середовище	Який я
Життєзабезпечення	Як	Потреби/середовище	Що я роблю

Результати зазначені на рисунці 2.

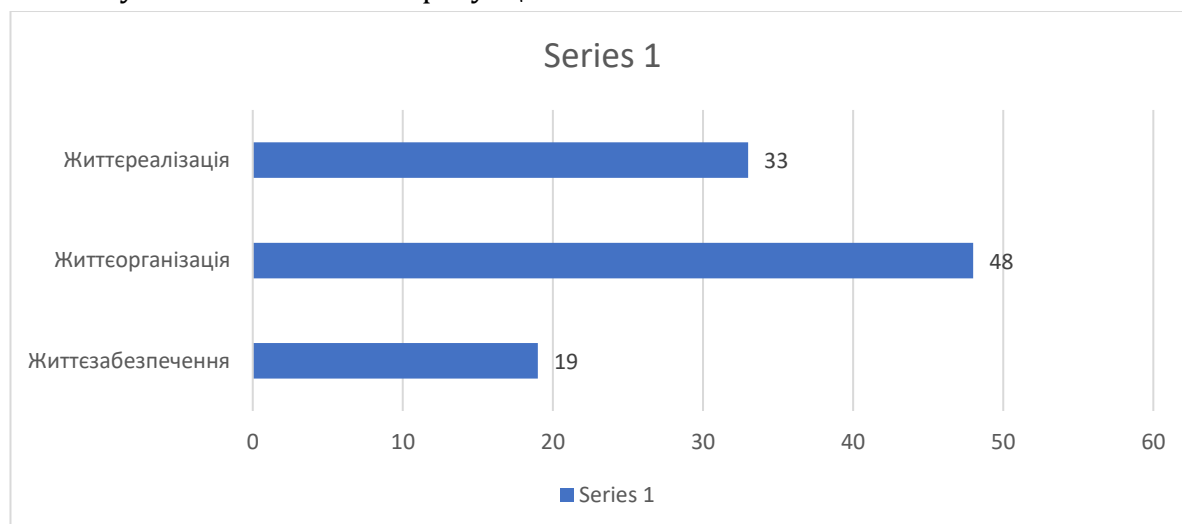

Рис. 2. Аналіз рівня клієнтських запитів

При цьому слід зазначити, що при роботі психолога із клієнтом в рамках психологічного консультування для вирішення запитів будь якого рівня робота чи перевірка результату консультування відбувається через обговорювання, в різних формах, моделі життєорганізації клієнта. За аналізом наративів клієнтів по запропонованій моделі нами були отримані наступні результати (Рис. 3).

Таким чином провідною є модель життєреалізації через вирішення потреби з результатами направленними на себе – 34%; на достатньо високому рівні проявленості знаходяться моделі життєреалізації через власний інтерес (54%) із результатами направленними на себе – 29% та на інших- 25%. Найменш представлена модель життєреалізації через вирішення потреби де результати направлені на інших – 12%.

Таким чином була підтверджена запропонована модель дослідження.

В результаті проведення дослідження були отримані наступні результати:

Запит на самореалізацію є практично в кожному клієнтському зверненні. Проте початкове звернення найчастіше відбувається із питань життєорганізації особистості (48%), питання життєзабезпечення стає основою для звернення до психолога в 19% випадків та 33% - звернення через питання життєреалізації.

За запропонованою моделлю життєреалізації особистості були отримані наступні результати: модель життєреалізації через власні інтереси де результати направлені на себе - 29% респондентів; модель життєреалізації через власний інтерес де результати направлені на інших – 25%; модель життєреалізації через вирішення потреби де результати направлені на себе – 34%; модель життєреалізації через вирішення потреби де результати направлені на інших – 12%.

Перспективою подальшого дослідження буде проведення розширеного емпіричного дослідження та розробка на основі цього програми роботи із життєреалізацією особистості в умовах середовищної невизначеності.

Список використаних джерел

1. Максименко С. Д., Сердюк Л. З. Психологічна основа самореалізації особистості: структура і функція. С. 6–13. <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v9/i9/3.pdf>
 2. Швалб Ю. М. Особистісні стратегії життєдіяльності в умовах військової катастрофи. Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (10-11 березня 2023 року, Київ) / за ред. Ю. М. Швалба. – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2023. С. 144–148. <https://mail.google.com/mail/u/0/?tab=rm&ogbl#search/socialwork.conf%40gmail.com/FMfcgzGsltLlqFDwBfXQjcvkJQPvzSWS?projector=1&messagePartId=0.4>
-

Павлишина А. В.

*студентка 5 курсу спеціальності «Соціальна робота»
Вінницький державний педагогічний університет
ім. М. Коцюбинського, м. Вінниця
teowangel1001@gmail.com*

Саранча І. Г.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Вінницький державний педагогічний університет
ім. М. Коцюбинського, м. Вінниця
isarancha@gmail.com*

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПОТРЕБ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ, ЯКІ Є ДІТЬМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство стикається з безліччю викликів, пов'язаних з підтримкою психологічного добробуту дітей, особливо тих, чиї батьки беруть участь у військових діях або пов'язані з військовою службою. Діти військовослужбовців часто відчують підвищену тривожність, соціальну ізоляцію та можуть мати труднощі з адаптацією в шкільному середовищі. Враховуючи ці фактори, актуальність дослідження соціально-психологічних потреб таких дітей є незаперечною, оскільки відкриває шляхи для розробки ефективних методів підтримки та інтеграції цих дітей у соціальне середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Останні наукові роботи Д. О. Александрова, І. М. Охріменка, Р. А. Сербина, присвячувались тематиці дітей військовослужбовців, вплив війни та стресу на них.

В. Зливков, С. Лукомська, Н. Євдокимова, С. Ліпінська свою монографію «Діти і війна» присвятили аналізу теоретичних та методичних підходів до надання психологічної допомоги дітям, які постраждали від війни [1, с. 221].

Я. М. Омельченко у своїй роботі «Специфіка чинників надмірного стресу у дітей військовослужбовців» розкриває проблему специфіки соціальної групи дітей

військовослужбовців, як такої, що підпадає під особливий ризик впливу чинників надмірного стресу [2, с. 98–117].

Мета наукової публікації. Демонстрація результатів дослідження соціально-психологічних потреб молодших школярів, які є дітьми військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Однією з незахищених та вразливих категорій населення, яка гостро реагує на вплив стресових чинників, є діти. Військові дії значно порушили звичний для дитячого сприймання плин життя [3, с. 163–167]. І варто зауважити, що ця категорія є особливою не тільки через вразливий вік, а й через те, що діти особливим чином переживають стрес. Діти гостро реагують не лише на власне напруження, яке виникає через стрес, а й на психоемоційний стан близьких дорослих, які їх оточують [4, с. 15–26].

Дослідження проводилось на базі закладу загальної середньої освіти I–III ступенів №4 м. Гайсина. Вибіркою в дослідженні стали 30 осіб - діти молодшого шкільного віку, які є дітьми військовослужбовців. Серед них 7 осіб – 3-тій клас, 7 осіб – 4-ий клас, 8 осіб – 5-ий клас, 8 осіб – 6-ий клас.

Будуть описані результати дослідження, отримані за допомогою авторської анкети на визначення шкільної мотивації, методики «Малюнок сім'ї» (Автор: Т. Хоментausкаса), методики «Визначення особистісної адаптованості школярів» (Автор: А. Фурман).

Всі методики спрямовані на дослідження соціально-психологічних потреб молодших школярів, які є дітьми військовослужбовців. Авторська анкета на визначення шкільної мотивації має на меті оцінити внутрішнє ставлення дитини до навчального процесу, виявити її інтереси, мотивуючі або демотивуючі фактори у шкільному житті. Методика «Малюнок сім'ї» Т. Хоментausкаса призначена для аналізу відносин у сім'ї через дитячий малюнок, дозволяючи виявити емоційний стан дитини, її сприйняття членів сім'ї та взаємини між ними. Методика на визначення особистісної адаптованості школярів А. Фурмана спрямована на оцінку рівня соціальної адаптації дитини у школі, її здатності до взаємодії з однолітками та дорослими, а також на визначення потреб у підтримці або корекції для поліпшення адаптації.

Результати визначення шкільної мотивації за допомогою авторської анкети показали, що діти демонструють високий рівень внутрішньої мотивації до навчання, що ґрунтується на природній цікавості, бажанні розвиватися та досягати успіху. Соціальні відносини та емоційна підтримка від дорослих відіграють ключову роль у шкільній мотивації, підкреслюючи необхідність забезпечення підтримуючого навчального середовища. Позитивний зворотний зв'язок та визнання досягнень є критично важливими для підтримки та розвитку мотивації дітей до навчання.

Результати методики «Малюнок сім'ї» Хоментausкаса свідчать про те, що з одного боку, молодші діти часто зображують свою сім'ю в ідеалізованому світлі, підкреслюючи щасливі моменти спільної діяльності та фізичної близькості, що вказує на їхню потребу в безпеці та стабільності. З іншого боку, малюнки старших дітей демонструють більш складне й глибше розуміння сімейних взаємин, включаючи вираження тривоги, суму або навіть відсутність батька.

В результаті методики «Визначення особистісної адаптованості школярів»

Фурмана спостерігається зниження рівня адаптованості в шкільному середовищі, починаючи з високого ентузіазму в 3-му класі до зростання соціальних та академічних викликів у 6-му класі. Це підкреслює важливість постійної підтримки та уваги до емоційних і соціальних потреб дітей військовослужбовців на різних етапах їх розвитку.

Висновки. Дослідження виявило, що молодші школярі, які є дітьми військовослужбовців, потребують збільшеної уваги до своєї шкільної мотивації, емоційної підтримки та допомоги в адаптації до соціального середовища школи. Результати методик показали, що з віком змінюються потреби дітей у підтримці, особливо в контексті сімейних відносин та соціалізації, що вимагає від педагогів, батьків та психологів особливих зусиль для задоволення цих потреб.

Перспективи подальших досліджень: Одним із напрямків подальших досліджень може стати аналіз ефективності різноманітних психологічних та педагогічних інтервенцій, спрямованих на підтримку дітей військовослужбовців в адаптації до шкільного середовища. Другим напрямком може бути детальне вивчення впливу тривалої відсутності батьків на емоційний стан та розвиток дитини, а також розробка спеціалізованих програм для мінімізації негативного впливу цього фактора. Третім важливим напрямком досліджень може стати аналіз впливу військових конфліктів на формування особистісних якостей та соціальних навичок дітей, зокрема, на розвиток резиліентності, адаптивності та емпатії, а також визначення чинників, що сприяють позитивній адаптації дітей до змінених умов життя.

Список використаних джерел

1. Зливков В., Лукомська С., Євдокимова Н., Ліпінська С. Діти і війна: монографія. Київ.- Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2023. 221 с.
 2. Омельченко Я.М. Специфіка чинників надмірного стресу у дітей військовослужбовців, Київ, 2022. 98–117 с.
 3. Омельченко Я. М. Напрямки розвитку життєстійкості дітей в умовах війни: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Полтава, 2-3 червн. 2022 р.) / Полтава, 2022. 163–167 с.
 4. Омельченко Я.М. Роль первинних об'єктів у процесі формування внутрішнього алгоритму подолання кризової ситуації, за ред. З.Г. Кісарчук. К.: ТОВ «Видавництво Логос», 2015. 15–26 с.
-

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У сучасному світі соціальна робота набула великого значення, особливо в умовах воєнного конфлікту. Воєнні події, конфлікти та кризові ситуації є серйозним стресором та негативно впливають на психічне та емоційне становище населення, що потребує комплексного підходу та адаптації методів соціальної підтримки. Така ситуація ставить перед фахівцями соціальної роботи ряд психологічних викликів, пов'язаних з адаптацією клієнтів до умов війни та подоланням стресових ситуацій.

Спершу буде доцільно розглянути ключові психологічні аспекти впливу війни на стан населення. Умови воєнного конфлікту створюють специфічні виклики для соціальних працівників та психологів, які займаються підтримкою та реабілітацією тих, хто постраждав від війни, через екстремальні ситуації, у яких люди можуть втратити домівки, родину, засоби до існування та навіть життя. Першим таким аспектом є емоційні реакції на стрес. Багато досліджень показують, що воєнний конфлікт може викликати широкий спектр емоційних реакцій, від тривоги та страху до розпачу та гніву. Люди можуть відчувати відчуженість, безнадійність та втрату контролю над власним життям.

Також багато осіб, що пережили або переживають воєнні події, стикаються з травматичними подіями, які можуть призвести до розвитку ПТСР – посттравматичного стресового розладу. До таких травматичних подій можуть відноситися досвіди втрати близьких, жахливі сцени насильства, постійна загроза для власного життя тощо. Крім цього, війна може спричинити розвиток депресії та інших психічних розладів через стресові умови, невизначеність майбутнього та втрату соціальної підтримки. Дослідження проведене науковцями із США доводить, що травматичні події війни можуть мати довгостроковий вплив на здоров'я та благополуччя [1].

Більш того, варто звернути увагу на поширення в населення соціальної відчуженості та втрати ідентичності. Під час війни багато хто відмічає, що стає доволі легко втратити зв'язок зі своєю соціальною спільнотою та відчувати себе відчуженими через втрату домівок, розлучення з родиною та інші травматичні події.

Іншим психологічним аспектом є адаптація та реінтеграція. Після закінчення війни варто очікувати, що багато людей зазнаватимуть труднощі в адаптації до мирного життя та поверненні до роботи, навчання та суспільного життя - така тенденція спостерігається і зараз для тих українців, хто, наприклад, переїхав з гарячих точок у відносно безпечніші локації.

Українська психологиня Катерина Лісник в своїх дослідженнях наголошує на важливості психологічної підтримки та інтервенцій у зоні конфлікту для попередження психічних розладів та сприяння адаптації населення. Окремим важливим моментом є робота з травмованими дітьми [2].

Психологи використовують різноманітні методи та техніки, такі як когнітивно-поведінкова терапія, емоційно-фокусована терапія, групова терапія та техніки стрес-

менеджменту, щоб допомогти клієнтам управляти своїми емоціями та реагувати на стрес. Важливою частиною роботи психологів та соціальних робітників під час війни також є сприяння адаптації клієнтів до стресових умов війни та підтримка їх у пошуку нового смислу життя, розвитку ресурсів для відновлення та забезпечення психологічного благополуччя.

На мою думку, розробка та імплементація інноваційних психологічних програм та психосоціальних інтервенцій може значно полегшити процес адаптації та реабілітації людей, які постраждали від воєнного конфлікту. Впровадження таких програм стає ефективним засобом підтримки в умовах війни. Реальним прикладом є програми психологічної допомоги для ветеранів воєнних конфліктів, які надаються у багатьох країнах світу, включаючи США та Велику Британію.

У висновку можна сказати, що війна дійсно створює складні виклики як для клієнтів, так і для фахівців. Робота соціальних працівників та психологів вимагає глибокого розуміння психічних травм та стресових реакцій, а також ефективних методів психологічної підтримки. Невпинне вдосконалення психологічних програм допомагає полегшити процес адаптації та підтримки постраждалих осіб.

Список використаних джерел

1. The mental health effects of war: backed by science. <<https://healthcare.utah.edu/hmhi/news/2022/03/mental-health-effects-of-war-backed-science>> (2024, березень, 10).
2. Kateryna Lysnyk (2024) Conducting psychological support groups online during the war in Ukraine, Person-Centered & Experiential Psychotherapies, 23:1, 70-84. [in English]

Пальгуй К. М.

*студентка третього курсу ОР Бакалавр, ОНП «Соціальна робота»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

НАПРЯМКИ РОБОТИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

Потреба у соціальних послугах для певних категорій осіб завжди була і буде. У наш час, коли ми живемо в умовах повномасштабної війни, дана потреба є ще більшою, ніж зазвичай, оскільки люди потерпають від багатьох проблем, тому територіальні центри соціального обслуговування стають важливою структурою для гарантування безпеки, допомоги та підтримки населенню. Таким чином, роль даних установ надзвичайно важлива і визначається їхнім внеском у забезпечення підтримки та допомоги населенню, зокрема і в умовах війни.

Територіальний центр надає компетентну допомогу людям похилого віку, особам з інвалідністю, хворим (які ще не отримали статус інвалідності протягом не більше чотирьох місяців), які не можуть самостійно обслуговувати себе та потребують

сторонньої підтримки. Послуги у територіальному центрі надаються у наступних відділеннях: відділення соціальної допомоги вдома, відділення денного перебування, відділення організації надання адресної натуральної та грошової допомоги [2].

Відділення соціальної допомоги вдома включає в себе надання побутових послуг особам, які не здатні до самообслуговування, наприклад, закупівлю продуктів, готування їжі, оформлення певних документів [1].

Відділення організації надання адресної натуральної та грошової допомоги надає підтримку малозабезпеченим та соціально незахищеним особам у повсякденному житті. У даному відділенні громадяни, які цього потребують, можуть отримати продуктові набори, речі та різноманітні послуги, наприклад, швейні, перукарські, ремонт взуття, прання. Також тут функціонує пункт прокату технічних засобів реабілітації (за якими у наші дні часто почали звертатися і військові) [1].

Відділення денного перебування – це місце, де люди похилого віку, особи з інвалідністю та інші люди можуть знайти допомогу та підтримку. Тут надаються послуги, які дозволяють громадянам вести активний спосіб життя та розвиватися – це участь у клубах за інтересами, де можна знайти заняття до душі та соціально-педагогічна послуга «Університет третього віку», який дозволяє отримати нові знання [1].

З початком війни територіальні центри соціального обслуговування стали одними з ключових пунктів підтримки людей, зокрема самотніх та літніх, які мали труднощі з отриманням необхідних продуктів та медикаментів, тому територіальні центри взяли на себе функцію надання гуманітарної допомоги та розподілу продуктових наборів, що забезпечує дані групи населення необхідними засобами існування.

Після війни перспективи роботи територіального центру соціального обслуговування в Україні будуть визначатися багатьма факторами. Ситуація в країні призвела до відчутних змін у житті українців та завдала значних збитків економіці та соціальній сфері. Багато людей втратили своє житло, роботу, близьких, зросла кількість людей з інвалідністю, які є найбільш вразливими групами населення та потребують реабілітації та соціальної реінтеграції. Це все призведе до зростання бідності населення та потреби в соціальних послугах. Також стрімко збільшується потреба в психологічній допомозі та допомозі в адаптації до нових умов життя через наслідки війни.

Враховуючи дані фактори, можна виділити такі перспективи роботи територіального центру після війни, як збільшення навантаження на його роботу, до цього призведе зростання кількості людей, які потребують соціальних послуг. Виникнуть нові соціальні потреби, які вимагатимуть від територіальних центрів соціального обслуговування адаптації своїх послуг до нових умов. З урахуванням цих перспектив територіальні центри соціального обслуговування після війни могли б, наприклад, організовувати програми реабілітації для ветеранів війни та осіб, які постраждали внаслідок неї, які були б спрямовані на відновлення їх фізичного та психічного здоров'я. Також для цих категорій населення можна було б створити групи взаємодопомоги, де люди могли б обмінюватися досвідом, отримувати розуміння та підтримку від інших учасників і соціально-психологічну допомогу від спеціалістів. Необхідно буде підвищувати кваліфікацію персоналу, аби вони могли якісно та ефективно надавати послуги новим категоріям населення та освоювати нові методи

роботи. Важливо також розвивати партнерство з іншими організаціями. Територіальний центр може співпрацювати з благодійними фондами та волонтерськими організаціями для надання соціальних послуг.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» від 29.12.2009 р. №1417. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417-2009-%D0%BF#Text>
 2. Тюття Л.Т. Соціальна робота: теорія і практика: навчальний посібник / Л.Т.Тюття, І.Б. Іванова. – К.: Знання, 2008. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/426234.pdf
-

Педоренко В. М.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця*

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО КОМАНДНОЇ РОБОТИ ПІД ЧАС НАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ КЛІЄНТАМ

Готовність майбутніх соціальних працівників до командної роботи під час надання соціально-психологічної допомоги клієнтам є одним із важливих аспектів у їх професійній підготовці. Під командною роботою мається на увазі організована взаємодія між людьми, які працюють в одній або різних організаціях з метою надання клієнтам більш якісних соціальних послуг. Така взаємодія є співпрацею між окремими працівниками, яка поширюється на різні сфери і завдання. Командна робота – це діяльність групи людей, яка зосереджена на вирішенні конкретного завдання. Команда є окремою «одиницею» в механізмі функціонування соціальної установи, яка успішно функціонуватиме при дотриманні таких принципів, як наявність загальних і важливих для кожного учасника цілей, розвиток взаємодоповнюючих вмінь, наявність чітких вимог до результативності діяльності, взаємна відповідальність тощо.

У наукових дослідженнях питання цінності командотворення аналізуються як в окремих дослідженнях цінностей в соціально-психологічній регуляції діяльності організацій та команд (В.П. Казміренко, Л.М. Карамушка, Н.Л. Коломінський, Г.С. Михайлов тощо), так і в цілісних теоретико-емпіричних розробках: моделі управлінських стилів Р. Блейка і Дж. Моутона, моделі ціннісної детермінації формування керівником управлінської команди Р.В. Гольнікова, ціннісної моделі сімейної справи Д. Джеффа та К. Скотта, моделі трудових цінностей Дж. Доса, теорії стилів керівництва Р. Лайкерта, моделі базових ціннісних орієнтацій колективу Л.Е. Комарової.

Під час навчання у закладі вищої освіти за обраною спеціальністю студенти повинні:

- вивчити основні особливості командної роботи, ознайомитися із організаційними аспектами та етапами формування команди проекту;

- ознайомитися зі стратегіями та моделями формування команди проекту, вивчити методи мотивації та стимулювання команди проекту, принципи організації ефективної роботи команди проекту, вивчити методи формування команди проекту, її складу, розподілу ролей та функцій;

- ознайомитися зі структурою системи управління командою проекту, ролями, задачами та функціями менеджера проекту;

- вміти розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі соціальної роботи або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень, та / або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог;

- вміти нести відповідальність за своєчасне набуття сучасних знань, знати принципи ефективної міжособистісної взаємодії, вміти встановлювати дружні, доброзичливі стосунки з членами команди, організовувати спільну діяльність фахівців різних галузей;

- виявляти самостійність, критичність, ініціативність при вирішенні професійних завдань, вміти розподіляти ролі та функції в команді;

- вміти вести конструктивні переговори, результативні бесіди, дискусії;

- відповідати своєю поведінкою етичним принципам і стандартам соціальної роботи, толерантно ставитися до альтернативних думок;

- вміти виявляти актуальні мотиви членів команди до роботи над вирішенням професійних завдань, підбирати ефективні засоби для розвитку групової згуртованості, позитивного мікроклімату в команді, ініціювати командоутворення та координувати командну роботу, самостійно будувати та підтримувати професійні взаємини з широким колом людей тощо.

Над розвитком позитивних взаємостосунків у команді повинні працювати, осмислювати їх усі члени команди як спільно, так і самостійно. Кожен член команди окремо вирішує для себе питання головного та другорядного у стосунках та праці. Кожен соціальний працівник по-своєму ставиться до колег по команді, їх вчинків, особистісних рис, особливостей спілкування, стратегій діяльності. Однак варто зазначити, оскільки соціальні працівники працюють з клієнтами різного віку, з різними проблемами, а тому в таких умовах професійної діяльності соціальним працівникам у ставленні до інших членів команди складно бути непередчепними, безсторонніми, безпристрасними, неупередженими. Ці обставини вказують на важливість ціннісного аналізу простору командної діяльності: що б і з ким не відбулося – члени команди найперше міркують категоріями: добре - погано, правильно - неправильно, чесно - нечесно тощо. До того ж, у кожного соціального працівника свої шкали і позначки. Тобто, йдеться про важливий вплив особистісних цінностей на поведінку соціального працівника у команді.

Командні взаємини будуються на взаємній згоді, а ставлення до професійних обов'язків, колег, реакції на критику і схвалення, здатність до конкуренції, компромісів тощо відбуваються через призму взаємного оцінювання. Адже коли ми приймаємо певні

рішення у процесі професійної діяльності, ми завжди зважаємо на те, як наші вчинки, успіхи, невдачі сприймаються іншими членами команди, і навпаки. Йдеться про ті морально-етичні переконання, за якими ми структуруємо світ, які пропонують людині своєрідні орієнтири, за якими варто жити і взаємодіяти. Щось приймається цілком, щось ставиться під сумнів, щось відкидається, але завжди в життєвому світі людини є цінності, як певні опорні конструкції, які дають відчуття стабільності навколишнього, сталості світу, реальності реальності. Звичайно, в умовах війни всі ці аспекти піддаються переоцінці, сумнівам, втрачається відчуття стабільності і безпеки. А тому важливість надання соціально-психологічної допомоги клієнтам саме у командою фахівців буде мати позитивний ефект.

Список використаних джерел

1. Васютинський В. О. Інтеракційна психологія влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи»; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2005. 34 с.
 2. Васютинський В. О. Категорія «колективний суб'єкт» у феноменологічному дискурсі інтерсуб'єктної взаємодії: Наукові студії із соціальної та політичної психології : Зб. статей. 2005. Вип. 12 (15). С. 23–37.
 3. Карамушка Л. М. Психологічний аналіз особливостей діяльності конкурентоздатної управлінської команди освітньої організації: Актуальні проблеми психології. Том 1. : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія : Зб. наукових праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. К. : Міленіум, 2005. Част. 16. С. 28–42.
-

Петровський І. І.
студент 4 курсу ОС «Бакалавр»
освітньої програми «Соціальна робота»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Александров Д. О.
доктор психологічних наук, професор
професор кафедри соціальної роботи,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ОСОБИСТІСНИЙ ДИСОНАНС ЯК ЧИННИК ДЕВІАНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Вивчення та вирішення проблеми особистісного дисонансу як чинника девіантності підлітків є важливою задачею для фахівців соціальної роботи, психологів та інших спеціалістів, які працюють з молоддю в Україні. Так, розглядаючи особистісний дисонанс, низка вчених вказує на розбіжність у індивіда між реальним та ідеальним образами, які й призводять до його внутрішньоособистісних дисонансів [3, с. 141]. Це у свою чергу може впливати на прояви в індивіда різних форм девіантної поведінки, адже не задовольняються його соціальні очікування [2, с. 7], від чого й залежить рівень розвитку, індивідуально-психологічні характеристики, самооцінка, здатність до рефлексії [1, с. 19].

Задля того, щоб виявити зв'язок особистісного дисонансу та його вплив на виникнення проявів девіантних форм поведінки підлітків, нами було використано наступні методики: «Визначення схильності до адиктивної, агресивної, делінквентної поведінки» (А.Н. Орел) та «Методика діагностики міжособистісних відносин» (Т. Лірі). Згідно усереднених значень досліджуваної вибірки нами виявлені досить виражені прояви окремих форм девіантної поведінки, які перевищують 30%, серед яких особливої уваги привертає схильність до втрати вольового контролю емоційних реакцій, схильність до делінквентної поведінки, а також схильність до агресії і насильства. І навіть той факт, що ці показники не сягають критичних значень понад 60% виразності, зважаючи на виявлену установку на соціально бажані відповіді, стає зрозумілим, що справжній рівень загострень девіантності підлітків може бути насправді ще вищий. Це можна пояснити бажанням підлітків проявити себе та справити враження просоціальної особи, демонструючи соціально-схвальні відповіді на деякі вразливі для них питання. Аналізуючи усереднені показники особистісного дисонансу, більшою мірою нами виявлено прагнення підлітків знизити свою підозрілість, підлеглість, залежність та агресивність, але при цьому збільшити авторитарність, підвищити дружність, альтруїзм та егоцентричність. Це пояснюється тим, що внаслідок вікових змін, підлітки намагаються представити себе у сприятливому світлі задля отримання соціального схвалення, демонстрації своєї незалежності та досвідченості. При цьому, вони підвищують свої сильні характеристики особистості і намагаються приховати деструктивні прояви.

Згідно представлених кореляційних зв'язків основних проявів девіантної поведінки, найбільш вираженою є схильність до делінквентної поведінки, а також до

агресії і насильства, яка демонструє надпотужні кореляції з усіма іншими формами девіантної поведінки, що підтверджує й виявлену закономірність в усередненому профілі підлітків. Це нам дає зрозуміти високу готовність підлітків до проявів аномії та тенденцію до проявів злочинної поведінки. На другому місці знаходиться схильність до адиктивної та саморуйнуючої поведінки а також до порушення норм і правил, що вказує на те, що респонденти мають підвищену готовність поводитись аутодеструктивно, свідомо шкодити своєму життю та здоров'ю, підпадаючи під вплив психоактивних речовин, наносячи собі різного роду ушкодження та заперечуючи встановлені загальноприйняті норми суспільства. Зважаючи на підлітковий вік та недостатню особистісну сформованість можна вважати, що особистісні дисонанси є закономірним явищем, адже у юнацтві людина ще не встигла усвідомити навіть свої реальні особистісні характеристики через відсутність життєвого досвіду. Але така розбіжність між бажаним очікуваним ідеальним образом себе та суб'єктивною самооцінкою власних якостей може стати підґрунтям для внутрішнього незадоволення, і, як наслідок, поведінкових непродуктивних захистів.

Згідно аналізу провідних кореляцій показників форм проявів девіантної поведінки із характеристиками Я-реального (Р), Я-ідеального (І) образами нами було виявлено те, що показник агресивності має вагомі кореляції із 6 формами девіантної поведінки як у реальному, так і у ідеальному Я-образі. Це вказує, що по мірі підвищення даної якості, особи будуть більш ригідними та піддатливими до проявів девіантної поведінки. Разом з тим показник егоїзму демонструє вагомі кореляції із формами девіантної поведінки, що вказує небезпеку виникнення девіацій у разі зростання егоцентричності підлітка. Далі привертає увагу показник підозрілості, який вказує на те що індивід демонструє свою недовіру до оточуючих осіб, часто проявляючи неконтрольовану агресію та надмірну ворожість. До того ж, це вказує на тенденцію до розвитку проявів ескапізму. У свою чергу показник авторитарності також демонструє кореляції з формами девіантності як реального, так і ідеального Я-образу, що вказує на деструктивні прояви авторитету індивіда як кримінального характеру по відношенню до інших осіб, так і аутоагресивної поведінки, що підвищує готовність індивіда нехтувати встановленими правилами, свідомо порушуючи їх та набуваючи авторитет саморуйнівним шляхом. Із зростанням підлеглості, дружності та альтруїзму виявлено зворотні від'ємні кореляції, що вказують на зниження ризику розвитку девіантності у підлітків за таких умов.

Що ж стосується основної проблеми нашого дослідження зв'язку девіантності та особистісного дисонансу підлітка через розбіжність реального та ідеального Я-образів, то тут спостерігається наступна закономірність:

1. Зростання дисонансу через рефлексивне усвідомлення недостатнього рівня власного альтруїзму та залежності може сприяти зниженню схильності до порушення норм і правил, адиктивної, саморуйнівної, а також делінквентної поведінки. Так, це можна пояснити переосмисленням та усвідомленням індивіда своїх вчинків та їх травмуючих наслідків як до себе, так і до значущого оточення.

2. Зниженню схильності до порушення норм і правил, а також до втрати вольового контролю емоційних реакцій сприятиме зростання дисонансу через рефлексивне усвідомлення надмірного рівня власної підозрілості.

3. Натомість зростання дисонансу у сфері власної авторитарності може мати позитивну тенденцію лише у разі прагнення її знизити у ідеальному Я-образі. У такому разі зменшується загроза виникнення схильності до порушення норм і правил, а також до адиктивної поведінки. Але, як нами було виявлено, на даний момент підлітки навпаки незадоволені, як їм здається, занадто низьким рівнем власної авторитарності, що створює ризик їхньої піддатності даним формам девіантної поведінки. Тому, дуже важливо видозмінити їх спрямованість та формувати інтернальний локус контролю, який також стимулює самостійність і відповідальність індивіда, проте є просоціальним. До того ж, це формує і сприятливі прояви авторитету підлітка у колі значущого оточення, враховуючи його здатність до самостійних рішень та готовності до взяття на себе координації і різного роду ситуаціях.

Тому, це може бути передумовою розробки та впровадження у навчально-виховний процес спеціальних технологій спрямованих на мінімізацію ризиків девіантної поведінки підлітків завдяки цілеспрямованого розвитку їхньої рефлексивності у бік зниження авторитарності та підозрілості при гармонізації власної дружності та альтруїстичності.

Список використаних джерел:

1. Попович І. С. Психологія соціальних очікувань особистості: методологія, теорія і практика: навч.-метод. посіб. Херсон: Олді-плюс, 2019. 158 с.
 2. Христук О. Л. Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.
 3. Aleksandrov, D., Okhrimenko, I., Rudenko, L., Sprynchuk, S., Tyshchenko, O. (2021). Psychological Peculiarities of Personal Dissonance of Adolescents in the Sphere of Real and Ideal Self-Image. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience, 12(4), 139-163.
-

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ БІЖЕНЦІВ В ТВОРЧОМУ ПРОСТОРИ

Проект «Українська майстерня» в католицькій благодійній організації Diecézna charita Nitra в місті Нітра в Словаччині працює майже два роки. Досвід групової роботи з українськими біженцями показав позитивний вплив різних видів творчості на самопочуття учасників групи і на саму спільноту, яка утворилася у творчому просторі майстерні.

На наш погляд, в умовах війни та соціальної катастрофи, яка так чи інакше зачепила кожного українця, у терапії творчості є певні переваги порівняно з іншими видами групової терапії. Зокрема, людей легше зібрати на цікаве творче заняття. Звісно, можна обговорити і новини, і сумні події, однак в центрі уваги саме творчість. В процесі такої приємної діяльності швидко виникають дружні зв'язки і утворюється поєднана спільною справою та інтересами група.

Основні психологічні засади організації творчого простору: діалог, дружнє спілкування, увага до кожного, публічне знайомство з новими учасниками, надання простору для реалізації особистих проектів: позитивне сприйняття результатів творчості (критика лише конкретна щодо технічних моментів), підтримка на різних етапах роботи.

Творчий простір допомагає створенню нових зв'язків та контактів, відновленню втраченого кола спілкування. Тобто такий спосіб роботи відкриває цілий перелік адаптаційних та інтеграційних напрямків роботи з потребами людей, які постраждали від війни. Творчий простір, створений за принципами клубу – це «м'яка» психологічна робота на рівні «дорослий-дорослий», де нема старшого, а всі рівні, де завжди надається вибір, немає жорстких рамок чи зобов'язань, окрім тих, що людина сама на себе приймає.

Психологічна складова в соціальній реабілітації і відновленні суб'єктності переміщеної особи в ситуації війни має кілька особливих аспектів. Зокрема, повернення емоційної стабільності; відновлення здатності планувати своє життя та приймати рішення; підтримання або набуття кола спілкування, дружніх зв'язків тощо.

Окрім того, під час переживання війни і особистих втрат, в процесі адаптації та інтеграції в новий, змінений війною соціум, у переміщених осіб виникають і такі актуальні питання, як упорядкування системи цінностей, вбудовування в інший культурний та соціальний контекст, збереження чи зміни власної ідентичності. Це також може відбуватися легше серед людей, які тебе розуміють, бо знаходяться у схожій ситуації і проходять такі самі процеси.

Перевага творчого простору також в тому, що ти займаєш більш активну позицію, створюєш дещо реальне і своє; сам керуєш своїм самовираженням, само проявом і виходиш в суб'єктну позицію, зокрема, коли визначаєшся з темою, кольором; коли обираєш друзів, активну чи пасивну позицію в групі; коли відповідаєш на питання: що

саме і як малюватимеш? Це ніби мистецтво маленьких кроків у досягненні суб'єктності та стабілізації емоційної сфери, повернення елементів контролю над власним життям. Творчій простір створюється кожним з учасників і актуалізує комунікативні навички у дружньому, неконкурентному соціальному просторі – кожен привносить щось своє.

Ми провели невеличке дослідження серед учасників групи, за допомогою авторського опитувальника та вправи «Намалюй свій настрій», що виконувалась до та після заняття. Анкета була спрямована на виявлення впливу творчих занять на емоційний стан учасників. Всього в опитуванні взяли участь 14 респондентів, у вправі «Намалюй свій настрій» – 63 респонденти.

Відповідаючи на перше (відкрите) питання: «Я приходжу до майстерні із почуттям...», учасники відзначили наступні почуття: задоволення, бажання навчитися чогось нового, очікування нових вмінь, вражень, приємного спілкування; радості від зустрічі з друзями, від власних талантів та розкриття здібностей. Підкреслили, що приходять до «Української майстерні»: з любов'ю в серці та теплотою в душі; з надією на позитив; з натхненням і очікуванням новизни, чогось надзвичайного.

На питання: «Після занять я почуваюся...», респонденти відзначили, що залишають зустрічі із почуттями: спокою, радості, наповненості, задоволення, гармонії, натхнення, піднесення, задоволення від спілкування, щастя від зустрічі з однодумцями, пізнання нового, стають ближчими до мистецтва. Загалом почувають себе добре, впевнено, енергійно, збагачено.

Малюючи, учасники групи почуваються: спокійно та задоволено, відкривають для себе щось нове та набувають нових навичок; відчують релаксацію, радість, цікавість; забувають про негаразди; захоплюються процесом; бажають продовжити навчання; радіють, що вчаться малювати. А також отримують: натхнення, гарний настрій, віру в себе, рівновагу, гармонію, насолоду від спілкування і малювання, радість, що в них виходить.

Тож ми тут бачимо кілька результатів: позитивні емоції; пізнання і опанування нового; спілкування; підвищення впевненості та віри в себе.

Одинадцять учасників почали малювати вдома, а троє роздумують над цим. Треба зауважити, що в групі приблизно чверть учасників має навички малювання, решта після закінчення школи не малювали зовсім нічого. Потрібно відзначити, що за останні три десятиліття відбулася суттєва зміна у методах навчання малюванню в бік більш демократичного викладання. Художники, вчителі малювання і творчості знаходять легкі і доступні техніки, що дозволяють людям будь якого віку, які не малювали раніше, висловитися, проявити внутрішній світ, отримати гарний результат без довгого та ретельного навчання живопису та малюнку. Звісно, це не професійна художня творчість, а доступні художні прийоми, про які треба говорити окремо. Однак, зазвичай, для терапії творчістю, для того, щоб люди різного віку почали малювати цього цілком досить. Зокрема, можна звернутися до Зенарту, китайського живопису У-сін, наївного та декоративно-прикладного мистецтва, навіть до деяких картин імпресіоністів тощо.

Цікавий результат виявився під час виконання вправи «Намалюй свій настрій до та після заняття». Малюнки до уроку відрізняються більшою абстрактністю, а малюнки після – більшою конкретністю, в них з'являється предметність. Зауважу, що така різниця

спостерігається саме у «немалюючих», а у вправах тих, хто малював раніше, суттєвої різниці немає. На нашу думку, таке малювання само по собі: по-перше, додає впевненості у власних силах, по-друге, допомагає дещо структурувати когнітивну та емоційну сферу особистості. Звісно, це лише гіпотеза, що потребує більш детальних досліджень.

Отже психологічний вплив творчих занять на учасників наступний:

1. Емоційна регуляція: емоційний підйом від зустрічі, творчості, задоволення результатом;
2. В ситуації невизначеності треба знайти хоть щось, що дає можливість визначитися і отримати результат;
3. Самопізнання, самовідкриття – відкриття в собі нових творчих здатностей;
4. Самовираження, об'єктивація внутрішнього змісту, самопрояв;
5. Суб'єктність, яка притаманна творчості – повернення відчуття суб'єктності, що особливо актуально для людей, які пережили психотравмуючі події;
6. Вихід в проектне мислення: задум; збір необхідних матеріалів, засобів та зразків; реалізація і показ власної роботи рідним, близьким, творчій спільноті;
7. Згуртованість в процесі результативної творчої діяльності в дружній, приємній атмосфері, виникнення спільноти, особистих дружніх зв'язків за інтересами;
8. Під час заняття є можливість проводити психоедукацію.

Отже, творчій простір є вельми ефективним засобом надання підтримки людям, під час психотравмуючих подій. Це особливо актуально для людей третього віку, які не працюють і коло їх спілкування постійно, інколи катастрофічно звужується. Вони замкнені в рамках родини і такі творчі групи для старшого віки набувають особливої актуальності.

Радкевич А. О.
*студентка 4 курсу освітнього ступеня «Бакалавр»
за спеціальністю 231 «Соціальна робота»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

Бутенко Н. В.
*асистент кафедри соціальної роботи,
доктор філософії з галузі соціальної роботи
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» ДО РОБОТИ ЗА ФАХОМ

Соціальна робота відіграє ключову роль у забезпеченні добробуту суспільства, і з кожним днем зростає необхідність у високоякісних соціальних послугах через збільшення соціальних проблем і викликів. Важливість мотивації студентів, які навчаються за спеціальністю «Соціальна робота», для працевлаштування у цій сфері є критичною для розвитку галузі та покращення якості соціального обслуговування. Висока мотивація дозволяє студентам активно здобувати знання та навички, займатися практичною діяльністю, що позитивно впливає на розвиток соціального сектору країни. Наразі існує нестача професіоналів у цій галузі, особливо у державному секторі, що зумовлено різними причинами. Тому необхідно знайти методи для підвищення мотивації, що в свою чергу допоможе забезпечити достатню кількість кваліфікованих спеціалістів у соціальній роботі та підвищити рівень надання соціальних послуг.

На бажання студентів напрямку «Соціальна робота» працевлаштуватися у своїй сфері впливають багато аспектів. За словами дослідника О. Файчука, ключовими чинниками, що мотивують вибір цієї професії, стають почуття безпеки, потреба у соціальному визнанні, бажання самовиразитися та фінансові перспективи [4, с. 86–87].

Значний вплив на бажання студентів напрямку «Соціальна робота» працювати у цій сфері має якість освітнього процесу. Розвиток професійної мотивації є важливою задачею освітніх установ, адже в процесі навчання студенти засвоюють важливі знання та навички для своєї майбутньої кар'єри. [3, с. 99–104].

Закладам вищої освіти слід вдосконалювати освітній процес для майбутніх спеціалістів, оновлюючи програми згідно з актуальними потребами робочого ринку та сприяти розвитку важливих умінь та здібностей, необхідних для ефективного працевлаштування. В Україні спостерігається проблема знайти роботу в обраній галузі серед великої кількості випускників, що вказує на розрив між їхніми кваліфікаціями та вимогами ринку. Застарілі методики та обмежений фокус на практичному досвіді часто призводять до недостатньої підготовленості випускників, ускладнюючи їхнє працевлаштування та адаптацію в професійному середовищі. Отже, акцент на більш практичному навчанні та орієнтація програм на реальні потреби працевлаштування є важливими для підготовки конкурентоспроможних фахівців у соціальній роботі.

Ще одним фактором, який впливає на бажання студентів спеціальності «Соціальна робота» працювати за фахом є соціальна політика держави, оскільки в

сучасному світі соціальна політика держави є важливою складовою сталого розвитку суспільства, а соціальні працівники є ключовими фахівцями, які забезпечують її реалізацію на практиці [1, с. 111-112].

Волонтерська діяльність може стати ключовим елементом для стимулювання професійного зростання і мотивації. Вона сприяє глибшому розумінню практичних нюансів у сфері соціальної роботи, надає можливість набути необхідний досвід, знання про управління соціальними проектами і взаємодію з людьми різних соціальних груп. Крім того, волонтерство допомагає студентам визначитись, чи підходить їм ця професійна дорога для подальшого розвитку та кар'єри [2, с. 153-155].

Завдяки проведеному дослідженню, анкетуванню між студентами спеціальності «Соціальна робота», є змога побачити, який рівень мотивації працювати за фахом вони мають, і які фактори на це впливають. Дослідження зосереджено на вивченні мотивації, очікувань, досвіду, що формують рішення студентів спеціальності «Соціальна робота» до роботи за фахом. Основними напрямками дослідження є оцінка рівня усвідомлення студентів про роль і функції соціальних працівників, очікування студентів від професії, бажання студентів працювати за спеціальністю після завершення навчання, а саме з'ясовуються фактори, які на це впливають, також вивчення способів, як мотивувати студентів працювати за спеціальністю. Тобто дослідження має на меті глибше зрозуміти, як очікування та досвід впливають на їхню готовність і бажання працювати у галузі соціальної роботи, та які фактори можуть сприяти підвищенню мотивації.

Встановлено, що студентська мотивація знаходиться на середньому рівні, з частиною студентів, які ще не визначились зі своїми професійними амбіціями. Важливими чинниками, що формують бажання працювати в цій сфері, є освітній план, практичні заняття, інтерес до предмету та привабливість навчальної програми, з особливим акцентом на психологію та практичний досвід.

Також з'ясовано, що участь у волонтерських проектах сприяє кращому розумінню власних інтересів щодо майбутньої кар'єри, хоча й не є ключовим мотиватором для більшості студентів. Особистий інтерес до спеціальності, рівень зарплати, суспільне ставлення до професії та державна соціальна політика мають значний вплив на мотивацію.

На основі отриманих даних розроблено рекомендації для підвищення мотивації студентів, які включають оновлення навчальних програм, залучення досвідчених фахівців для викладання, розширення практичної складової курсів та поширення інформації про кар'єрні перспективи в соціальній роботі.

Важливо підкреслити, що соціальна робота є не лише професією, але й місією, спрямованою на підтримку та розвиток суспільства. Тому підготовка кваліфікованих спеціалістів, здатних відповідати сучасним викликам та потребам, є ключовою для забезпечення високоякісних соціальних послуг. Заохочення студентів до розвитку власної мотивації та професійного зростання може суттєво покращити якість соціальної роботи та сприяти розв'язанню соціальних проблем. Рекомендації, розроблені на основі дослідження, надають чіткий напрямок для підвищення мотивації та ефективності підготовки майбутніх соціальних працівників, що є важливим для подальшого розвитку та покращення сфери соціальної роботи.

Список використаних джерел:

1. Гавриловська К. П., Литвак О. Й. Мотиви вибору професії студентами хелперських спеціальностей: Теорія і практика сучасної психології, 1(4). Житомир: 2019. 111–112 с.
 2. Павленко О. О. Підготовка майбутніх фахівців соціальної роботи до волонтерської діяльності та досвід волонтерства в умовах війни: Wielowymiarowość edukacji XXI wieku tom III Edukacja dorosłych Monografia wieloautorska pod redakcją naukową, 149. Дніпро: 2022. 153–155 с.
 3. Сорокіна О. А. Мотивація діяльності працівників соціальних служб: Сучасність. Наука. Час. Взаємодія та взаємовплив Матеріали XII Міжнародної наукової конференції 17-19 листопада 2015 року, Київ: 2015. 99–104 с.
 4. Файчук О. Л. Шляхи підвищення мотивації студентів спеціальності «Соціальна робота» до працевлаштування за фахом: Наукові праці: наук. журн. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 291, Миколаїв: 2017. 86–87 с.
-

Ревякін Є. О.

*соціальний працівник по роботі з громадами
проекту Oxfam GB, БФ «Рокада» (м. Київ)*

Гнатюк О. В.

*Менеджер з психосоціальної підтримки (Team Lead)
БФ «Рокада» виконавчий партнер УВКБ ООН (м. Чернівці)*

РОБОТА В ГРОМАДАХ В ПОСТТРАЖДАЛИХ ТА ПРИЙМАЮЧИХ РЕГІОНАХ (ЧЕРНІВЕЦЬКА ТА ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТІ)

У сучасному суспільстві розвиток громад та їхній внутрішній потенціал стають ключовими аспектами для забезпечення стабільності та процвітання регіонів. Особливо важливою є робота з ініціативними групами на місцевому рівні, яка сприяє активізації громадського життя та створенню умов для розвитку місцевих ініціатив. У цьому контексті, регіони, які стикаються зі складними викликами та потребують підтримки, вимагають особливої уваги та ефективних стратегій розвитку.

Чернівецька область України, як приймаюча область, та Чернігівська область, що постраждала від російської окупації, незважаючи на свою унікальність та специфічні особливості, мають спільне завдання - забезпечення сталого розвитку своїх громад. Однак, їхні підходи до співпраці з ініціативними групами можуть відрізнятися залежно від контексту, історичних умов та рівня розвитку. Порівняльний аналіз досвіду роботи з ініціативними групами в цих областях може виявити успішні практики та визначити ключові фактори, що сприяють сталому розвитку громад.

У цьому дослідженні ми прагнемо зробити порівняльний аналіз підходів до роботи з ініціативними групами в Чернівецькій та Чернігівській областях. Шляхом вивчення існуючих стратегій, програм та практичних кроків, ми сподіваємося виявити

спільні тенденції, а також визначити відмінності, які впливають на ефективність співпраці та досягнення позитивних результатів. Такий підхід дозволить нам виділити найкращі практики та рекомендації для подальшого застосування в громадському управлінні та розвитку громад.

Аналізуючи роботу з внутрішньо переміщеними особами та постраждалим населенням різних регіонів, в останнє півріччя 2023-го року активно відбувалася оцінка та моніторинг потреб в громадах, в яких вони проживають та вимушено переселились та які активно відновлюються після російської окупації.

В ході роботи, однією з головних завдань даного виду роботи був пошук та налагодження співпраці з локальними ініціативними групами, які проявляли безпосередню соціальну активність та бажання розвиватись в рамках приймаючої громади, та брати участь в прийнятті рішень, які можуть покращити проживання ВПО в даній місцевості. Також в перелік роботи входила оцінка та моніторинг громад, які безпосередньо постраждали від окупації та перебували чи досі перебувають в зоні активних бойових дій згідно наказів Мінреінтеграції (Сновська, Семенівська Новгород-Сіверська громади Чернігівської області) [3], тому для даних громад основним пріоритетом для місцевого населення, яке постраждало від подій, є загальне покращення якості життя у громаді під час процесу відновлення.

Під час визначення ініціативних груп та роботи з ними соціальними працівниками по роботі з громадами застосовувався MEAL-підхід та проводились фокус-групові дискусії серед ВПО та місцевого населення для визначення більш точної соціальної проблеми та знаходження шляхів її вирішення.

Під час візитів соціальних працівників по роботі з громадами було проведено роботу як з органами місцевого самоврядування, ініціативними групами серед місцевого населення, постраждалого населення, ВПО які перебувають в двох регіонах та тих хто повернувся на постійне місце проживання.

Так, в Чернігівській та Чернівецькій областях було проведено 16 фокус-групових дискусій (8 в Чернігівській, 8 в Чернівецькій), які мали на меті виявити дані групи, визначити потреби та запити даних людей та дізнатись причини відсутності забезпечення належних соціальних, медичних, юридичних, освітніх та інших послуг.

Слід зазначити, що однією з не менш важливих проблем, з якими зіткнулись громади, стало те, що стратегії розвитку громад були прийняті без врахування потреб вразливих категорій населення, а саме постраждалого, внутрішньо переміщених та інших. Тому, залучення вище перелічених категорій осіб, приймаючі громади стали розглядати як потенціал їх розвитку (релоковані підприємства, висококваліфіковані спеціалісти різнопрофільних підприємств, установ та організацій).

В постраждалих громадах Чернігівської області активно підіймалось відновлення об'єктів соціальної інфраструктури пошкодженої або знищеної під час активних бойових дій хоча б до довоєнного рівня діяльності. Повернення осіб які виїхали також гостро стоїть на порядку денному в цих громадах, проте як зазначають самі учасники фокус-групових дискусій: «Куди повертатись, коли нічого вже немає».

Громади активно залучають місцевий бізнес та активно починають співпрацювати з НГО, БО, БФ. Більшість громад, це сільська місцевість, яка віддалена від

великих міст області (Чернігів-Ніжин-Прилуки), що також стає додатковим викликом для реалізації проєктів, через відсутність знань щодо участі та ведення комунікації з організаціями.

Деякі громади, які досі піддаються обстрілам та руйнуванням та внесені до території активних бойових дій, хоча мають довоєнний досвід співпраці з національними та міжнародними партнерами, проте наразі враховуючи безпекову ситуацію не можуть прогнозувати вирішення жодної соціальної проблеми.

Також проблеми є в логістиці. Через велику територію області, велику мінну забрудненість та загальну безпекову ситуацію, є громади, до прикладу Дмитрівська ТГ, Ніжинського району, якою з початку лише опікувались співробітники проєктів БФ «Рокада». Також через те, що на території області є ОТГ що включають в себе міста та навколишні села, зазвичай місцева адміністрація зацікавлена лише в розвитку та вирішенню проблем в центральній «садибі», а не у всебічному вирішенні для всіх сіл, селищ та міст громади.

Наразі в області створені Ради ВПО, проте активними вони є здебільшого лише в великих містах. В деяких населених пунктах Ради ВПО існують, проте проведено лише одне установче засідання, що є проблематикою для визначення ініціативних груп. Внутрішня міграція в області є сильною під час загострення обстрілів на прикордонні. Люди які виїжджають мають офіційний статус ВПО, проте активно повертаються на постійне місце проживання (прикордоння) через 2-3 тижні, коли обстріли стають менш інтенсивними, що також не може показати об'єктивної картини щодо наявності ініціативних груп в приймаючих громадах областях що також є викликом для реалізації соціальних проєктів області.

Викликом для Чернівецької області стало те, що станом на 01.09.2023 року, кількість ВПО становила 78,3 тис.осіб (дані згідно Мінінтеграції). Приймаючі громади, які в довоєнний період мали проблеми з низьким рівнем заробітної плати, обмеженою можливістю працевлаштування (оскільки наявна велика кількість сезонних робіт), не мали спроможності задовольнити всі потреби мешканців. Тому, за допомоги міжнародних та громадських організацій і фондів, таких як БФ «Рокада», почали активно залучати ініціативні групи в розвиток їх соціально – економічної спроможності. Найефективнішим методом залучення ініціативних груп ВПО стало створення, так званих, Рад ВПО, які є консультативно – дорадчим органом при сільських, селищних та міських радах.

В Чернівецькій області створено 17 Рад ВПО (Глибоцька, Вижницька, Великокучурівська, Вашківська, Берегометська, Мамаївська, Хотинська, Сторожинецька, Вікнянська, Кам'янська, Красноільська, Селятинська, Усть-Путильська, Кострижівська, Чагорська, Новоселицька, та Магальська територіальні громади) та Чернівецька обласна Рада ВПО та Рада ВПО м. Чернівці.

Даний орган здійснює свою діяльність в рамках надання пропозицій щодо можливості написання грантів та проєктів в різних спеціалізаціях, залежно від потреб конкретної територіальної громади, надання рекомендацій щодо внесення змін в нормативно – правову базу та залучення до прийняття рішень в межах громади.

Саме даний орган, як результат своєї діяльності, вже на даному етапі показав свою неабияку ефективність.

Як приклад, у Вижницькій територіальній громаді, завдяки створенню Ради ВПО, активні мешканці громади, спільно з внутрішньо переміщеними особами змогли створити влану ГО, яка змогла успішно отримати грант на облаштування центральної площі міста Вижниці.

Так, в Глибоцькій територіальній громаді, через Раду ВПО, як дорадчий орган, було піднято питання відсутності спеціалізованого приміщення для надання психосоціальної допомоги.

ВПО та активні місцеві жителі, змогли подати проектну заявку та успішно пройти конкурс на створення кімнати психоемоційного розвантаження для внутрішньо переміщених осіб та місцевих жителів через ПРООН.

Чітко відслідковується те, що приймаючі громади активно залучають релоковані підприємства до вже створених ініціативних груп, розуміючи здатність вирішити проблеми з працевлаштуванням, та збільшити економічну привабливість та можливості розвитку регіону.

Як приклад, до Ради ВПО в Хотинській ТГ, активно долучилося релоковане підприємство з м. Харків, яке виробляє унікальні дитячі розвиткові іграшки з дерева. Виявляючи ініціативу, власники підприємства створили додаткові робочі місця для мешканців громади та залучити додаткові кошти в громаду.

Висновок: Чернігівська область стикається зі складними викликами відновлення соціальної інфраструктури та повернення релокованих осіб після активних бойових дій. Громади, зокрема сільська місцевість, активно залучаються до розв'язання цих проблем через співпрацю з місцевим бізнесом, НГО та міжнародними партнерами. Проте, великі території, низький рівень безпеки та обмежений доступ до ресурсів створюють перешкоди для ефективної реалізації проектів.

Створення Рад ВПО виявляється корисним механізмом для залучення ініціативних груп та розв'язання соціально-економічних проблем. Ці органи вже показали свою ефективність у розвитку та вирішенні проблем на місцевому рівні, сприяючи поверненню релокованих підприємств та створенню нових робочих місць.

Незважаючи на складні умови, активність і ініціативність громад та їх співпраця з різними сторонами дають позитивні результати у відновленні та розвитку регіону. Однак, необхідно продовжувати працювати над вирішенням логістичних та безпекових проблем, а також залучати більше уваги до розвитку не лише центральних, а й віддалених сільських територій.

Загальною консолідацією зусиль та підтримкою від місцевих та міжнародних партнерів, Чернігівська область може досягти значного прогресу у відновленні та розвитку після періоду конфлікту.

Розвиток громад та їх внутрішній потенціал у сучасному суспільстві визначають стабільність та процвітання регіонів. Співпраця з ініціативними групами на місцевому рівні є ключовим чинником для активізації громадського життя та створення умов для розвитку місцевих ініціатив. Чернівецька та Чернігівська області, не дивлячись на їхню

унікальність та специфічні особливості, мають спільне завдання - забезпечення сталого розвитку своїх громад.

Надіслане повідомлення вказує на важливість співпраці з ініціативними групами для розвитку регіонів, особливо в умовах викликів та потреб, пов'язаних зі змінами внаслідок російської окупації. Зазначене дослідження має на меті порівняльний аналіз підходів до роботи з ініціативними групами в обох областях з метою виявлення успішних практик та рекомендацій для подальшого застосування в громадському управлінні та розвитку громад.

Шляхом вивчення існуючих стратегій та програм, сподіваємося виявити спільні тенденції та відмінності, які впливають на ефективність співпраці та досягнення позитивних результатів. Це дозволить нам зробити висновки щодо найкращих практик та рекомендацій для подальшого розвитку громад обох областей.

Список використаних джерел

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/812-2023-%D0%BF#Text>
 2. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
 3. https://minre.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/perelik_zatverdzhenyj_nakazom_363_nakaz_vid_20_grudnya_2023.pdf
 4. <https://minre.gov.ua/2023/12/27/pro-uzagalnenyj-perelik-misch-tymchasovogo-prozhyvannya/>
 5. <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-funktsionuvannia-mists-tymchasovoho-prozhyvannia-vnutrishno-peremishchenykh-s930-10923>
-

Саврасов М. В.

*доктор психологічних наук, доцент
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»*

Литвин Р. Р.

*аспірант, Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»*

Помоз О. В.

*аспірант, Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ВЕРБАЛЬНОЇ КРЕАТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ: СТРУКТУРА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз значної кількості результатів досліджень з цієї проблематики та переосмислення їх з позиції теорії соціальних здібностей (Г. С. Костюк, С. Д. Максименко) дає змогу виокремити певний клас психічних явищ – соціально-творчих здібностей особистості, що у зарубіжній психології більш відомий під назвою креативності, де він вивчається вже протягом майже століття, втім переважно у прикладних аспектах (Дж. Гілфорд, Р. Стернберг, С. Медник, Е. Торренс, Л. Термен, М. Воллах, Н. Коган, П. Вернон, К. Тейлор) та з опорою на типові для історії зарубіжної психології теоретико-методологічні передумови. У вітчизняній психології дефініція креативності набула застосування переважно наприкінці минулого – початку поточного століття; їй приділяють значну увагу О. І. Власова, С. Д. Максименко, В. В. Кліменко, Н. В. Хазратова. Різними дослідниками у різних системах понять досліджувалися переважно зв'язки креативності та мотиваційних процесів, креативності та інтелектуальних процесів, креативності та навчованості. Креативність вчителів, викладачів та майбутніх педагогів досліджувалися О. М. Грек, Є. В. Заїкою, М. А. Кузнецовим, М. В. Саврасовим, С. М. Сімоненко, Т. Б. Хомуленко, С. К. Шандруком та іншими.

Поруч із професією соціального педагога, соціального психолога, професійне становлення соціального працівника та успішність його практичної діяльності вимагає постійного самовдосконалення, переосмислення та творення самого себе, гнучкого та нестандартного ставлення до оточуючих, що перебувають у складних життєвих умовах у процесі постійної взаємодії з ними. Всі ці аспекти діяльності психолога обумовлюють соціальну креативність соціального працівника та його особистість, а у взаєминах із оточуючим соціальним світом – соціальну креативність соціального працівника, як необхідну передумову його професійного становлення та особистісної самореалізації. Різноманітні аспекти психології соціальної та творчої активності та власне соціальної креативності соціального працівника розглядалися Р. В. Белоусовою, Т. М. Розовою, Н. М. Макаренко, Л. В. Мовою. Але на сьогодні у доступній нам літературі відкритим залишилося питання цілісного погляду на соціальну креативність соціального працівника з позиції її психологічної структури, функцій та системного дослідження її

психологічних чинників, зокрема у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників тощо.

Метою нашої роботи є визначення психологічних особливостей, які супроводжують процес соціальної креативності соціального працівника; розробка системи засобів стимулювання цього процесу.

Відповідно до поставленої мети були визначені наступні завдання: визначити наукові підходи до дослідження проблеми становлення соціальної креативності соціального працівника; розробити процедуру емпіричного дослідження соціальної креативності соціального працівника; виявити психологічні особливості соціальної креативності соціального працівника; емпіричним шляхом встановити психологічні чинники соціальної креативності соціального працівника у процесі навчальної діяльності; розробити програму розвитку соціальної креативності соціального працівника у процесі професійної підготовки та емпіричним шляхом перевірити рівень її психологічної ефективності.

Об'єком дослідження виступає соціальна креативність соціальних працівників, а його предметом – психологічні особливості становлення соціальної креативності соціального працівника.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що соціальна креативність соціального працівника є інтегральною властивістю його особистості, якій притаманна певна психологічна динаміка. Соціальна креативність соціального працівника може бути представлена певними соціально-психологічними компонентами, що обумовлюють динаміку її становлення, в тому числі у процесі професійної підготовки. Ці компоненти та зумовлені ними психологічні особливості дозволяють організовувати та здійснювати розвивальний вплив на процес соціальної креативності соціального працівника з метою оптимізації її рівню та психологічної структури.

Для розв'язання дослідницької проблеми планується використання комплексу методів, вибір та поєднання яких зумовлено предметом, метою та завданнями дослідження: теоретико-методологічний аналіз, систематизація та узагальнення психологічних даних за проблемою дослідження, констатуючий експеримент, формуючий експеримент, методи математичної статистики.

Теоретичне значення та наукова новизна дослідження будуть полягати у тому, що: вперше планується розкрити поняття «соціальна креативність соціального працівника»; поглибити зміст поняття «становлення соціальної креативності соціального працівника в процесі професійної підготовки», що обумовлена певною системою його цінностей; вперше, на основі результатів емпіричного дослідження, здійснено аналіз особливостей становлення соціальної креативності соціального працівника у ході навчальної діяльності з використанням розвивального впливу та в звичайних умовах навчання; визначити оптимальну систему значущих особливостей, чинників, та функцій процесу становлення соціальної креативності соціального працівника; надати подальшого розвитку системі знань про процеси соціальної креативності соціального працівника.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані для оптимізації умов ефективного розвитку соціальної креативності

соціального працівника з урахуванням закономірностей її становлення у процесі навчальної діяльності та поза нею, а також при розв'язанні проблеми самореалізації соціального працівника, їх особистісного та професійного зростання тощо.

Саранча І. Г.

кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, м. Київ

ІНТЕГРАЦІЯ АДАПТИВНИХ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальність обраної теми в Україні набуває особливого значення у контексті триваючої війни з Росією. Військові дії призвели до масштабного переміщення населення, створивши гостру потребу в інноваційних рішеннях для підтримки мільйонів внутрішньо переміщених осіб. Такі технології можуть відіграти ключову роль у забезпеченні доступу до освіти, психологічної підтримки, інформації про доступні ресурси та служби, сприяючи таким чином їхній соціальній адаптації та інтеграції.

З огляду на широкомасштабні руйнування інфраструктури та житлового фонду, виникає нагальна потреба у розробці технологічних рішень, які можуть допомогти в розміщенні ВПО, управлінні гуманітарною допомогою, а також у сприянні економічному відновленню. Розвивальні технології можуть надати ефективні інструменти для вирішення цих викликів, включаючи платформи для збору даних, аналізу потреб населення, координації допомоги та підтримки відновлення спільнот.

У цьому контексті, інвестиції в технологічні інновації не просто відповідають актуальним потребам, але й відіграють стратегічну роль у підготовці України до повоєнного відновлення. Розвиток та впровадження розвивальних технологій може сприяти створенню стійких та гнучких систем, здатних адаптуватися до мінливих умов та забезпечити довгострокову підтримку для внутрішньо переміщених осіб, сприяючи їхній соціальній і економічній реінтеграції.

Аналіз поточних викликів, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи, особливо в контексті розробки та впровадження розвивальних технологій, може бути сфокусований на декількох ключових аспектах:

Психосоціальні виклики. Внутрішньо переміщені особи часто стикаються з великим психологічним та емоційним стресом. Вони можуть відчувати тривогу, депресію, втрату почуття контролю над своїм життям, а також можуть переживати труднощі з адаптацією до нового середовища. Інноваційні технології можуть допомогти в наданні психологічної підтримки та розвитку відповідних навичок для кращої адаптації.

Комунікаційні бар'єри. Інтеграція у нове суспільство може бути ускладнена через мовні бар'єри, нерозуміння місцевих культурних норм та соціальних очікувань. Технологічні рішення можуть включати розробку мультимовних платформ, що сприяють кращому спілкуванню та соціальній інтеграції.

Обмежений доступ до інформації та ресурсів. Багато внутрішньо переміщених осіб можуть відчувати труднощі з доступом до важливої інформації, яка може допомогти їм у їх новому житті. Це може включати інформацію про права, доступні послуги, можливості зайнятості та освіти. Технології можуть відігравати ключову роль у забезпеченні легкого доступу до цієї критично важливої інформації.

Економічні виклики. Економічна нестабільність є значною проблемою для багатьох внутрішньо переміщених осіб, що включає труднощі з пошуком роботи, втрату майна, та обмежені можливості для підприємництва. Технологічні ініціативи можуть підтримати розвиток професійних навичок, онлайн-освіту та віртуальні можливості для зайнятості.

Проблеми адаптації технологій. Не всі внутрішньо переміщені особи можуть мати навички або доступ до технологій, які необхідні для використання цих нових інструментів. Розробка інтуїтивно зрозумілих, доступних і придатних для використання в різних культурних та соціальних контекстах технологічних рішень є важливою.

Розвиваючи технологічні рішення для вирішення цих викликів, важливо зосередитися на створенні адаптивних, масштабованих та легко доступних інструментів, які можуть бути індивідуалізовані для задоволення унікальних потреб внутрішньо переміщених осіб. Включення їхнього досвіду та зворотного зв'язку у процес розробки може забезпечити створення ефективних та релевантних технологічних рішень.

Розвиток інноваційних підходів у сфері роботи з внутрішньо переміщеними особами в Україні може включати кілька перспективних напрямків, які відповідають на актуальні виклики та сприяють ефективній адаптації та інтеграції цієї категорії населення:

1. Цифрові платформи для соціальної інтеграції. Розробка мобільних додатків та веб-платформ, які надають внутрішньо переміщеним особам інформацію про місцеві громади, освітні заходи, культурні події та зустрічі, може сприяти їхній соціальній адаптації та інтеграції.

2. Інтерактивні освітні технології. Розробка електронних курсів, інтерактивних навчальних програм та платформ віртуальної реальності для професійної перепідготовки та навчання нових навичок може допомогти внутрішньо переміщеним особам швидше адаптуватися до нових економічних умов та знайти роботу.

3. Платформи для психологічної підтримки [2]. Розробка додатків та онлайн-сервісів для психологічної підтримки, включаючи гарячі лінії, чат-боти для надання емоційної підтримки, а також платформи для онлайн-консультацій з психологами та терапевтами.

4. Інновації в сфері житла. Розробка інтелектуальних систем для управління житловими ресурсами, які можуть допомогти ефективно розподіляти доступне житло, забезпечуючи тимчасове або постійне проживання для внутрішньо переміщених осіб.

5. Блокчейн та технології розподіленого реєстру [1]. Використання блокчейну для створення прозорих та безпечних систем збору допомоги, ведення реєстрів ВПО, а також забезпечення відстеження та розподілу гуманітарної допомоги та ресурсів.

6. Розумні технології для економічного розвитку. Розробка платформ для інформування внутрішньо переміщених осіб про можливості зайнятості, включаючи фріланс, дистанційну роботу, а також підтримку підприємницьких ініціатив і стартапів.

Інтеграція цих інноваційних підходів може забезпечити не тільки негайну підтримку для внутрішньо переміщених осіб, але й сприяти довгостроковому соціально-економічному відновленню та стабільності в Україні.

Розробка та впровадження інноваційних технологічних підходів у роботі з внутрішньо переміщеними особами в Україні має критичне значення в контексті сучасних викликів, викликаних війною з Росією. Ці інновації можуть трансформувати спосіб надання допомоги, сприяючи ефективній адаптації та інтеграції цих осіб у нові соціально-економічні умови. Цифрові платформи для соціальної інтеграції, інтерактивні освітні технології, інструменти для психологічної підтримки, інновації у сфері житла, застосування блокчейну, та розумні технології для економічного розвитку – усі ці напрямки можуть забезпечити важливі ресурси для подолання наслідків кризи та підтримки сталого розвитку.

У підсумку, впровадження цих інновацій є не просто відповіддю на термінові потреби, але й стратегічною інвестицією в майбутнє, що дозволить створити більш стійкі та гнучкі системи підтримки, здатні адаптуватися до змінних умов та забезпечити тривалу добробут для внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Список використаних джерел

1. Блокчейн. *Industry 4.0 i Industry 5.0. IT Enterprise*. URL: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/blockchain>
 2. Платформи для психологічної підтримки. *Visit Ukraine*. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/843/psixologichna-dopomoga-dlya-ukrainsiv-10-bezkostovnix-resursiv>
-

Саранча І. Г.
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла
Коцюбинського*

Халамендик М. В.
*студентка 1 курсу, магістр, спеціальність 231 Соціальна робота
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла
Коцюбинського*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення Росії на територію України спричинила появу різного характеру травм в населення нашої держави та призвела до того, що велика кількість людей, які перебували на території де проходили бойові дії були змушені покинути своє постійне місце проживання та переїхати до більш безпечних територій України. Емоційна напруга, паніка, страх, втрата родичів та близьких, голод, проживання біля російських катівень, перевірки на стресостійкість українців російськими військовими залишили великий відбиток на ментальному здоров'ї внутрішньо переміщених осіб. Окрім цього деяким ВПО немає куди повертатись, адже їхні домівки пошкоджені російськими ракетами та градами. Велика кількість втратили робочі місця та документи.

За статистичними даними ООН 11,7 млн осіб змушені покинути своє постійне місце проживання через воєнні дії на території України, з яких 5,5 млн покинули території України і виїхали закордон, а 6,2 млн переїхали до безпечних регіонів всередині країни. Важливе значення має і той факт, що устрій, модель поведінки людей на новій території, зміна мовного середовища можуть відрізнятися від тих, до яких звикла людина, що покинула своє постійне місце проживання та переїхала до тієї частини України де більш-менш безпечно [4, с.6]. В таких умовах їй приходить вчитись заново пристосовуватись, адаптуватись до нових умов, знайти своє так зване «плем'я», приналежність до якоїсь спільноти, що в подальшому впливатиме, як на людину так і суспільство в цілому [1, с.100–108].

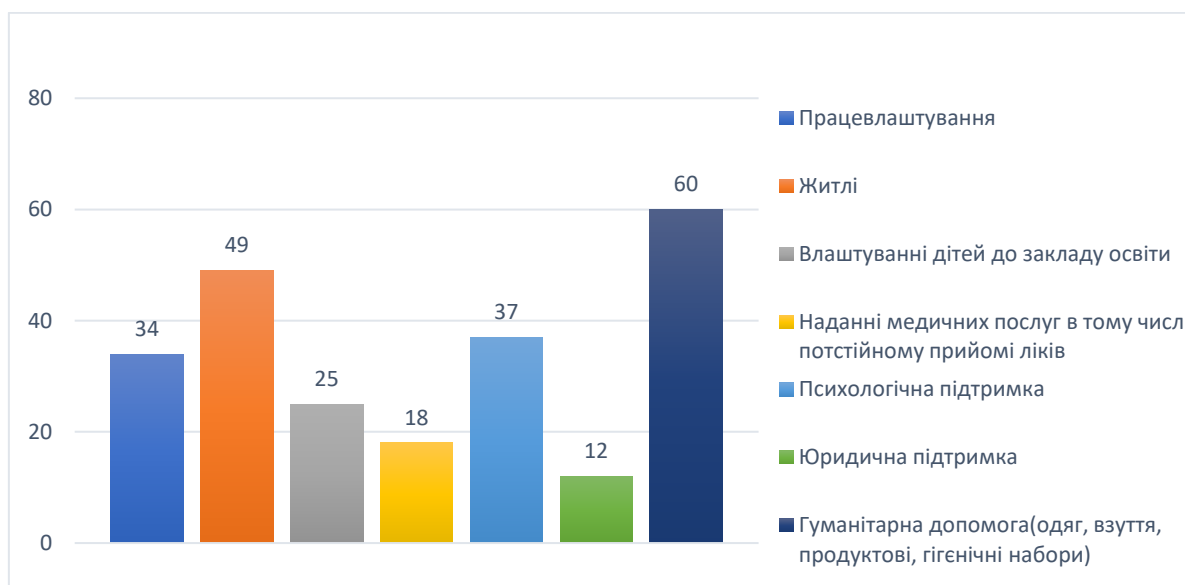
Враховуючи вищевказане можна констатувати той факт, що одним із першочергових завдань фахівців із соціальної роботи є підтримка ВПО, допомога їм у адаптації, визначенні свого місця в новій громаді. Дана підтримка можлива лише за рахунок вивчення потреб ВПО, що в свою чергу дасть змогу зібрати інформацію про дану категорію осіб в громаді, розробити стратегії, проаналізувати наявні ресурси громади, розробити механізм задоволення потреб, визначити структури (представників соціальної сфери і їх соціальних партнерів), які можуть здійснювати інформування про ці ресурси громади, консультування про порядок дій в залежності від випадку, а у разі неможливості вирішити проблему ВПО самотійно, здійснити перенаправлення до фахівців компетентних у тій чи іншій сфері. Варто відзначити і той факт, що основним

завданням вивчення потреб є те, що воно дасть можливість оцінити ефективність стратегії, заходів та результатів програм, знайти та ліквідувати недоліки, здійснити моніторинг задоволення потреб [2, с.41].

У рамках підготовки кваліфікаційної роботи на тему: «Особливості соціального супроводу сімей ВПО, які перебувають в складних життєвих обставинах». Нами було проведено анонімне опитування «Потреби ВПО Ладижинської територіальної громади». В анкеті були зазначені наступні питання: вік, стать, адреса постійного місця проживання, перелік потреб, які передбачали відповідь: так/ні. Серед них потреба в: працевлаштуванні, житлі, влаштуванні дітей до закладу освіти, наданні медичних послуг в тому числі прийомі ліків, психологічна підтримка, юридична підтримка, гуманітарна допомога (одяг, взуття, продуктів, гігієнічні набори). Дане анкетування пройшли близько 60 осіб з числа ВПО віком від 18 до 50 років, з них 49 жінок і 11 чоловіків. Результати опитування подані у діаграмі Малюнок 1.

Малюнок 1

Визначення потреб ВПО

Дане дослідження дало змогу вивчити потреби, ситуацію кожної сім'ї, систематизувати їх та розробити заходи, які дали змогу задовольнити дані потреби за рахунок ресурсів наявних у громаді та залученню міжнародних організацій до роботи з ВПО.

Аналізуючи дану діаграму можна визначити, що лідируючими потребами є наступні: гуманітарна допомога, яку потребують всі опитані, житло – 49 осіб, психологічна підтримка - 37 осіб та працевлаштування – 34 особи.

Якщо більшу частину потреб можна задовольнити то з такою потребою, як психологічна підтримка важче, адже на даний час можна зіштовхнутися із проблемою неготовності згадувати травматичні події, не готовності їх відпустити, недовіри не тільки до психологів, а й до інших людей, які хочуть допомогти безкорисно [5, с.14–27].

Моделюючи ситуацію, яка склалась та вивчаючи потреби ВПО можна знайти консенсус між тими потребами, які може задовольнити громада тут і зараз, та тими, які

потребують довготривалих зусиль та роботи. До останніх можна віднести розуміння того, що ВПО мають проблеми із ментальним здоров'ям та часті емоційні гойдалки, які впливають на їх подальшу адаптацію в громаді. Саме тому, варто навчити ВПО піклуватися про свій емоційний стан, а у мешканців громади формувати світогляд вектор якого спрямований на необхідність підкласти плече допомоги сторонній людині, підтримати її в скрутний момент, адже так зване колективне сцілення продукує нове суспільство, здатне долати труднощі разом [3, с.74].

Список використаних джерел

1. Юнгер С. Плем'я. Наш Формат. Київ, 2023. 125 с.
2. Посібник із психічного здоров'я і психосоціальної підтримки на рівні громади в умовах надзвичайної ситуації та переміщення населення. Друге видання. Міжнародна організація з міграції (МОМ), 2022. 232 с.
3. Тіппінг К. Радикальне прощення. Book Chef, 2022, 184 с.
4. Герасименко Л.О., Скрипніков А.М., Ісаков Р.І. Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад. Навчальний посібник. ВСВ «Медицина», 2023, 120 с.
5. Павленко Т., Костяна Д., Ростовська Т., Єлькина А., Демяненко Ю., Тіора І., Сіткова К., Присяжнюк І., Ган, Н., Жолкевська І. Люди війни робота з ресурсами психіки. Практичний посібник. Психобук. Київ, 2023, 152 с.

Сахно К. С.

*асистент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Сумський державний університет, м. Суми*

Завадська К. В.

*студентка 3 курсу, освітня програма 231 Соціальна робота
Сумський державний університет, м. Суми*

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ «УНІВЕРСИТЕТУ ТРЕТЬОГО ВІКУ» ЩОДО ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБ В САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ В МІСТІ СУМИ

Загальносвітовий феномен старіння націй – це демографічні зміни, внаслідок яких зростає частка людей похилого віку. Подібні зміни не можна залишати без уваги. Слід зазначити, що взаємозв'язок між задоволеністю теперішнім часом у людей похилого віку залежить від якості їх життя, від тих умов та можливостей, що вони мають.

Після досягнення людиною 60-65 річного віку можливості самореалізації та продовження активної життєдіяльності стають менш доступними що пов'язано з соціальною ізоляцією, погіршенням фізичного здоров'я і втратами близьких людей. Так, понад 1 із 10 осіб похилого віку страждають від депресії [1]. Для подолання зазначених проблем потребою є створення сервісів для осіб похилого віку.

Пов'язаний із типовими психофізіологічними віковими змінами та змінами у соціальних зв'язках, похилий вік в Україні вважається таким, що обмежує можливості самореалізації та розвитку [2]. Цей факт нерідко призводить до нерозуміння того, яким чином можна надалі реалізувати свій потенціал з урахуванням змін, що відбулися.

Для ефективного продовження активної життєдіяльності осіб похилого віку, у межах Стандарту соціальної адаптації існує інструмент Університетів третього віку, метою якого є реалізація принципу навчання людей старшого віку впродовж всього життя та підтримка фізичних, психологічних та соціальних здібностей [3].

Початковим кроком до подолання проблеми ізоляції є розуміння того, що значна частка людей похилого віку зацікавлена у саморозвитку та навчанні навіть після виходу за соціально-прийнятні рамки вікових груп, яким це характерно. Одна із першочергових задач Університетів третього віку – це забезпечення можливості людей похилого віку до адаптації до змін, їх залучення до більш активної громадської діяльності, надання можливості не лише навчатися та ділитися своїм досвідом, а і спиратися на досвід інших.

До потенційних переваг навчання впродовж усього життя відносимо: можливість самопізнання; отримання практичних знань, що допоможуть у побутовому житті; соціальну участь і підтримку та піклування спільноти, в якій вони знаходяться; інтелектуальну стимуляцію; підвищення самооцінки та відчуття того, що життя не зупиняється і має мету. Актуалізація цих переваг відбувається при залученні користувачів послугою до різноманітних факультетів у межах Університетів третього віку. Кількість і спрямування таких факультетів зазвичай змінюється кожні декілька років.

Задля оцінки ефективності послуг у контексті задоволення потреби у самореалізації, що надаються у межах «Університету третього віку» міста Суми особам похилого віку від 60-ти років, було запропоновано пройти опитування, що включало запитання як відкритого, так і закритого типу, націлені на вже існуючі можливості самореалізації, рекомендації щодо покращення активностей і заходів, значення зворотного зв'язку самих користувачів послугою у змінах до змістового наповнення заходів, що реалізуються установою.

Кількість студентів «Університету третього віку» міста Суми складає 346; у ході дослідження було опитано 20 осіб похилого віку - 18 жінок і 2 чоловіків, серед яких: 3 (15%) – люди віком від 60 до 65 років, 11 (55%) – від 65 до 70 років, і 6 (30%) – віком від 70 до 75+ років. Незважаючи на те, що згідно з прийнятою похибкою та генеральною сукупністю вибіркова сукупність дорівнює – 83, максимально можливою кількістю респондентів, що була доступною у межах власне випадкової вибірки була 20.

У ході дослідження було виявлено, що діяльність «Університету третього віку» у контексті задоволення потреб у самореалізації осіб похилого віку міста Суми, є такою, що знаходиться на високому рівні, як відповідно до самих респондентів, що вважають установу такою, що підвищує якість життєдіяльності та надає можливості для самореалізації; так і у відповідності з аналізом даних, отриманих у ході опитування, що говорять про високий рівень задоволеності діяльністю закладу, що проявляється у: покращенні стану соціальних зв'язків, психологічних, емоційних і фізичних станів у процесі діяльності «Університету третього віку»; появі нових захоплень, що є складовою

частиною процесу самореалізації та подальшого саморозвитку; задоволенні більшості респондентів їх індивідуальних потреб закладом.

Заходи, що проводяться у межах «Університету третього віку» міста Суми вважаємо ефективними та такими, що виконують функцію адаптації та реінтеграції і тому, що завдяки діяльності закладу його відвідувачі асоціюють період похилого віку із можливостями самореалізації, відпочинку, отриманням нових знань, досвіду, розширення кола спілкування, а не з самотністю, ізоляцією, хворобами та страхом смерті, які часто виступають у ролі психологічних особливостей, пов'язаних із даним періодом життя [4].

У процесі дослідження задоволеності відвідувачів закладу змістовою наповненістю програм установи, ми дійшли висновку, що програма позитивно сприймається переважною більшістю респондентів, але при цьому, відповідно до деяких із них, потребує додаткового практичного спрямування, чіткішого зв'язку із сучасністю, та більшої кількості заходів, що проводяться за межами установи, надаючи різноманіття можливостей реінтеграції та соціалізації.

За результатами проведеного дослідження було створено практичні рекомендації для покращення якості заходів, що проводяться у межах закладу. Дані рекомендації надаються сумському міському територіальному центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) «Берегиня», та фахівцям викладачам закладу, і передбачають: збільшення частки матеріалу, який надаватиме більш практичні знання, із акцентом на їх зв'язок із сучасністю, які можна використовувати у повсякденному житті; більш активну залученість осіб похилого віку, що відвідують «Університет третього віку», до культурно-просвітницької діяльності; відвідування екскурсій містом та за його межами; проведення опитувань для визначення діяльностей, якими хотіли б зайнятися відвідувачі закладу; проведення періодичних тематичних опитувань для визначення стану самопочуття, та факторів, що мають позитивний або негативний вплив на нього.

Отже, використання інструменту Університетів третього віку у ролі технології задоволення потреби у самореалізації осіб похилого віку, із числа відвідувачів відповідних установ, є ефективним у контексті розширення кола спілкування цільової аудиторії, відновлення соціальних зв'язків, уникнення самоізоляції, і, безпосередньо, надання можливостей самореалізації.

Список використаних джерел

1. *Depression in older people*. (2021). healthdirect. <https://www.healthdirect.gov.au/depression-in-older-people#resources>
2. Коваленко, Н., & Лашенко, О. (2010, 1 жовтня). *Старість в Україні: заслужений відпочинок чи випробування?* Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/2174019.html>
3. Про затвердження Державного стандарту соціальної адаптації, Наказ Міністерства соціальної політики України № 514 (2017) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15#Text>
4. *Психологічні особливості людей похилого віку*. (2019, 6 вересня). Меживська селищна територіальна громада. <https://mezхова.otg.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini-zberegti-psihične-ta-fizichne-zdorovya-vam-dopomozhut>

Сахно П. І.

*старший викладач кафедри психології політології
та соціокультурних технологій
Сумський державний університет, м. Суми*

Теслюк К. Р.

*студентка 2 курсу Спеціальність «Соціальна робота»
Сумський державний університет, м. Суми*

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність. В сучасних умовах воєнного стану, соціальна підтримка осіб з інвалідністю набуває особливої актуальності. Ця проблема має велике значення для нашого суспільства, оскільки війна може призвести до значних фізичних та психологічних травм, що потребують довготривалої та комплексної підтримки. Завдяки нашому дослідженню, ми прагнемо розкрити проблему соціальної підтримки осіб з інвалідністю в умовах воєнного стану та надати рекомендації для поліпшення цієї ситуації.

Аналізуючи сучасний стан проблеми, ми бачимо, що інвалідність в умовах воєнного конфлікту стає викликом як для самої людини, так і для суспільства в цілому. Велика кількість осіб постраждали внаслідок воєнного конфлікту, що призвело до збільшення потреби в соціальній підтримці. У нашій роботі ми проаналізуємо дослідження, щоб зрозуміти глибину проблеми та шляхи її вирішення.

Мета. Виявлення та аналіз соціальної підтримки, яка надається особам з інвалідністю в умовах воєнного стану. Ми плануємо дослідити проблеми людей з інвалідністю, їхнє сприйняття соціальної підтримки, а також оцінити ефективність і наслідки існуючих програм та ініціатив. Це дозволить нам з'ясувати, наскільки ефективно справляються існуючі підходи та як можна поліпшити ситуацію.

Об'єкт. Соціальна підтримка осіб з інвалідністю як проблема суспільства.

Предмет. Соціальна підтримка осіб з інвалідністю в умовах воєнного стану.

Методи дослідження: аналіз літератури та наукових джерел, анкетування, інтерв'ю та аналіз даних.

Соціальна підтримка осіб з інвалідністю є одним із найважливіших напрямів соціальної політики держави. Вона спрямована на забезпечення їм рівних прав та можливостей із суспільством, створення умов для їхньої повноцінної життєдіяльності та соціальної інтеграції.

Соціальна підтримка осіб з інвалідністю – це система заходів, спрямованих на забезпечення їхніх соціальних прав та гарантій, створення умов для їхньої повноцінної життєдіяльності та соціальної інтеграції.

Соціальна підтримка осіб з інвалідністю в Україні регулюється Конституцією України, законами України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про соціальні послуги», «Про освіту», «Про зайнятість населення», «Про пенсійне забезпечення», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та

ін.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює питання соціальної підтримки осіб з інвалідністю в Україні, є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (далі – Закон).

Закон визначає засади державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, їхні права, свободи та обов'язки, а також гарантії їх реалізації.

Закон передбачає такі форми соціальної підтримки осіб з інвалідністю:

- Соціальне забезпечення, яке включає в себе пенсійне забезпечення, соціальні виплати, соціальні послуги та інші форми соціального захисту.
- Соціальна адаптація, яка передбачає створення умов для забезпечення життєдіяльності осіб з інвалідністю та їхньої соціальної інтеграції.
- Соціальна реабілітація, яка передбачає комплекс заходів, спрямованих на відновлення порушених функцій організму, втрачених здібностей та набуття нових.

Серед проблем соціальної підтримки осіб з інвалідністю в Україні виділимо:

- Фінансування соціальних програм для осіб з інвалідністю є недостатнім для задоволення їхніх потреб. Багато осіб з інвалідністю не отримують доступу до необхідних послуг, реабілітації, медичне обслуговування, освіта тощо.
- Законодавство України, яке регулює питання соціальної підтримки осіб з інвалідністю не завжди відповідає міжнародним стандартам і потребам осіб.
- Негативне ставлення суспільства до осіб з інвалідністю. Це призводить до дискримінації осіб з інвалідністю в різних сферах життя.

Проблеми соціальної підтримки осіб з інвалідністю негативно впливають на суспільство в цілому. Вони призводять до таких негативних наслідків:

- Зниження якості життя осіб з інвалідністю. Вони не можуть реалізувати свої права та свободи, повноцінно брати участь у житті суспільства.
- Збільшення соціальної напруги призводить до конфліктів і соціальних потрясінь.
- Особи з інвалідністю мають значний потенціал, який не може бути реалізований через відсутність належної соціальної підтримки. Це призводить до втрати людського потенціалу, який міг би бути використаний для розвитку суспільства.

Війна в Україні 2022 року призвела до значних змін у житті всіх громадян України, у тому числі і осіб з інвалідністю, які потребують особливої соціальної підтримки. Дослідження соціальної підтримки осіб з інвалідністю було проведено за допомогою анкети «Оцінка соціальної стійкості», яка складалася з 41 питання. Вибірку досліджуваних склали 45 осіб, із них 20 чоловіків (44.4%) та 25 жінок (55.6%).

Дослідження показало, що особи з інвалідністю у таких умовах зазнають особливих труднощів та потребують спеціальної уваги та допомоги.

Воєнний стан створює серйозні виклики для осіб з інвалідністю, які можуть бути загострені внаслідок конфлікту, припинення надання послуг та обмеження доступу до необхідних ресурсів. Це може включати обмежений доступ до медичної допомоги, реабілітаційних послуг, соціальних програм та інших послуг. Такі обмеження створюють додаткові труднощі для осіб з інвалідністю, які вже мають обмежені можливості та потребують допомоги для забезпечення свого самостійного життя та суспільної участі.

Однією з ключових рекомендацій є забезпечення доступу осіб з інвалідністю до медичної допомоги, реабілітаційних послуг та соціальної підтримки. Це може включати забезпечення доступних та надійних медичних закладів, реабілітаційних центрів та програм, які сприяють фізичному та психологічному відновленню інвалідів. Необхідно розробляти та реалізовувати соціальні програми та ініціативи, спрямовані на поліпшення доступу до освіти, працевлаштування та самореалізації для осіб з інвалідністю. Це може включати створення спеціальних освітніх програм, робочих місць та підприємств, які сприяють інклюзивному працевлаштуванню та розвитку навичок осіб з інвалідністю.

Також, важливо залучати громадські організації, державні структури та міжнародні організації до співпраці з метою забезпечення соціальної підтримки осіб з інвалідністю в умовах воєнного стану. Це може включати спільні проекти, програми та ініціативи, які сприяють забезпеченню необхідної підтримки та ресурсів для осіб з інвалідністю. Тільки шляхом спільних зусиль можна досягти значних результатів та покращити якість життя цієї вразливої категорії населення.

Список використаних джерел

1. Порядок виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які проживають у зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації їх супроводження: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 р. № 282. Дата оновлення 26.08.2022.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/282-2018-%D0%BF#Text>.
 2. Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту України на 2023 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2023 р. № 370-р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/370-2023-%D1%80#n16>.
 3. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. Дата оновлення 06.11.2022.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>.
-

Сивак С. І.

*студентка 1 року навчання ОС «Магістр»
освітньої програми «Соціальна робота»*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Литва Л. А.

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ТЕМАТИЧНИЙ МУЗЕЙ ЯК ПРОСВІТНИЙ ПРОСТІР

Станом на початок 2024 року актуальність питання інклюзивності постає досить гостро, адже з початком повномасштабного вторгнення росії 24 лютого, в Україні тільки за перший рік, за словами Олени, Зеленської зареєстровано понад 150 тисяч нових випадків інвалідності [1, с. 1] Постає актуальне та важливе питання просвіти молодших школярів, підлітків та молоді з питань інклюзивності та взаємодії з людьми з інвалідністю. Адже кожному треба адаптуватися не тільки до нових умов, а й до нових себе та оточуючих. Окрім військових, що демобілізувалися та отримали певну інвалідність, багато цивільних зазнали подібних ушкоджень, зокрема часткова чи повна втрата зору внаслідок воєнних дій і не тільки.

З великою кількістю людей з інвалідністю зростає і кількість людей, що внаслідок відсутності освіти про інклюзивність не мають розуміння, як взаємодіяти з цією категорією. Ця проблема поглиблюється внаслідок випадків бодішеймінгу та неприйняття особливостей індивідумів з різними типами інвалідності, що може призвести до їхньої соціальної відокремленості, відчуття виключеності та обмежень їхньої активної участі.

Створення умов для просвіти про інклюзивність та активної взаємодії з людьми з інвалідністю в тематичному музейному середовищі, в контексті якого розглядатимемо категорію незрячих людей стає надзвичайно важливим завданням, яке вимагає уваги та дії. Роль соціального педагога в цьому контексті є ключовою, оскільки він має вирішальний вплив на формування атмосфери відкритості, взаєморозуміння та прийняття різноманітності, що дозволяє зменшити стигматизацію та створити умови для повноцінної участі людей з інвалідністю, зокрема незрячих людей у житті суспільства.

Нині питання дискримінації, цькування, бодішеймінгу постають досить гостро, адже в нинішніх умовах як ніколи ми маємо бути згуртованими, обізнаними та толерантними, аби формувати свідому, прогресивну, сучасну націю.

Ключами у розв'язанні питання відсутності освіти щодо інклюзивності та взаємодії з людьми з інвалідністю стануть – соціальний педагог у тематичному музейному просторі, що допоможе наочно та ефективно проводити просвітницьку діяльність з групами різних вікових категорій.

Важливо згадати: музей - це культурно-освітній і науково-дослідний заклад, що збирає, вивчає та зберігає пам'ятки матеріальної та духовної культури або ж

природничо-наукові колекції, тощо. У світовій практиці використовується визначення, розроблене Міжнародною радою музеїв (ІКОМ) і включене до його Статуту 1974 року. З урахуванням поправок, внесених в останній варіант Статуту 1995 р., музеєм називається «постійна некомерційна установа, що перебуває на службі суспільства та його розвитку; будучи відкритою для людей, вона купує, зберігає, вивчає, популяризує та експонує з освітньою, просвітницькою і розважальною метою матеріальні свідчення людини та оточуючого її середовища» [2, с. 43]. З цього ми маємо вихід на закон України, а саме закон про соціальні послуги затверджений у 2019, у його статті номер 13 «Надавачі соціальних послуг», у пункті номер 2 говориться, що соціальні послуги можуть надаватися у центрах зайнятості, закладах охорони здоров'я, освіти та культури [3, с. 1]. Отже, цим ми можемо стверджувати, що музей дійсно може бути середовищем соціально-педагогічної роботи.

Тіло людини є важливим та одним з головних елементів соціальної взаємодії та самопрезентації особистості у суспільстві, що також впливає на приналежність до соціального класу або групи, відтворюючи очікувані характеристики, яким намагаються відповідати індивіди.

За визначенням «бодішеймінг» (англ. bodyshaming, де body – тіло, shame – сором) позначає критику когось на основі форми, розміру чи зовнішнього вигляду їхнього тіла. Бодішеймінг призводить до того, що коли тіло людини стигматизується, піддається критиці з боку оточуючих у людини можуть сформуватися як розлади харчової поведінки, так і депресивні стани, так і тенденція до саморуйнівної поведінки.

Виокремимо категорію незрячих людей чи осіб з частковою втратою зору, що підпадають під гніт бодішеймінгу, через втрату зору чи можливі фізичні травмування обличчя. За словами незрячих людей щодо бодішеймінгу в їх бік, їх спіткають постійні обговорення випадковими перехожими щодо зовнішності чи їх стану, анекдотичні насмішки, впевненість у неспроможності автономного існування.

З пілотних досліджень з різновіковими групами було визначено, що навіть та категорія осіб, що не є агресором і має толерантне ставлення до осіб з інвалідністю – має зовсім хибне уявлення про повсякденність та життя незрячих людей. Це в нашому контексті розширює питання проблематики, адже постає нова задача інклюзивної просвіти – донесення до широкого загалу реалії життя людей з інвалідністю. Таким чином вибудовуємо проєкт щодо запобігання бодішеймінгу та інклюзивності незрячих людей, що сприятиме створенню більш інклюзивного суспільства.

Єдиний тематичний музей в Україні, що має дві філії в Києві та у Львові – Музей в темряві «Третя опівночі», місією якого є зруйнувати стереотипів про незрячих людей. На базі якого можна проводити соціально педагогічні просвітницькі сесії з школярами та молоддю. Спільна співпраця педагога у школі та кваліфікованого соціального педагога з питань інклюзії в просторі тематичного музею дозволить не тільки розповісти про життя людей з інвалідністю, а й наочно донести важливі сенси. Адже музей це не просто приміщення, а простір взаємодії з експонатами, виставками, інтерактивами. В якому через власний досвід можна відчувати життя людини з інвалідністю, спробувати зробити буденні справи разом з незрячою людиною при цьому також на час втратити можливість бачити, поспілкуватися в неформальній обстановці та зрозуміти усі ті сенси, що фундаментом вибудовував соціальний педагог.

Отже, тематичні музеї як просвітній простір мають неабияку ефективність. Робота з експонатами в повній темряві у супроводі незрячого гідя та паралельній співпраці з соціальним педагогом ключ до подолання бодішеймінгу та булінгу. Перспективи такого роду заходів допоможуть побудувати свідому та толерантну українську націю та викоренити ярмо «особливості» для людей з інвалідністю, що у майбутньому призведе до зміни ставлення оточуючих, інтеграції людей з інвалідністю у суспільство, їх працевлаштування за бажаною професією та викорінення феномену бодішеймінгу як такого.

Список використаних джерел

1. Ukrinform. За перший рік війни зареєстрували понад 150 тисяч нових випадків інвалідності – Зеленська. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-society/3798813-za-persij-rik-vijni-zarees-truvali-ponad-150-tisac-novih-vipadkiv-invalidnosti-zelenska.html> (дата звернення: 29.02.2024).
 2. Hudson K. Museums do not stand still // Museum. 1998. №. 197. P.43.
 3. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII: станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 29.02.2024).
-

Столярик О. Ю.

*докторка філософії із соціальної роботи, доцентка,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Семигіна Т. В.

*докторка політичних наук, професорка,
Національне агентство кваліфікацій*

ВІЙНА ТА РОЛЬ ЖІНОК: СОЦІАЛЬНІ ВИМІРИ І ЛІДЕРСТВО

Вступ. За останні роки світова спільнота стикається зі зростанням кількості збройних конфліктів, серед яких найгостріше відчувається ситуація в рамках російсько-української війни. Ці конфлікти не лише призводять до загибелі та травмування військових, а й створюють серйозні загрози для цивільного населення, особливо для жінок. Війна має негативний вплив на соціально-психологічне, репродуктивне та сексуальне здоров'я жінок, які стають жертвами фізичного, сексуального та психологічного насильства. Одночасно, наукові дослідження з численних країн світу [5; 7; 8] підтверджують важливу роль жінок як посередників миру в сім'ях, громадах та суспільстві, а також їхній внесок у запобігання збройним конфліктам. Проте, в українському науковому дискурсі з соціальної роботи це питання залишається недостатньо вивченим.

Мета цього дослідження полягає у схарактеризуванні ролі жінок у воєнних умовах та після них, з фокусом на побудові миру після завершення конфліктів. Дослідження виконане з використанням феміністичної парадигми та концепції жіночого лідерства [3].

Результати. Умови збройного конфлікту створюють значні виклики для жінок та дівчат. Вони стають вразливішими у плані збереження репродуктивного здоров'я, оскільки піддаються ризику фізичного, сексуального та психологічного насильства. Конфлікти порушують їхні соціальні та культурні права, знижують економічну автономію, що сприяє збільшенню випадків сексуальної експлуатації та ризиків, пов'язаних зі здоров'ям. У таких умовах жінки можуть стати залежними від адиктивних речовин [5; 8]. До викликів війни, які переживають жінки, слід віднести такі явища, як: переміщення і міграція, окупація, необхідність захисту своєї громади, примусове вивезення на контрольовані ворогом території, гендерне насильство та торгівлю людьми. Поряд з тим, за оцінками вчених [2; 4; 5; 7], безробіття та бідність можуть штовхати жінок та дівчат до діяльності, пов'язаної із комерційним сексом як способу виживання для себе та членів своєї сім'ї.

Паралельно з цим, жінки виконують додаткові обов'язки в сім'ях та громадах у зв'язку з відсутністю чоловіків, які перебувають на фронті. Деякі жінки беруть активну участь у військових діях або стають добровольцями у збройних силах та на рівні з чоловіками захищають країну. Поряд з тим вони продовжуючи виконувати інші свої соціальні ролі – матері, доньки, дружини. Жінки несуть на собі *економічну, соціальну та психологічну відповідальність* за добробут та якість життя своєї сім'ї, дітей та старих батьків під час війни [1; 6; 7].

Дослідники Д. Костовичова, В. Боїчич-Джелілович та М. Генрі [5] наголошують на системній вразливості жінок та дівчат в умовах війни, підвищеній загрозі для психічного здоров'я, соціальній ізоляції (відчуженні) та інших руйнівних наслідках, пов'язаних із тероризмом і екстремізмом.

Попри окреслені труднощі, деякі дослідники [2; 4; 6; 8; 9] відзначають адаптивність жінок у збройних конфліктах, особливо їхню здатність освоювати нові професії та брати на себе відповідальність на рівні з чоловіками. Також жінки можуть активно долучатися до мирних процесів та відновлення спільнот після завершення конфліктів, що сприяє стабільному миру у майбутньому. Однак, жінки все ще залишаються здебільшого непомітними для мирних процесів і переговорів, а у окремих країнах – виключені з них. Незважаючи на труднощі, з якими стикаються жінки в умовах конфлікту, важливо підкреслити наявність і позитивних наслідків: жінки та дівчата здатні об'єднуватися задля реагування на воєнні конфлікти на рівні громади, зосереджуючи увагу на розширенні власних прав і можливостей.

Жінки не лише переживають важкі періоди у збройних конфліктах, а й продукують нові знання та ресурси, які сприяють розвитку спільнот після кризових ситуацій. Підтримка їхніх ініціатив та впровадження гендерно-чутливих підходів у соціальній роботі може стати важливим кроком у створенні стійкого миру та розвитку громад.

Важливо визнати роль жінок як ключових учасників у процесі запобігання конфліктам та мирному зміцненні. Дослідження [2; 5; 8; 9] засвідчують, що соціальні працівники можуть використовувати феміністичні та гендерні підходи для розвитку програм, спрямованих на підтримку жіночих громадських організацій, забезпечення прав і можливостей жінок, а також формування партнерств із метою зміцнення миру та

безпеки. Також важливо сприяти розвитку освіти у громадах з ґендерних питань, впроваджувати ґендерно-орієнтовані підходи до збереження здоров'я, семінари з правової грамотності, тренінги з жіночого підприємництва, організовувати дискусійні форуми для чоловіків і жінок для зміцнення довіри, формувати альянси з просування жіночих проблем.

Прикінцеві міркування. Для соціальної роботи в Україні важливо вивчити досвід жіночого лідерства та роль жінок як агентів змін у зусиллях з відновлення миру та післявоєнної відбудови. Це сприятиме підвищенню їх безпеки та впроваджуватиме ґендерно-орієнтовану політику, посилюватиме стійкість, рівність та соціальну справедливість у громадах.

Українські жінки залишаються все ще недостатньо представленими на світових форумах з прийняття рішень, пов'язаних з запобіганням конфліктам і зміцненням миру, а у українському науковому дискурсі наявна невелика кількість публікацій, які вивчають специфічний досвід жінок у відновленні миру. На нашу думку, залучення жінок до мирних процесів та прийняття рішень забезпечить більш повні і гармонійні стратегії відновлення та розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Грицанюк, В. (2023). Особливості запобігання ґендерно зумовленому насильству в Україні. *Публічне управління та соціальна робота*, 2, 46–51.
2. Тінін, Д. (2023). Ґендерна рівність у воєнний час: як війна змінює роль жінок у суспільстві. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*, 2(80), 432–437.
3. Ярошенко, А., Семігіна, Т. (2022). Ґендерна компетентність у соціальній роботі. Dallas: Primedia e-Launch LLC.
4. Humayun, F. (2024). Gendering hawkishness in the war room: Evidence from Pakistani politicians. *Journal of Peace Research*. <https://doi.org/10.1177/00223433231211762>
5. Kostovicova, D., Bojicic-Dzelilovic, V. & Henry, M. (2020). Drawing on the continuum: A war and post-war political economy of gender-based violence in Bosnia and Herzegovina. *International Feminist Journal of Politics*, 22 (2), 250–272.
6. Nandha, A. (2023). Women and the Precarity of War: Reading Women Militants and Activists in Sharmila Seyyid's Ummath. *Journal of International Women's Studies*, 25 (3), 11–17.
7. O'Sullivan, M. (2019). «Being strong enough to defend yourself»: untangling the Women, Peace and Security agenda amidst the Ukrainian conflict. *International Feminist Journal of Politics*, 21(5), 746–767.
8. Yadav, P. (2021). Can women benefit from war? Women's agency in conflict and post-conflict societies. *Journal of Peace Research*, 58 (3), 449–461.
9. Yoshida, K. & Céspedes-Báez L. M. (2021). The nature of Women, Peace and Security: a Colombian perspective. *International Affairs*, 97(1), 17–34.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна є екстремальною формою соціальної кризи, що глибоко змінює структуру суспільства та впливає на поведінку його членів. Девіантна поведінка, яка означає будь-яку діяльність, що суттєво відхиляється від загальноприйнятих соціальних норм, у воєнний час набуває особливих вимірів. Розгляд соціально-психологічних аспектів такої поведінки допомагає краще зрозуміти її причини, наслідки та шляхи корекції. [1, с. 45–47]

Теоретичний аспект

Соціологічні та психологічні теорії надають різні підходи до розуміння девіантної поведінки. Теорія аномії Еміля Дюркгейма пояснює її виникнення розривом між культурно визначеними цілями та соціально схваленими засобами їх досягнення. В умовах війни, коли звичайний порядок зруйновано, аномія може посилитися, сприяючи зростанню девіантної поведінки.

Психологічні теорії, такі як теорія соціального навчання Альберта Бандури, акцентують на ролі навколишнього середовища у формуванні поведінки через процеси наслідування та ідентифікації. Військові конфлікти, які часто супроводжуються насильством та агресією, можуть стати «школою» для вивчення та подальшого відтворення девіантних моделей поведінки.

Соціально-психологічні детермінанти

1. **Ефект розриву соціальних зв'язків:** Війна руйнує традиційні соціальні мережі, зменшуючи соціальний контроль та підтримку, що може спонукати до пошуку альтернативних форм приналежності, включаючи злочинні угруповання або екстремістські спільноти.

2. **Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР):** Велика кількість учасників війни та цивільних осіб, що пережили військові дії, страждають від ПТСР, що може призвести до агресивної або саморуйнівної поведінки.

3. **Нормативна неясність:** В умовах війни може виникнути неясність щодо того, що вважається прийнятною поведінкою, особливо коли звичайні закони та норми тимчасово відступають перед «законами війни». [4, с. 42-45]

Війна має глибокий та багатогранний вплив на молодь та дітей, який зачіпає їх фізичне здоров'я, психологічний стан, соціальне середовище та освіту. Наслідки можуть бути надзвичайно руйнівними та мати довготривалий характер, іноді навіть впливаючи на різні покоління. Ось деякі аспекти впливу війни на молодь та дітей:

1. **Травми та фізичне здоров'я:** Діти та підлітки, що проживають у зонах конфлікту, часто зазнають фізичних травм або стають свідками насильства, що може призвести до інвалідності та хронічних здоров'яних проблем.

2. **Психологічний стрес і травми:** Війна викликає високий рівень стресу та анкіозності, включаючи посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію та інші психологічні проблеми. Емоційні та психологічні травми можуть мати тривалий вплив на розвиток дитини.

3. **Руйнування сім'ї та соціальних зв'язків:** Війна часто призводить до розлучення сімей, смерті близьких, вимушеної міграції та втрати домівок, що може залишити дітей без опіки або в ролі біженців, вразливих до експлуатації та зловживань.

4. **Перерване освіту:** Військові конфлікти часто призводять до закриття шкіл та університетів, обмежуючи доступ до освіти та створюючи значні пробіли в навчанні, що може мати далекосяжні наслідки для особистісного розвитку та майбутніх можливостей молоді.

5. **Дитяча військова експлуатація:** У деяких конфліктах діти залучаються до бойових дій, використовуючись як солдати, кур'єри, шпигуни або для інших цілей, що несе величезний ризик для їхнього фізичного та психологічного благополуччя. [2, с. 102-105; 110-112]

Загальні заходи впливу, які сформовані на основі досліджень вчених соціологів та психологів про соціально-психологічні особливості девіантної поведінки в умовах війни.

Для мінімізації негативного впливу війни на дітей та молодь необхідні комплексні заходи, що включають:

- **Психологічна підтримка:** надання спеціалізованої допомоги для подолання травм і емоційних розладів.
- **Освітні програми:** відновлення та адаптація освітніх процесів, забезпечення доступу до якісної освіти навіть у воєнний час.
- **Соціальна інтеграція:** програми, спрямовані на зміцнення соціальних зв'язків та інтеграцію в нові спільноти.
- **Залучення молоді:** створення можливостей для участі молодих людей у відновленні та розвитку своїх спільнот, що сприяє почуттю відповідальності та самоцінності [1, с. 45–47; 59–62].

Враховуючи глибокий вплив війни на молодь та дітей, важливо зосередитися на розробці та впровадженні цілеспрямованих програм та стратегій, що допоможуть мінімізувати негативні наслідки конфлікту та підтримати їх у подоланні викликів, пов'язаних із війною.

Заключення

Війна посилює існуючі соціальні проблеми та створює нові, зокрема, щодо девіантної поведінки. Розуміння соціально-психологічних механізмів, що лежать в основі такої поведінки, є критично важливим для розробки ефективних заходів щодо її запобігання та корекції. Спільні зусилля урядів, міжнародних організацій, неприбуткових установ та громадянського суспільства можуть зіграти ключову роль у відновленні постраждалих спільнот та запобіганні подальшій девіантній поведінці.

Список використаних джерел

1. Герман, А. (2020). *Психологія війни: Психологічна допомога в умовах конфлікту*. Київ: Наш Формат. с. 45–47; 59–62.
 2. Шевченко, І. (2019). *Вплив військових конфліктів на психічне здоров'я: від теорії до практики*. Львів: Апріорі. с. 102-105; 110–112.
 3. Бондар, Т., & Петренко, В. (2021). *Психологічна реабілітація ветеранів війни*. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля. с. 78-81.
 4. Васильєва, Є., & Мірошниченко, І. (2022). *Психосоціальна підтримка в умовах кризи: Методичний посібник*. Київ: Грані-Т. с. 42–45.
-

Токарук Л. С.

кандидат педагогічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Данілевська О. С.

2 курс навчання ОНП «Соціальна педагогіка»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ СЛУЖБ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Професійне вигорання сьогодні є широко розповсюдженим явищем, особливо в умовах війни як дисфункціональний та особистісний феномен внаслідок постійних надмірних вимог до фахівців, де робоче середовище висуває до їхніх компетенцій, особистісних здібностей надмірні вимоги, особливо для фахівців служб з надзвичайних ситуацій.

Фахівці служб з надзвичайних ситуацій здатні витримувати щоденний психологічний тиск, що не тільки затримує їхній професійний розвиток, але й заважає їм бути повністю вмотивованими та залученими до конструктивної роботи в групах, організаціях або у відносинах з колегами, звідси й наслідок, виникнення вигорання.

Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI регулює комплекс заходів, які реалізуються фахівцями служб надзвичайних ситуацій на території України в мирний час та в особливий період (період військового стану) спрямовані на захист населення, територій, навколишнього природного середовища, майна, матеріальних і культурних цінностей від надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій, запобігання виникненню таких ситуацій та подій, ліквідацію їх наслідків, надання допомоги постраждалим, здійснення державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки [4].

Вигорання – це завжди деформація психологічної організації внутрішнього світу фахівця, яка унеможливорює не лише продуктивну діяльність, але й самореалізацію, задоволеність життям та формування психічного здоров'я [5].

Професійне або емоційне вигорання фахівців служб з надзвичайних ситуацій в умовах війни відбувається внаслідок активної професійної діяльності, збільшення обсягу знань, спілкування, емоційних навантажень, недостатньої фізичної активності та порушення гармонійного способу життя сучасної людини.

Професійне вигорання – це специфічна для професії форма дезадаптації, яка може призвести до зниження якості роботи, зниження інтересу до роботи і навіть до зміни виду професії або діяльності.

Емоційне вигорання фахівців служб з надзвичайних ситуацій в умовах війни – це процес, який заважає підтримувати цілком нормальний рівень життя в цьому стані або потребувати термінової допомоги. Варто з'ясувати, як розвивається емоційне вигорання, щоб знати стадію перебігу.

Синдром емоційне вигорання фахівців служб з надзвичайних ситуацій в умовах війни виникає в результаті щоденного хронічного стресу, емоційної перевтоми. У більшості випадків його трактують як довготривалу стресову реакцію, що виникає внаслідок тривалого професійного стресу помірної інтенсивності [5].

На сьогоднішній день у зв'язку з воєнними діями на території України, рівень професійного вигорання у працівників ДСНС зростає. З психологічної та професійної точки зору, виконання завдань за таких умов характеризується різними несприятливими, небезпечними умовами, дискомфортом та загрозливими факторами, які негативно впливають на психіку фахівця ДСНС в умовах війни. Під час виконання професійних обов'язків рятувальники піддаються не лише ризику виникнення нервово-психічних розладів, психічної дезадаптації та стресових станів, але й ризику фізичної загрози власному здоров'ю та життю. Негативні впливи часто призводять до зриву професійної діяльності, зниження працездатності, міжособистісних конфліктів, недисциплінованості, зловживання алкоголем та інші негативні явища [3].

Тривалий вплив комплексу негативних факторів погіршує працездатність попередження професійного вигорання фахівців служб з надзвичайних ситуацій в умовах війни. Водночас, вплив умов життя, особливостей та характеру професійної діяльності викликає у рятувальників різнобічні зміни у фізичному функціонуванні, що призводить до сильної втоми та перевтоми, які знижують ефективність виконання ними службових обов'язків.

У сучасних умовах проблема емоційного вигорання фахівців служб з надзвичайних ситуацій в умовах воєнного стану набуває особливого значення як фактор, що руйнує ефективність професійної діяльності. Вигорання не тільки знижує ефективність економічних показників професійної діяльності, але й спричиняє порушення трудової дисципліни та підвищує професійну захворюваність.

Для розуміння факторів синдрому емоційного вигорання дуже важливо виявити індивідуально-психологічні чинники, які сприяють розвитку весь спектр індивідуальних факторів, а саме:

Етапи емоційного підйому фахівців служб з надзвичайних ситуацій в умовах війни переживаємо його на перших етапах війни, які активно допомагають і займаються волонтерством, бо очікують, що це тимчасове явище.

Втома через хронічний стрес фахівців служб з надзвичайних ситуацій в умовах воєнного стану призводить до надмірного дратування та психологічного дискомфорту.

Психічна та фізична втома фахівців служб з надзвичайних ситуацій в умовах війни може призвести до депресій, ломоти й болі в усьому тілі, істерик.

Повне виснаження фахівців служб з надзвичайних ситуацій в умовах війни впливає на всі аспекти життя і здоров'я фахівця, тому на цьому етапі ігнорувати проблему стає практично неможливо [1].

Емоційне вигорання фахівців служб з надзвичайних ситуацій в умовах війни відбувається у волонтерів, лікарів, психологів, працівників ДСНС та журналістів, але у групу ризику підпадають вразливі категорії населення які мають розвинену емпатію. Вигорання загрожує і тим фахівцям служб з надзвичайних ситуацій, хто не дотримується належної інформаційної гігієни.

Отже, у сучасних умовах проблема попередження професійного вигорання фахівців служб з надзвичайних ситуацій в умовах війни набуває особливого значення як фактор, що руйнує ефективність професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Акімов О. Шляхи попередження професійної деформації у працівників аварійно-рятувальних підрозділів державної служби України з надзвичайних ситуацій. Публічне урядування. Київ, 2018. №2 (12). С.29–43.
 2. Бардин Н., Жидецький Ю., Когут Я., Пряхіна Н., Ясінський В. Стрес та стресостійкість в діяльності працівників правоохоронних органів. Львів, 2020. 119 с.
 3. Колісник Н. Вплив професійного вигорання на рівень конфліктності фахівців системи Державної служби з надзвичайних ситуацій : магістерська дис.: 054 Соціологія / Колісник Наталія Сергіївна. Київ, 2021. 96 с.
 4. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
 5. Таймасов Ю. Готовність майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження у професійній діяльності: теорія та практика : монографія: Харків : ФОП Бровін О. В., 2021. 364 с.
-

Токарук Л. С.

кандидат педагогічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Ніколаєнко В. В.

2 курс навчання ОНП «Соціальна педагогіка»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ФАХІВЦЯМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ

В Україні війна триває, травмованих, безвісти пропалих, полонених, загиблих (померлих) військовослужбовців Збройних Сил України (далі – ЗСУ) за кількістю із числа добровольців та мобілізованих не зменшується, а щоденно збільшується десятками й сотнями осіб, тому й розширюються завдання організації фахівцями територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки соціально-педагогічного супроводу сімей загиблих захисників.

Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам або сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах. Особі або сім'ї можуть надаватися одна або одночасно декілька соціально-педагогічних послуг [3].

Постанова Кабінету міністрів України «Про надання соціальних послуг» від 1 червня 2020 року № 587 визначає основне поняття фахівця з соціально-педагогічної діяльності, як соціальний менеджер або фахівець із соціальної роботи у разі виявлення ним особи або сім'ї, яка належить до вразливих категорій населення та перебуває під впливом чинників, що можуть зумовити потрапляння у складні життєві обставини, протягом семи робочих днів з дати виявлення проводить оцінювання потреб особи або сім'ї у соціальних послугах відповідно до порядку, затвердженого Міністерством соціальної політики [4].

Соціально-педагогічний супровід – це професійна діяльність спрямована на колектив чи мікрогрупу осіб, які потребують піклування або перебувають у складних життєвих обставинах [2].

В. Байдик висвітлює зміст, принципи, завдання, особливості соціально-педагогічного супроводу дітей із сімей, що опинились у складних життєвих обставинах [6].

О. Міхєєвою проаналізовано проблеми, що постають перед сучасними сім'ями загиблих військовослужбовців, зміст, принципи, основні форми та напрями соціально-педагогічної роботи з даною категорією родин [3].

Г. Слозанська, Н. Горішна, Д. Бибик, І. Криницька, визначили наукове поняття «соціальна підтримка», як комплекс заходів, програм та послуг, які надаються місцевими органами влади, громадськими організаціями та іншими установами або організаціями

з метою полегшення процесу реінтеграції, адаптації, реабілітації та забезпечення гідного життя ветеранів чи ветераном та членів їх сімей [5].

О. Бойко, Л. Гребінь, Н. Левченко досліджували технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями військовослужбовців, які зазначали, що під час соціального супроводу сімей військовослужбовців ЗСУ, фахівець соціальної сфери на базі ТЦК та СП працює в трьох основних напрямках, де виступає в ролі:

- *Порадника* (інформує сім'ю про важливість і можливості взаємодії, взаємної підтримки один одного; надає педагогічні поради щодо виховання дітей, сприяє формуванню позитивного соціального, психологічного клімату в родині);
- *Консультанта* (надає допомогу з юридичних питань, організації соціальної взаємодії та налагодження позитивно спрямованої життєдіяльності в сім'ї; інформує про методи виховання дітей, які травмовані смертю батька чи матері, якщо так сталося; інформує сім'ю, яка знаходиться в складних життєвих обставинах щодо інформаційно-правової, медичної, соціальної, психологічної допомоги, здійснення професійної підготовки (перепідготовки), надання оздоровчих послуг);
- *Соціального адвоката* (захищає права сім'ї у випадку, коли відбувається порушення законних умов життєдіяльності особистості) [1].

Зміст соціально-педагогічного супроводу сімей загиблих військовослужбовців ЗСУ може здійснюватися фахівцями територіального центру комплектування та соціальної підтримки за допомогою таких напрямів, як:

- Діагностичний;
- Профілактичний;
- Корекційний;
- Реабілітаційний;
- Терапевтичний;
- Комунікативний;
- Організаторський;
- Захисний;
- Прогностичний;
- Медичний;
- Гуманістичний;
- Інформаційний супровід [5].

Рекомендації щодо змісту організації психологічного, соціально-педагогічного супроводу сімей загиблих військовослужбовців ЗСУ фахівцями територіального центру комплектування та соціальної підтримки, можна надавати за умови вивчення оцінки потреб сімей з якими працюють, та яка включає:

- Карту надання соціальних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних, юридичних, економічних та інших видів послуг;
- Розвиток програми підтримки ментального здоров'я та соціальної інтеграції;
- Модель покрокової допомоги при організації послуги з психосоціальної допомоги родинам загиблих військовослужбовців;

- Урахування потреб та інтересів представників родини загиблих військовослужбовців ЗСУ за віком; просвітницька робота серед сімей загиблих військовослужбовців щодо методів самопомоги, інформування про ознаки погіршення стану психічного та фізичного здоров'я;
- Врахування ролі родини, дружини, дітей, батьків, родичів, загиблих військовослужбовців [1].

Отже, аналізуючи нормативно-правові акти, проводячи аналіз наукової літератури, положень про оптимізацію соціально-педагогічної діяльності, а також спостереження за практичною діяльністю соціальних органів опіки з родинами загиблих воїнів, ми намагалися визначити основний зміст організаційно-педагогічних умов соціально-педагогічного супроводу родин загиблих військовослужбовців ЗСУ.

Список використаних джерел:

1. Бойко О., Гребінь Л., Левченко Н. Технології соціально-педагогічної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету, №(2), 2018. С. 66–73. <https://doi.org/10.31499/2307-4906.2.2017.134397>
2. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 року, №2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
3. Міхеєва О. Характеристика соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців / О. Ю. Міхеєва // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11 : Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2018. Вип. 25. С. 44-50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2018_25_9.
4. Постанова Кабінету міністрів України «Про надання соціальних послуг» від 1 червня 2020 року № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-п#Text>.
5. Слезанська Г. Соціальна підтримка ветеранів/ветераном російсько-української війни та членів їхніх сімей у воєнний та повоєнний час / Г. І. Слезанська, Н. М. Горішна, Д. Бирик [та ін.] // Social Work and Education. Vol. 10. №1. Р. 47-62. DOI : 10.25128/2520-6230.23.1.5
6. Технології психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (з досвіду роботи) / авт. кол: В. В. Байдик, Ю. С. Бондарук, Ю. П. Гопкало, Т. Б. Гніда, І. О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р. А. Мороз, І. І. Ткачук; за наук. ред. В. Г. Панка, І. І. Ткачук. Київ : Ніка-Центр, 2021. 118 с.

Чернуха Н. М.

*доктор педагогічних наук, професор
Київський національний університет імені Траса Шевченка, м. Київ*

Васильєва-Халатникова М. О.

*кандидат педагогічних наук, доцент
Київський національний університет імені Траса Шевченка, м. Київ*

ІНТЕРІОРИЗАЦІЯ СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Формування середовища закладу вищої освіти, яке є сприятливим, інноваційним, сучасним у процесі підготовки майбутніх фахівців є обов'язковим щодо становлення в тому числі, і фахівців соціальної роботи як в Україні, так і в світі. Підкреслюємо інтерес науковців та практиків до процесу професійної підготовки соціальних педагогів у закладі вищої освіти (Козирєв М.[2], Семігіна Т.[3], Протас О.[5], Чернуха Н., Васильєва-Халатникова М. [4,6], Юрків Я. [7] та інші). Результати їх досліджень присвячені теоретичній, навчально-методичній та прикладній проблематиці. В умовах сьогодення актуальним полем досліджень є інтеріоризація середовища закладу вищої освіти у процесі підготовки соціальних педагогів.

Інтеріоризація – це глибинний розвиток особистості при взаємодії з іншими людьми у суспільстві. Особистість здатна до рефлексії власної діяльності, вибору та її контролю, спроможності опановувати та приймати цінності суспільства, у якому, вона перебуває. Теорія інтеріоризації знайшла своє відображення в системі наук, наприклад, філософія, психологія, педагогіка, соціальна робота.

Інтеріоризація у психології – це формування стійких внутрішніх психічних структур особистості через зовнішню соціальну діяльність. Вона охоплює наступні процеси: розвиток системного та творчого мислення особистості, дозрівання та становлення функцій психіки; накопичення знань, формування умінь та навичок особистості; формування особистого досвіду; соціалізація особистості (рис. 1) [1].

Інтеріоризація в педагогіці – це важливий процес розвитку свідомості особистості суб'єкта освітнього процесу, якому відводиться важливе місце і результат набуття не тільки нових знань, умінь та навичок суб'єктом освітнього процесу, а й перетворення структури його особистості [1].

Інтеріоризація суб'єкта освітнього процесу в закладі вищої освіти відбувається під впливом умов освітнього середовища та індивідуальних особливостей науково-педагогічних працівників. Інтеріоризації суб'єкта освітнього процесу в закладі вищої освіти залежать від: розвитку особистості суб'єкта освітнього процесу; формування сталої мотивації; засвоєння та прийняття системи цінностей суспільства (рис. 2).

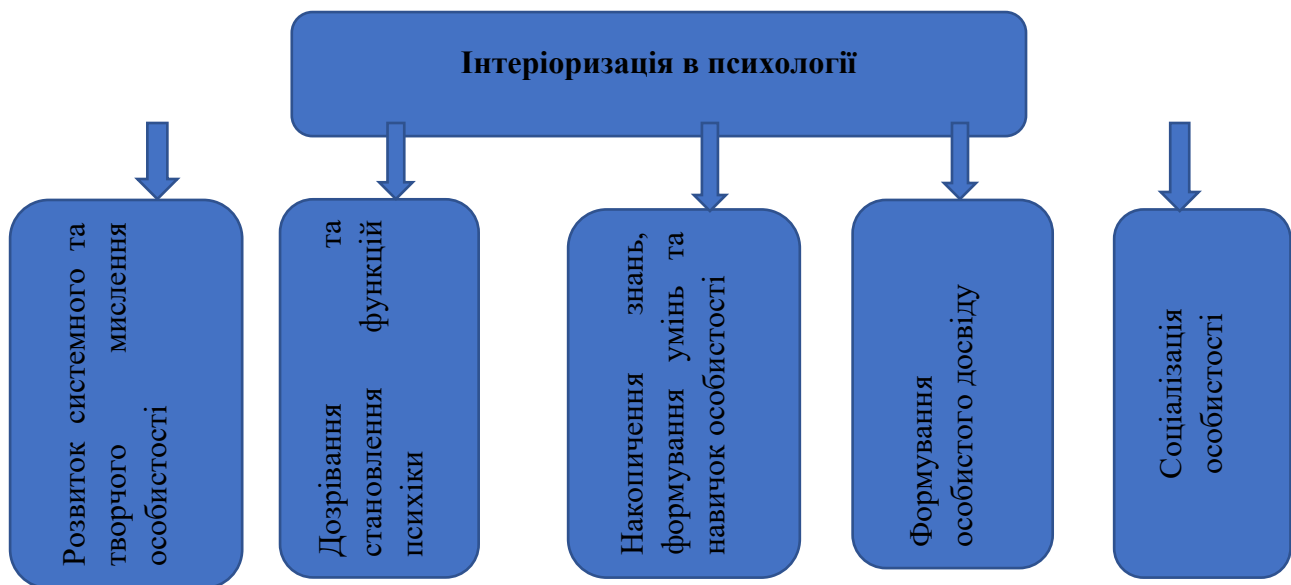

Рисунок 1. Інтеріоризація в психології

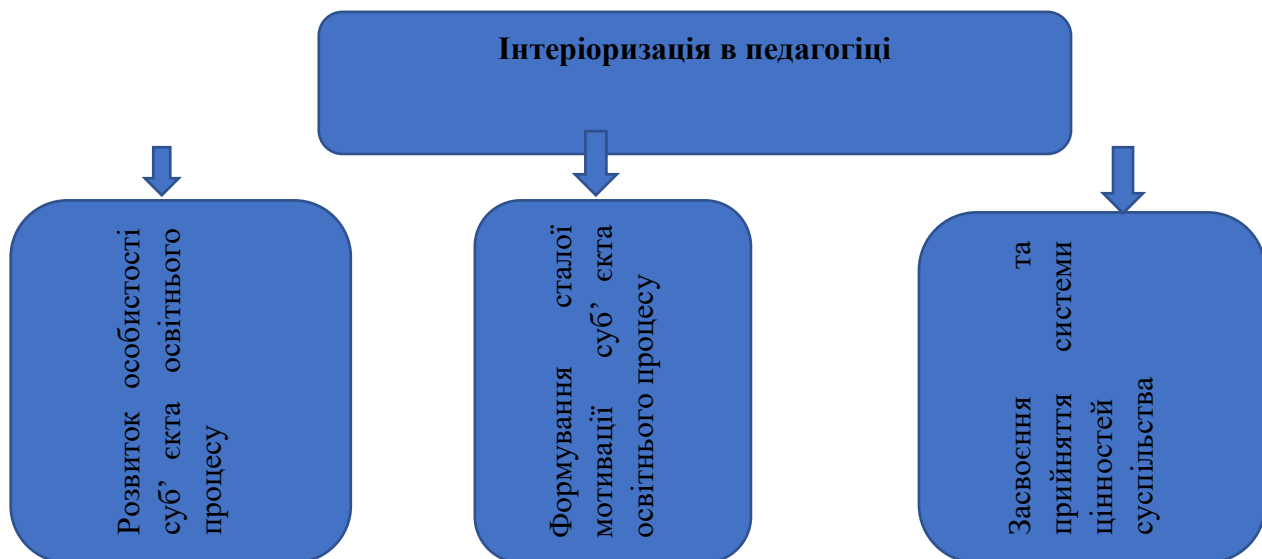

Рисунок 2. Інтеріоризація в педагогіці

Інтеріоризація середовища закладу вищої освіти у процесі підготовки соціальних педагогів орієнтована на розвиток особистості майбутнього соціального педагога (формування загальних та фахових компетентностей); формування сталої мотивації (додаткові освітні можливості для підвищення професійної компетентності, безпечне та мотивуюче освітнє середовище); засвоєння та прийняття системи цінностей суспільства (Етичний кодекс соціальної роботи, людино-орієнтована система цінностей). Безумовно, це потребує подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Гавеля О. М. Культурні цінності обдарованої особистості: інтеріоризація в контексті сучасного українського суспільства: монографія / Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. Київ : НАКККіМ, 2014. 351 с.
2. Козирев М. П. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 351 с.

3. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
 4. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навчально-методичний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б.І. Маторіна, 2021. 219 с. / <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/34954/Sotsialna%20Robota%20Realii%20Ta%20Vykyky%20Chasu.pdf?sequence=1>.
 5. Протас О. Л. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з обдарованими дітьми: теорія і методика організації: монографія / ДВНЗ "Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника". - Тернопіль : Терно-граф, 2020. 383 с.
 7. Чернуха Н.М., Васильєва-Халатникова М.О., Співак Я.О., Токарчук Л.В. Інклюзивна освіта: міжнародний досвід та українські реалії // Topical issues of pedagogy: Collective monograph. – Edizioni Magi, Roma, Italia, 2019. Р. 60–83.
 8. Юрків Я. І. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення: монографія / Київ : Талком, 2021. 459 с.
-

Чуйко О. В.

професорка, доктор психологічних наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Дун Цзяхан

аспірант 3 року навчання ОНП PhD «Соціальна робота»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Ден Сюйтун

аспірантка 3 року навчання ОНП PhD «Соціальна робота»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКСКЛЮЗІЇ

Руйнівна сила війни завдає потужних ударів по всіх соціальних системам держави Україна. Не виключенням є освіта, в якій суб'єкти і об'єкти є тісно взаємопов'язаними і взаємозалежними (Чуйко, 2021). Ми маємо сьогодні говорити про зміну ландшафту в освіті через появу різних категорій осіб в освітньому середовищі університету, які вирізняються соціальними нерівностями щодо отримання і надання освітніх послуг, можуть (або вже) зазнають соціального виключення і потребують негайного реагування і роботи на упередження. Про кого йдеться?

1. Про студентів, які після початку війни переїхали у різні країни за кордон (важко сказати, яка їхня кількість, оскільки в цілому у різних країнах світу перебувають майже 6 мільйонів українців), але залишаються віртуально (чи дистанційно) навчатись в українських Університетах. Звісно, вони перебувають у безпечних умовах проживання, але відчувають нестачу ресурсів: освітніх, психологічних, фінансових й іноді правових (так, нещодавно в Україні було упроваджено норму, за якої цим студентам відмовлено у

отриманні стипендії), які поступово роблять їх аутсайдерами в освітньому середовищі університету.

2. Іноземні студенти, які навчалися в університетах України, і у своїй більшості повернулись на батьківщину з початком повномасштабної війни. Частина з них продовжує навчатися дистанційно, але часто вони є ексклюзованими через брак живих стосунків і комунікації, соціальних зв'язків із університетською спільнотою, та й навіть слабку організацію дистанційного навчання. З цим пов'язана ще одна проблема – непривабливість українських університетів для іноземних абітурієнтів, які сьогодні не обирають українські виші для навчання на користь країнам без війни, що значно знижує можливості фінансового інвестування і міжкультурного співробітництва.

3. Українські студенти, які прибули на навчання в університет з територій, які знаходяться під окупацією, і які тимчасово або й назавжди втратили родинне житло, іноді й сім'ї, знаходяться у стані розриву підтримуючих стосунків і зв'язків.

4. Подібними є проблеми студентів із родин внутрішньо переміщених осіб, які теж змушені були покинуті рідні домівки і переїхати в більш безпечні міста в Україні і, відповідно, навчатися в Університетах подалі від лінії фронту. До прикладу, на кінець травня 2023 року, 3267 закладів освіти в Україні частково пошкоджені через бомбардування та обстріли з боку росії, з них 261- повністю зруйновані. Втрата регіональних флагманів освіти (Харків, Миколаїв, Донецьк, Луганськ) суттєво відобразиться на підготовці кадрів, задовольняючих потреби і ринок праці в них.

5. Студенти і працівники університету, які зазнали фізичних і ментальних порушень, під впливом травматичних подій війни. Дослідження, проведені Інститутом психіатрії Університетської клініки Київського національного університету імені Тараса Шевченка показує, що картина зростання кількості осіб в університетському середовищі з психічними розладами, суїцидальними намірами, є прогресуючою. Зокрема, у доповіді директора Інституту психіатрії, д.мед.н. Пінчук І.Я. на Вченій раді, 4 березня 2024 р., були представлені дані, які показують результати опитування (за шкалою PSS) ризику суїцидальної поведінки серед студентів університету (див. табл.1).

Дослідження ризику суїцидальної поведінки

(результати дослідження Інституту психіатрії КНУ імені Тараса Шевченка)

Дані за 2023 рік Вибірка: 1424 студенти

Таблиця 1

Шкала PSS	%
Відчували, що життя не варте того, щоб жити	37,0
Бажали померти	34,8
Думали про те, щоб позбавити себе життя, навіть якщо ніколи б не зробили цього	42,8
Серйозно розглядали можливість позбавити себе життя або складали плани, яким чином це зробити	19,5
Робили спробу суїциду	6,5

Ця категорія осіб потребує спеціальних умов для включення в освітнє середовище: психологічних (підтримуючого середовища стосунків), соціальних (усунення дискримінаційних обставин і захист прав), педагогічних (засоби педагогічних дії, орієнтованої на принципи соціальної справедливості і участі), медичних (медичний, в тому числі психіатричний супровід) і фізичних, пов'язаних із спеціальним обладнанням та безбар'єрним архітектурним простором для осіб, що мають різні нозології фізичних, сенсорних порушень.

5. Викладачі університетів, які сьогодні стикнулися із цілою низкою викликів, пов'язаних із необхідністю здійснювати освітній процес, перебуваючи в умовах стресу, невизначеності, загрози життю. Все це відбивається на їхньому ментальному і психічному здоров'ї, до того ж потребує додаткової сили і ресурсів, і відповідних компетентностей для уміння нормалізувати психоемоційні стани як свої власні, так і студентів. Зокрема, за дослідженнями, проведеними нами у 2022 році серед вчителів загальноосвітніх шкіл. 71% вказує, що це є проблемою, їм доводиться реагувати на такі стани, як: страх, паніка, нервові збудження, апатія, ступор, неконтрольований плач, панічні атаки своїх учнів. Вчителі часто почуваються розгубленими, не володіють навичками реагування і готові цьому навчатися (Чуйко, Гладишко, 2022).

6. Актуальною для університетського середовища є проблема подолання гендерних стереотипів і гендерної нерівності. Війна загострила цю проблему. До прикладу, станом на січень 2024 року у Збройних силах України служать 45 587 жінок, скасовані будь-які обмеження щодо призначення та проходження жінками на всіх посадах (зокрема бойових) за всіма групами військових спеціальностей. Жінка в армії може бути командиром БМП, кулеметником, снайпером, водієм, гранатометником, заступником командира розвідгрупи, ремонтником та ін.. Натомість, в університетському середовищі існують проблеми порушення принципів гендерної рівності, зростання кількості гендерно зумовленого насильства, гендерних стереотипів у працевлаштуванні, в управлінні тощо.

Таким чином, ми можемо констатувати про необхідність упровадження філософії і практики інклюзивного середовища у закладах вищої освіти, яке потребує нових рішень і стратегій. Щонайменше, це повинно охоплювати три ключові виміри:

- Організаційний, який потребує залучення усіх суб'єктів до упровадження філософії і практики інклюзії в середовищі університету, а також належного управління ресурсами та ефективна координація роботи.
- Психологічний, яке потребує зміни методів, форм і підходів в освітньому процесі, розвиток людино орієнтованих технологій і розширення можливостей.
- Освітній, який вказує на необхідність спеціалізованого навчання викладачів, розвитку цифрових технологій, створення фізичного простору доступності.

Вирішуючи ці проблеми, професіонали могли б краще орієнтуватися в складному ландшафті освітніх процесів в умовах війн, забезпечуючи благополуччя тих, хто навчає і хто навчається.

Список використаних джерел

1. Чуйко О.В. Упровадження моделі інклюзивного освітнього середовища в університеті: розділ монографії «Сучасні теорія і практика соціальної реабілітації» / О.В. Чуйко, А.В. Кунцевська, О.М. Тохтамиш та ін.; за ред.О.В. Чуйко. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2021. С.120–143.
 2. Чуйко О., Гладишко Є. Зміна контексту педагогічної взаємодії як умова організації безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Серія «Соціальна робота» Том 1(8), 2022. С.57–62.
-

Швалб Ю. М.

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЖИТТЄВА СИТУАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Війна призвела до катастрофічних наслідків, майже у всіх сферах життєдіяльності суспільства на всіх рівнях його організації. Ця ситуація призвела до стрімкого зростання потреб людей у психологічній та соціальній підтримці, яка здійснюється з більшою чи меншою мірою ефективності, відповідного до нашого, професійного розуміння ситуації і спроможності діяти в ній. Проте слід зазначити, що ця війна викликала й такі соціальні та психологічні процеси, стосовно яких у нас, та й у світі, майже відсутні як адекватні професійні уявлення так і відповідні професійні інструменти діяльності.

Війна, як і інші катастрофічні події, в першу чергу руйнує усталений спосіб організації життя, змінює образ світу, проблематизує соціальні, міжособистісні та психологічні зв'язки і, безумовно, травмує нашу психіку. Абсолютно переважна кількість психологічних та соціальних технологій допомоги зорієнтовано на допомогу особистості в подоланні тих труднощів, які вже виникли внаслідок дії зовнішнього руйнівного чинника. Така допомога, беззаперечно, є вкрай необхідною, проте вона не враховує (і не спроможна врахувати) ті процеси, які «народжуються», з'являються сьогодні як тенденції виникнення майбутніх зміни і відповідних психолого-соціальних проблем.

В першу чергу слід наголосити, що в умовах війни не тільки зовнішні чинники призводять до необхідності змін у способі життя кожної людини. Принципово важливим є те, що кожне прийняте нами рішення призводить до змінювання всієї життєвої ситуації і не тільки для тієї особистості, яка прийняла певне рішення, а й для всього її соціального оточення. Більше того, якщо такі рішення стають масовими, то вони породжують і нові соціальні процеси. Це стається внаслідок того, що будь-яке життєво важливе рішення стає подією, яка змінює траєкторію життя конкретного суб'єкта і в той же час змінює умови життєдіяльності інших людей. Тобто наші рішення самі по собі стають чинником змінювання соціальної ситуації і соціальних процесів.

Ці зміни в соціальних процесах і, відповідно, в умовах життєдіяльності людей тільки зараз складаються і вони стануть причиною виникнення суттєвих психолого-соціальних проблем у майбутньому, якщо ми вже зараз не почнемо їх враховувати у наших професійних дослідженнях і практиках. Тому ми маємо перейти до нової професійної устанвки і парадигми, яку можна визначити як стратегію прогнозування розгортання нових соціальних процесів, які вже «запущено», які сьогодні тільки «набирають обертів». Серед таких процесів можна виокремити наступні.

По-перше, це подальше буття всіх категорій вимушених мігрантів. Це питання їх інтеграції і реінтеграції у нові спільноти і тих наслідків, які з'являться внаслідок такої інтеграції.

По-друге, це проблема стрімкого зростання чоловіків із фізичною інвалідністю, з фізичними обмеженнями. Ми не вправі допустити і запустити соціальний процес інвалідизації суспільства. Ми вже сьогодні маємо розробляти і реалізовувати новітні проекти і програми утворення інклюзивних спільнот і інклюзивного суспільства.

По-третє, проблема розробки психолого-соціальних програм відродження деокупованих спільнот і територій. Це мають бути програми «відродження життя». При цьому, такі програми мають охоплювати всі рівні функціонування суспільства, включно системи підготовки фахівців.

По-четверте, це формування нових соціальних та психологічних установок у дітей. І тут не можна обмежуватися тільки концепцією «патріотичного виховання», а треба розробляти концепцію цілісного «соціального виховання».

Цей перелік, мабуть, можна продовжити, але хочу наголосити, що на мою думку це ті питання, які мають стати невідкладними, мають вже зараз стати предметом наукових і практичних розробок.

Шульга І. О.
*методист Одеського обласного ресурсного центру
підтримки інклюзивної освіти,
викладач кафедри психології та соціальної роботи
Одеської Академії неперервної освіти,
у співавторстві з Орленко І. М. Бальбуза О. М.*

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ТА ЇХ РОДИН В УМОВАХ ТРАВМАТИЧНИХ ПОДІЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Після широкомасштабного вторгнення росії в Україну мільйони українських сімей змушені покинути домівку, шукаючи більш безпечні місця для життя. Переїзд на нове місце та втрата стабільності - стрес не тільки для дорослих, а й для маленьких українців. Діти більш чутливі та складніше переживають травматичні події. Вони не можуть самостійно про себе подбати і їм дуже потрібна підтримка і турбота з боку дорослих.

Тож, дорослим потрібно відповідально ставитися до почуттів дитини та вміти їх правильно підтримати.

В першу чергу дорослим потрібно зрозуміти та прийняти те що сьогодні будь які прояви дитини – це нормальна реакція на незвичайну ситуацію.

Коротко зазначимо які саме може бути реакції дитини у різному віковому періоді.

Діти віком до 6 років:

- Не переносить розтавання з батьками;
- Має проблеми з харчуванням;
- Не говорить так добре, як раніше, втрачає навички;
- Поводиться необережно, робить щось небезпечне для себе;
- Чогось лякається, чого не боявся раніше;
- Здається «гіперактивним»;
- Грає агресивно, говорить про жахливі речі, що бачив;
- Став вимогливим, командує вами, «упирається»;
- Став дратівливим, гнівається, багато кричить;
- Б'є вас;
- Каже, що ви у всьому винні, «Забирайся, я тебе ненавиджу»;
- Поводиться так, ніби не відчуває жодних почуттів;
- Багато плаче;
- Сумує за людьми, яких більше не бачить після біди;
- Сумує за речами, що загубилися під час біди.

Діти молодшого шкільного віку:

- Нерозуміння того, що сталося
- Почуття провини, вони винні в тому, що трапилося, що вони могли щось змінити
- Страх повторення того, що сталося, і реакції на все, що нагадує про нього
- Повторення розповіді про те, що сталося знову і знову, у грі
- Страх того, що їх переповнюють почуття

- Проблеми зі сном
- Занепокоєння власною безпекою та іншими
- Зміни у поведінці, невластива агресія, невгамовність
- Соматичні прояви, безпричинні болі
- Уважне спостереження за реакціями та станом батьків, небажання турбувати

батьків своїми проблемами

- Занепокоєння про інші сім'ї та жертви

Діти- підлітки:

- Відчуження, сором, почуття провини
- Усвідомлення власних страхів, почуття вразливості, страх уславитися

ненормальним

- Викликаюча поведінка; вживання ПАР, секс, небезпечна поведінка
- Страх повторення того, що сталося, та реакції на все, що нагадує про нього
- Різкі зміни у міжособистісних відносинах, віддалення
- Радикальні зміни щодо життя
- Прагнення передчасно розпочати «доросле життя»
- Занепокоєння про інших постраждалих людей та сім'ї

В цей непростий період батькам, вчителям та вихователям потрібно розуміти емоції та почуття дитини та максимально створювати атмосферу підтримки, надаючи дитині таким чином почуття безпеки.

Поєднання психологічної, педагогічної та соціальної підтримки дозволяє вплинути на покращення психоемоційного стану дітей з ООП під час повномасштабного вторгнення та стабілізувати їхній стан. Як методист Одеського обласного центру підтримки інклюзивної освіти КЗВО «ОАНО ООР» та як голова ГО «Особливі діти», ГО «Інститут «Крок у майбутнє», хочу поділитися досвідом створення системи підтримки та взаємодії як з батьками дітей з ООП, так і з дітьми, яку було організовано нашою командою. Великим викликом для сімей з початком війни стали соціально-побутові проблеми та психологічний стан кожного члена родини, бо ситуація травмувала кожного. Соціальна підтримка має важливу місію підтримувати базові потреби людини. Тож, з перших днів війни шукали благодійників для надання продуктів харчування, гігієни, ліків. Допомогали сім'ям дітей з ООП евакуюватися в більш безпечні міста та країни. Підтримували психологічно саме батьків, тому що психоемоційний стан матері впливає на стан дитини. Щоб зменшити травматичний вплив війни на психоемоційний стан батьків, особливо мам, ми запропонували групову психотерапію у формі арт- терапії та казка терапії. За допомогою метода арт - терапії людина переживає внутрішні конфлікти, тривогу, страхи, що її турбують. Перевага цього методу у його екологічності. Ще один з використаних методів - казкотерапія. Саме слово здається реалістичним – казка плюс терапія. Тобто казка відіграє роль ліків, що впливають на психічне здоров'я людини.

Для аналізу ефективності результатів роботи з батьками було проведено «Опитувальник щодо визначення рівня стресу та тривожності». Результати нашого дослідження довели, що 79% від опитуваних зазначили покращення пригніченого стану, 75% відповіли, що відчули надію на майбутнє, 82% наповнили свій внутрішній ресурс та

вже не відчували себе виснаженими. Ці показники свідчать про ефективність методів роботи з батьками, які травмовані війною в Україні. Проект виявився дуже вдалим, з'явилася віра у власні сили, знизився рівень стресу, тривожності, батьки почали знову планувати життя.

Ще одним з найважливіших викликів було переривання спілкування дітей, відстороненість та заклопотаність травмованих батьків в той час, коли діти більше всього потребували їхньої уваги та підтримки. Цю підтримку було надано фахівцями ООРЦППО. Ця підтримка складалася з певних складових, серед яких були елементи використання (створення) мультфільмів для дітей, створення «Казкового часу».

В умовах війни онлайн формат виявився доступним для українських дітей в різних країнах. Саме тому у плідній співпраці з волонтерами-мультиплікаторами «Графічний батальйон» фахівцями КЗВО «ОАНО ООР» (кафедри, на якій я працюю методистом) було розроблено серію мультфільмів для дітей з перших днів війни. Кожен терапевтичний мультфільм розроблено задля емоційної стабілізації дітей з урахуванням користі змісту та нетравматичного відеоряду. Дані мультиплікаційні продукти можна використовувати як окремі в освітньому процесі під час уроків та занять, або в ході спеціальних заходів з психолого-педагогічного супроводу дітей. Діти, які багаточасово знаходилися в підвалах Харкова, Запоріжжя, Сум, Києва під час бомбардувань мали змогу через телефони отримувати допомогу та стабілізувати свій стан, знизити тривожність та задовільнити природню рухову активність.

«Що робити, коли лунає сирена»

(https://www.youtube.com/watch?v=ukxVfLhkgE4&list=PLuj8p2d305KMNkFZyD8cTQzJ_YRKPuf00&index=2) – це коротка анімаційна інструкція, що подає інформацію у доступному для дитини форматі, надаючи змогу асоціювати себе з героями мультфільму.

«Що робити, коли тобі страшно» (https://www.youtube.com/watch?v=-OVK49XjuYQ&list=PLuj8p2d305KMNkFZyD8cTQzJ_YRKPuf00&index=6), **«Гімнастика для тих, кому складно сидіти на одному місці»** (https://www.youtube.com/watch?v=DmRCrz111Vw&list=PLuj8p2d305KMNkFZyD8cTQzJ_YRKPuf00) та **«Що робити, коли тобі нудно»** (https://www.youtube.com/watch?v=uJm62FSrhhg&list=PLuj8p2d305KMNkFZyD8cTQzJ_YRKPuf00&index=3) розроблені задля зменшення емоційного збудження через рухову активність та укріплення свідомого керування власним тілом. Незважаючи на те, що гімнастика, як і всі мультфільми, розрахована на дітей – вона буде корисна і для дорослих.

Також, фахівці Одеського обласного центру підтримки інклюзивної освіти започаткували проведення щотижневих онлайн зустрічей «Казковий час» для дітей з різних міст України. В основу «Казкового часу» покладено казкотерапію та метод «загального складання історій», однак у гнучкому форматі. Під час зустрічей у кожного учасника є можливість послухати казку, поділитися своїми почуттями, знайти нових знайомих, відчувати себе в безпечному психологічному просторі. Кожна зустріч є унікальною та неповторною, адже на одній казку творять дорослі, а на іншій – безпосередньо самі діти. Учні вчаться вільно розкривати власну особистість, спонтанно виявляти почуття і, водночас, регулювати емоційні та поведінкові реакції, шукають

шляхи вирішення життєвих викликів сьогодення, формують власну стресостійкість та внутрішню опору. Важливо те, що казки закінчуються перемогою Добра – і це головний ресурс задля проживання складних життєвих умов воєнного часу. Варто зазначити, що до «Казкового часу» залучались як діти з нормотиповим розвитком, так і діти з особливими освітніми потребами, тому зустрічі носять соціально-інтегрований інклюзивний характер.

Безліч почуттів, емоцій, натхнення. Наймовірні зміни у спілкуванні з дітьми з особливими освітніми потребами, їх чудові успіхи у творчому самовираженні, у навичках малювання. Перший місяць проєкту діти з особливими освітніми потребами були безмовними спостерігачами й виконавцями. Але підтримка фахівця, прийняття групою нормотипових однолітків, надихнули їх, вони відчували віру у власні сили, бажання і можливості. Участь приймали діти з різних міст України, з різних куточків світу, де живуть та тимчасово перебувають українські діти.

За підсумками проведення «Казкового часу», можна стверджувати, що безпечний психологічний простір казкотворення сприяє емоційному самовираженню дітей та формуванню внутрішньої опори. Збережене психічне здоров'я дітей у стані підвищеного нервового напруження і є основним результатом проведення «Казкового часу».

Таким чином, наш досвід дозволяє побачити важливість поєднання психологічної, педагогічної та соціальної підтримки, позитивні результати покращення психоемоційного стану дітей з ООП під час повномасштабного вторгнення та значну стабілізацію стану не тільки дітей, а і їхніх батьків, тобто вплинути на особисті страждання людини та створити можливість їй відчувати себе не поодиноким під час кризового стану, а в колі підтримаючих фахівців.

Список використаних джерел:

1. Данилюк І. В., Зольникова С. В. Казкотерапія як метод психологічного впливу на особистість. *Psychological Journal*, 2019. Vol. 5 № 6. С 161-173. DOI (Issue): <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.6>
 2. Шестопа І.А. Казкотерапія як ефективний метод роботи психотерапевта з дітьми. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, січень 2020. № 10. С. 143–147.
 3. Герої також плачуть. Психотерапевтична казка для дітей. URL: https://www.youtube.com/watch?v=m_xuLhrhTZc
 4. «Практика роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в онлайн-форматі в умовах воєнного часу» URL: https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=1254242028684491
-

Яновська С. Г.,
кандидат психологічних наук,
доцент ЗВО кафедри прикладної психології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Рева С. А.,
аспірант 2 р.н. лабораторії екологічної психології,
Інституту психології імені Г. Костюка НАПН України.

НАВЧАЛЬНІ ГРУПИ ОНЛАЙН СЕРЕДОВИЩА: ХАРАКТЕРИСТИКИ УЧАСНИКІВ

Події останніх років, спочатку – карантинні обмеження через пандемію COVID-19, потім – через війну в країні, призвели до того, що надзвичайно поширеними стали дистанційні форми соціальної взаємодії. Багато видів діяльності, які зазвичай реалізується в безпосередньому контакті її суб'єктів, були вимушено адаптовані під віртуально-мережевий формат: робота, навчання дозвілля тощо. При цьому лишається відкритими питання: чи здатна зазначена адаптація діяльності повноцінно замінити її офлайн аналог; чи призведе перехід соціальної взаємодії в он-лайн середовище до негативізації психологічних характеристик її учасників тощо.

Варто відзначити, що сьогодні висвітлення психологічних аспектів он-лайн взаємодії є достатньо поширеним у наукових працях. Зокрема, досліджуються психологічні характеристики користувачів сайтів соціального спрямування (К. Лесто), психологічні аспекти віртуальної групової взаємодії в рамках дистанційного навчання (О.Бобокал, О. Васильєва, О. Даценко, М. Назар, С. Прахова, Г. Радчук, А. Шпак та інші), психологічні особливості самого віртуального середовища, в якому взаємодіють учасники мережевих навчальних груп (М. Смульсон), психологічні параметри мережевої комунікації (О. Немеш) тощо.

Не дивлячись на таке різноманіття досліджень з означеної тематики, подальшого розуміння потребує визначення особливостей навчальних мережевих груп та психологічних особливостей їхніх учасників.

Мета роботи: емпірично визначити психологічні особливості учасників навчальних мережевих груп в он-лайн середовищі.

Мережеві групи в он-лайн середовищі – це групи користувачів Інтернет мережі, об'єднаних за певними принципами та ознаками. Серед розглянутих нами класифікацій мережевих груп багато дослідників виділяє навчальні групи як такі, за допомогою яких здійснюється навчальна діяльність (П. Кула, К. Бартон, Т. Голованова).

Для діагностики ставлення учасників навчальної групи до мережевих груп, в яких вони перебувають була застосована авторська анкета-опитувальник та метод семантичного диференціалу Ч. Осгуда (в адаптації С. Яновської, П. Севост'янова, Р. Туренко). Вивчення психологічних характеристик учасників мережевих груп здійснювалося за допомогою тесту «Діагностика комунікативної соціальної компетентності» (україномовна адаптація О.М. Кокун та ін.), 16-факторного

особистісного опитувальника Р. Кеттелла (скорочена версія PF-79; україномовна адаптація С. Корнійчука); Шкали диференційних емоцій К. Ізарда (в адаптації В.Зливкова, О. Лукомської, О. Федан).

За результатами анкетування було визначено такі особливості навчальних груп. Для учасників цих груп найбільш важливим є показник «кількість часу перебування в групі»: майже всі досліджувані вказували на те, що приділяють багато часу групі. Ведучим мотивом перебування в групі є мотив пізнання, виразним є мотив спілкування, що ми можемо пояснити прагненням учасників навчальних груп до обговорення засвоєного матеріалу, а також до отримання зворотного зв'язку щодо ефективності його засвоєння. Проте оцінка ролі цієї групи в житті досліджуваних була помірною. Можна пояснити це тим, що навчальний процес, який становить основу утворення таких груп, ґрунтується на балансі сприйняття матеріалу та контролю його засвоєння з боку викладачів. В ході першого активність суб'єктів навчальної діяльності у соціальному аспекті є мінімальною. Проте в ході контролю знань вона зростає. У сукупності такий баланс призводить до фіксації досліджуваних на тих ролях в групах, які характеризуються помірністю соціальної взаємодії.

За методом семантичного диференціалу було визначено ставлення досліджуваних до навчальної мережевої групи: за факторами «Оцінки» та «Активності» результати є помірними, за фактором «Сила» – на високому рівні. Отже, навчальні мережеві групи є вкрай значущими для досліджуваних, що цілком узгоджується з думкою про важливість навчання для тих, хто перебуває в таких спільнотах. Ця важливість може зумовлюватися прагненням до набуття загальних або професійних знань, націленістю на самовдосконалення та саморозвиток тощо.

Було визначено такі психологічні особливості учасників навчальних груп: найбільш виразними є життєрадісність та емоційна стійкість, найменш – чуйність та асоціальність. За опитувальником Кеттелла учасникам навчальних груп притаманні високі показники за шкалами інтелекту та мрійливості; найбільш низькими – експресивності та радикалізму. Найбільш виразними емоціями є здивування та радість; найменш – гнів та огида. Тож високий рівень інтелекту можна розглядати як наслідок реалізації основної діяльності в рамках функціонування даного типу підгруп, – навчання.

В результаті проведеного дослідження можна зробити такі **висновки**.

Особливостями навчальних мережевих груп є високі показники за «кількістю часу перебування в групі», мотивація пізнання та спілкування, помірність оцінки ролі цієї групи в житті досліджуваних.

Учасники навчальних груп характеризуються виразністю таких рис особистості як високий рівень інтелекту, мрійливість, життєрадісність та емоційна стійкість. Участь в навчальній групі надає учасникам можливість переживання емоцій радості, інтересу та здивування.

Список використаних джерел:

1. Голованова Т. М. Вплив використання віртуального простору на когнітивний розвиток особистості. *Наука і освіта*. 2015. № 1. С. 20–24.

2. Лесто К.А. Психологічні особливості користувачів соціальних сайтів. *Вісник психології і соціальної педагогіки*. Вип. 3. 2010. С. 75–91.
 3. Назар М.М. Характерні психологічні особливості дистанційного навчання з використанням мережі Інтернет. *Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив*. 2013. № 1 (1). С. 264–274.
 4. Немеш О. М. Психологічні основи інтернет-комунікації. *Актуальні проблеми психології*. 2014. Т. 5, Вип. 14. С. 138–146.
 5. Прахова С.А., Даценко О.А., Семенов К.А. Дистанційне навчання у просторі сучасних освітніх систем: психологічний контекст. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2020. № 2 (20). С. 260–264. <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2020-2-20-30>
 6. Ala-Kortesmaa S., Munoz C. Challenges in virtual team communication in the context of virtual exchange experience. *European Journal of Open, Distance and E-Learning*. 25(1). 2023. Р. 49–61. <https://www.sciendo.com>
 7. Kula P. The six types of online communities you should know about. *Zapnito* : веб-сайт. URL: <https://zapnito.com/insights/the-six-types-of-online-communities-you-should-know-about> (дата звернення: 12.06.2023).
-

Ярошенко А. А.

докторка філософії з соціальної роботи, незалежна дослідниця

Семигіна Т. В.

докторка політичних наук, професорка

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ТРАНСГЕНДЕРНИМИ ЛЮДЬМИ: ВПРОВАДЖЕННЯ АФІРМАТИВНОЇ ПРАКТИКИ

Вступ. В Україні сьогодні спостерігається тенденція до збільшення видимості трансгендерних людей, розвиток діяльності громадських організацій, які займаються захистом інтересів трансгендерних та гендерно різноманітних людей. За оцінками, станом на 2020 р. чисельність трансгендерних людей становила 8200 осіб, проте такі дані не відображають реальну ситуацію через низку системних чинників (брак залученості державних органів, відсутність механізмів обліку трансгендерних клієнтів громадських організацій, слабка зв'язність мереж у трансгендерній спільноті) [1]. Наразі підвищенню видимості трансгендерних людей заважає стигматизація, яка змушує їх приховувати свою гендерну ідентичність або взагалі не ідентифікувати себе як трансгендерна людина.

Негативне сприйняття трансгендерності в українському суспільстві зумовлює закритість цієї групи. Згідно з результатами досліджень [2; 3], трансгендерні люди в нашій країні стикаються з фізичним і сексуальним насильством, приниженням, трансфобними образами, проявами дискримінації.

Мета. Соціальна робота за своїм призначенням покликана протидіяти дискримінації. При цьому соціальні працівники мають брати до уваги специфіку тієї

групи клієнтів, яким вони надають допомогу. Тож наша розвідка покликана схарактеризувати специфічні риси соціальної роботи з трансгендерними і гендерно різноманітними людьми.

Результати. У закордонній практиці соціальної роботи з трансгендерними і гендерно різноманітними людьми утвердився *афірмативний підхід*. Він спирається на визнання і підтримку ідентичності, сильних сторін та врахування різноманітності досвіду трансгендерних і гендерно різноманітних клієнтів, і впроваджується на всіх етапах роботи з ними, як-от: залучення, оцінка ситуації, підтримка та зв'язок [6]. Афірмативна практика відповідає міжнародними етичними принципами соціальної роботи. Вона являє собою інклюзивну практику, яка протистойть стигмі та булінгу, спрямована на зміцнення здоров'я та якості життя клієнтів.

Практикуючи афірмативну практику, соціальні працівники демонструють розуміння та повагу до різноманітності культурних та гендерних контекстів.

Заходи у межах афірмативної практики спрямовані на зменшення стигми, пов'язаної з трансгендерністю, у сфері надання соціальних послуг і мають охоплювати три ключові рівні: (1) *індивідуальний* (усвідомлення і зміна власних упереджень соціальних працівників на позитивне ставлення по відношенню до трансгендерних і гендерно різноманітних людей); (2) *міжособистісний* (демонстрація соціальними працівниками підтримки, толерантного ставлення, захист прав трансгендерних і гендерно різноманітних людей); (3) *структурний* (інклюзивна соціальна політика, доступ до структурних і соціальних ресурсів) [7]. Обмежений доступ трансгендерних і гендерно різноманітних людей до толерантного та сприятливого середовища також може бути усунений завдяки впровадженню феміністичних рамок і гендерно трансформаційних соціальних послуг [4].

Закордонні дослідження [8] засвідчують, що освітні програми можуть суттєво впливати на підвищення відповідної компетентності (вона дістала назву «транскомпетентність») майбутніх соціальних працівників. Це потребує вжиття організаційних заходів задля прищеплення навичок протидії трансфобії та підтримки гендерно різноманітних людей. Науковці звертають увагу, що питання трансгендерності рідко розглядаються в освітніх програмах із соціальної роботи, що призводить до недостатньої поінформованості або упередженого ставлення практиків до проблем трансгендерності, проявів трансфобної мікроагресії з їхнього боку [5].

Зараз в Україні послуги трансгендерним і гендерно різноманітним людям надають як державні, так і недержавні організації. До державних віднесемо мережу центрів соціальних служб. Однак соціальні працівники у цих закладах не завжди мають належний рівень розвитку гендерної компетентності і не знають, як поводитися у ситуаціях із вираженою гендерною складовою [4]. Водночас в нашій країні діють громадські об'єднання («Інсайт», «Когорта» та інші), які захищають інтереси і надають соціально-психологічні послуги трансгендерним людям, мають належний рівень обізнаності фахівців щодо теми. Проте, трансгендерні люди нерідко уникають звертатися до таких організацій через страх розголошення.

Висновки та рекомендації. Афірмативна практика створює умови для активного включення та підтримки трансгендерних і гендерно різноманітних людей,

відмовляючись від дискримінації та стигматизації. Така практика містить визнання права осіб самостійно визначати свою гендерну ідентичність та підтримку в цьому процесі.

Результати проведеного аналізу підтверджують необхідність впровадження афірмативної практики у вітчизняну соціальну роботу з трансгендерними та гендерно різноманітними людьми. Це допоможе зменшити стигму, підвищити рівень підтримки та забезпечити більшу інклюзивність та емпатію у наданні соціальних послуг. Афірмативна практика має бути інтегрована на всіх рівнях соціальної роботи, включаючи індивідуальний, міжособистісний та структурний рівні.

Важливим виявляється підвищення рівня транскопетентності серед соціальних працівників через впровадження відповідних освітніх програм у закладах освіти та на робочому місці. Це може допомогти протидіяти упередженням та покращити якість наданих послуг.

Список використаних джерел

1. Касянчук, М. & Трофименко, О. (2020). Аналітичний звіт: оцінка чисельності трансгендерних людей в Україні. Київ. <https://bit.ly/48wLd67>
 2. Касянчук, М.Г., Трофименко, О.В. & Шеремет С.П. (2022). Трансгендерні люди в Україні – «спільнота, що складається зі спільнот» (результати експертного опитування). *Український соціум*, 1(80), 99-115.
 3. Наш світ (2022). Звіт про злочини на ґрунті ненависті за ознаками СОГІ в Україні у 2022 р. (для щорічного звіту БДІПЛ / ОБСЄ). <https://bit.ly/49Ck1nm>
 4. Ярошенко, А. & Семигіна, Т. (2022). Гендерна компетентність у соціальній роботі: Як інвестувати феміністичні погляди у гендерно трансформаційну практику. Primediae-Launch LLC. <https://doi.org/10.36074/gkusryaifpugtp-monograph.2022>
 5. Austin, A., Craig, S. L. & McInroy, L. B. (2016). Toward Transgender Affirmative Social Work Education, *Journal of Social Work Education*, 52(3), 297-310.
 6. Coleman, E. et al (2022). Standards of Care for the Health of Transgender and Gender Diverse People, Version 8. *International Journal of Transgender Health*, 23(1), 1-258.
 8. King, W.M, Hughto, J.M.W. & Operario, D. (2020). Transgender Stigma: A Critical Scoping Review of Definitions, Domains, and Measures Used in Empirical Research. *Social Science & Medicine*, 250, 112867.
 9. McCarty-Caplan, D. (2022). Transgender-Competence in Social Work Education: The Relationship of School Contexts to Student Affirmation of Gender Expansive People. *Journal of Journal of Homosexuality*, 69(3), 525-543.
-
-

